GRIGORE ROMALO

Carnete de război

1916-1917

CENTENARUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

istorie cu blazon

CORINT

UN DOCUMENT PĂSTRAT CU GRIJĂ
DE FAMILIE, CARE A TRAVERSAT
DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE
ŞI REPRESIUNEA COMUNISTĂ.

„Câtă angoasă şi suferinţă la
câteva mii de metri, din care nu
vedem şi nu auzim nimic. Tre-
buie să fi trecut prin asta ca să-i
poţi înţelege pe bieţii oameni.
Câteodată parcă înnebuneşti.
Acest război este considerat ca
o calamitate inumană, ceva ce
trebuie să înduri, ca un mare
flagel medieval. Sfârşeşti prin
a te crede fratele duşmanului,
gândindu-te că şi el împărtăşeşte
soarta aceasta monstruoasă.
Ţi se pare imposibil că voinţa
umană este cea care a declanşat
asta şi o întreţine cu dragoste.
Aproape că ura faţă de inamic
dispare instinctiv."

GRIGORE ROMALO

GRIGORE ROMALO

CARNETE DE RĂZBOI
1916–1917

Colecţie iniţiată şi coordonată de
Filip-Lucian Iorga

GRIGORE ROMALO

CARNETE DE RĂZBOI
1916-1917

Traducere din limba franceză de Lia Decei
Text îngrijit, prefaţă, notă asupra ediţiei și încheiere de Dan Romalo

CORINT

Redactare: Antonia Kacsó
Tehnoredactare computerizată: Cristina Gvinda
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: *Cătane cu un magnum consumat.* De la stânga la dreapta: sus, în picioare, Alexandru Rosetti-Bălănescu, viitorul lingvist și academician, și Grigore Romalo; jos, așezați, un ofițer neidentificat, Grigore Gafencu, viitorul diplomat, și Ion Rosetti-Bălănescu, viitorul jurist. (Arhiva Dan Romalo)
Ilustrații interior: Arhiva Dan Romalo.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-240-9

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROMALO, GRIGORE
Carnete de război : 1916–1917/Grigore Romalo ;
pref. de Dan Romalo ; trad. din lb. franceză de Lia Decei. -
București : Corint Books, 2017
ISBN 978-606-793-240-9

I. Romalo, Dan (pref.)
II. Decei, Lia (trad.)

94
821.133.1

Prefaţă
GÂNDURI CALE DE UN VEAC

Mai toţi copiii, când vin pe lume, capătă un tată şi o mamă. Pe mine, Ursitoarele m-au dăruit numai cu o mamă — cea mai bună dintre mame —, tatăl mie datorat rămânând aproape în întregime doar din virtual croit; în esenţă, un tată numai din auzite şi prin fotografii înfăţişat. Bietul de el, dar şi de mine: constatat, după război şi căsătorie, bolnav de TBC, mama ne-a separat complet, pe noi, copiii, de el. Asta a făcut ca eu să mă simt copil crescând cu un tată... legendar; un tată imaginat din povestiri de familie, asamblat din crâmpeie de conversaţii surprinse întâmplător, întruchipat în mintea-mi de copil din fotografii arătate sau aflate pe dibuite.

Două fotografii mi s-au întipărit în minte ca dintotdeauna ştiute: înrămate, erau aşezate una pe noptiera mamei, cealaltă pe scrinul din camera ei; asta dintotdeauna, încă de pe vremea când trebuia să mă înalţ pe vârful picioarelor ca nasul meu să depăşească faţa scrinului, să văd şi eu ce se află pe el. Aşa au stat oriunde ne-a bejenit soarta... doar că le vedeam mai de sus. Stau şi acum, amintiri la vedere, pe scrin. Una îl arată pe tatăl meu, Grigore Romalo, în uniformă de ofiţer francez — nu se

resemnase să se supună păcii separate de la București, din primăvara lui 1918, și se înrolase voluntar într-un regiment francez de *chasseurs alpins*. Cealaltă fotografie îi arată pe părinții mei, tineri căsătoriți, braț la braț în fața casei lor de la țară, zestre a mamei mele. Clădită inițial ca vechi conac boieresc — recunoscut semioficial cu valoare de patrimoniu național —, casa, renovată prin grija mamei ca locuință familială de vară, devenise reședință de o excepțională frumusețe, datorată îndeosebi camerelor mari cu ferestre înalte și salonului principal imens. Un interior extrem de luminos, datorită pereților spoiți doar cu var, de o simplitate cvasi-țărănească, în fermecător contrast cu rafinamentul sobru al mobilierului după gustul amândurora ales, completat de maică-mea după ce a rămas văduvă, pe la cinci ani ai mei. Casa, propusă monument istoric, neconfirmat însă la timp pentru a fi salvată de aleatorul adesea absurd al istoriei, împreună cu gospodăria agricolă anexă, au fost raiul de vară al copilăriei mele. Rai cu atâtea minunății în el încât, an de an căutate, cercetate, și tot nu le-am dat de cap.

Prinsesem din zbor cuvinte care sugerau că unele dintre ele l-ar evoca pe taică-meu. Așa, o primă revelație a fost legată de un fotoliu pe care maică-mea îl așezase într-un colț al salonului; un fotoliu amplu, în întregime din șipci de stejar îmbinat, ale cărui muchii maică-mea le îmblânzise așternând pe el un covor oriental împodobit vrăjitorește cu brazde și câmpuri colorate amețitor împletite. Era locul unchiului meu, fumător de țigară, mai târziu de pipă. Era locul lui pentru că fotoliul avea, prinse în balamale de sprijinitorile de braț, două mici tăblii pe care, dacă erau ridicate și înțepenite la orizontală, puteai așeza ceașca cu cafea, cu ceai, farfurioara cu dulceață și paharul cu apă, sau... *scrumiera*. Era locul lui pentru că

pe tăblia din dreapta, care acum nu se mai lăsa, stătea permanent, stabilizată într-o adâncitură săpată în lemnul tăbliei, o scrumieră mare și... Doamne, cât de grea! De un fel cu totul necunoscut mie. Aceasta devenise obiect de cult pentru mine, din clipa în care am aflat că era un fund de *pahar de obuz*, de „șrapnel" în exprimare profesională, adus de taică-meu ca amintire de război. Câtă risipă de imaginație nu am deșertat eu în găvanul acestei scrumiere pe care, până să împlinesc vreo opt ani, nici nu o puteam sălta din lăcașul ei săpat în lemnul fotoliului.

Dar o nouă descoperire, senzațională aceasta, a redus mult atenția pe care o acordam până atunci scrumierei *șrapnel*. În sufragerie se putea intra fie direct, fie trecând printr-o mică încăpere-debara în care se aflau un dulap încuiat, dar totodată și multe alte obiecte de diferite... neîntrebuințări. Eu preferam să mă întorc de la micul dejun, atunci când o puteam face fără să dau de bănuit, trecând prin acea debara, pentru a scotoci printre multele obiecte fără de utilizare strânse acolo. Și, într-o zi fastă, revelație sublimă: într-un colț, lângă perete, ascunse după o rogojină făcută sul, lucruri rămase de la tatăl meu. Și ce lucruri: un centiron cu două cartușiere de piele mucegăite până la verde — atunci am aflat cum miros vechiturile stricate de mucegai —, două puști de război și o sabie mare cu teacă lucios-argintie. Puștile m-au vrăjit din prima clipă; erau de tip „carabină", adică fără cocoș de armat percutorul (așa cum avea pușca administratorului), ci cu zăvor de chiulasă culisant care, a mirare, luneca încă ușor și se zăvora lin. Zile și zile le-am tot mânuit pe ascuns, armând percutorul, slobozindu-l apoi din trăgaci, el țăcănind doar și nu bubuind cum mi-ar fi placut să fie de-adevăratelea.

Câţi inamici închipuiţi nu am împuşcat îndreptând puşca spre ei, fără a o ridica la umăr — era prea grea —, până să mă surprindă mama, speriată că mă joc de unul singur cu arme de foc „de război"! A ieşit scandal, a apelat la generalul Vârtejanu, naşul meu de botez, coleg de regiment şi de război cu taică-meu şi rămas prieten fidel al familiei după moartea acestuia, ca să mă certe „bărbăteşte" şi să mă lămurească prin ce pericol trecusem prostindu-mă aşa, de unul singur, cu arme de război.

Cu „Oncle Vârtej" m-am înţeles ca între bărbaţi, chiar a râs cu mine pe ascuns de temerile mamei, dar m-a avertizat că ar fi fost altceva dacă dădeam şi de cartuşe, deci să fiu cuminte. Îl adoram pe Oncle Vârtej datorită poveştilor milităreşti spuse cu umor mucalit, dar şi pentru că ne aducea, când venea la noi, câte o cutie de „Langues de Chat" de la Capşa, ciocolată delicioasă spuzită cu solzişori unduitori din foiţă de aur. Mister total pentru mine, de ce solzişori şi de ce de aur? Oare aliment să fie? Sau doctorie? Sau doar frumuseţe repede... mâncată? Asta îmi părea absurd. Mister enervant, dar neesenţial. Mai presus de toate îl admiram pe Oncle Vârtej pentru că numai el, dintre toţi ai familiei, punea la ochi un monoclu, arătând astfel... intimidant, şi pentru că el singur ştia rostul la toate cele dibuite de mine în debaraua cu minuni. Dezgropasem de acolo şi vârful ascuţit al şrapnelului, cu două discuri şi cu şanţ intermediar săpat în ele, şi cu cifre pe margini, discurile putând fi rotite lunecând unul pe celălalt. Tot el mi-a explicat că în şanţul săpat în disc se pune praf de puşcă şi că, după cum roteai discurile unul pe celălalt, praful de puşcă ardea mai îndelung sau mai scurt, făcând să explodeze şrapnelul — că de aia i se şi zice focos —, mai aproape sau mai departe de tun,

adică chiar peste capul inamicului, dacă fuseseră potrivite cum trebuie gradațiile focosului.

M-a mai învățat și cum vine cu cătarea de la capătul țevii carabinelor și cu înălțătorul crestat aflat la mijlocul țevii, acesta având gradații peste care luneca un cursor. Mai dibuisem prin cele cotloane ale debaralei și un binoclu mare, negru, ceva serios, nu ca jucărica roz, pentru teatru, a bunicii. Binoclul militar era prevăzut cu două plăcuțe de alamă având gravat pe una dintre ele un oștean stând în picioare, iar pe cealaltă unul călare. Despre acestea, Oncle Vârtej a încercat să mă învețe cum, apăsând un buton lateral care, intercalând o pastiluță transparentă în dreptul unuia dintre capetele prin care priveai, schimba forma ostașilor, citind din asta distanța. Se pare că așa se afla și ce gradație trebuie pusă la înălțător și cum trebuie înclinat tunul, chiar și cum se alege gradația pe focosul de șrapnel, înainte de a-l împinge pe țeava tunului. Explicațiile lui de cum să privesc prin binoclu nu prea mi-au fost de folos. Am izbutit să văd stâlpi și buturugi arătate încâlcit, ba o dată am văzut chiar doi iepuri alergând unul deasupra celuilalt, dar despre soldați, călăreți și cât ar fi ei de departe de mine, am rămas tot prost.

Odată, atunci când, în drum cu mașina spre casa noastră de la țară, treceam de frumoasa statuie aflată în rondul primăriei satului Cățelu, am auzit-o pe mama sau pe o mătușă pomenind că statuia îl reprezintă pe ostașul erou care, cu toate că și-a pierdut un braț în război, a continuat să lupte. M-am cutremurat din toată firea: adică cum să rămâi fără braț? Și, mai ales, cum ai putea lupta fără un braț ? Cine altul decât Oncle Vârtej să mă lămurească: gestul larg al soldatului îl arată aruncând, cât de departe poate, către inamic, o „grenadă", adică o urâciune care explodează aproape imediat ce i-ai dat drumul din

mână, împroșcând schije de jur împrejur. Detaliile astfel aflate m-au preocupat zile în șir: oare domnului sculptor așa i-o fi fost smuls brațul? Fugeam de gândul de cum poate fi smuls un braț, dar mă preocupa cum explodează grenada. Mă preocupa destul ca să mă sperii când, trecând cu mașina prin piața gării din Bușteni, am văzut și aici un oștean cu brațul smuls, aruncând grenada. Ce îngrozitor! Au fost deci doi ostași cu brațul smuls.

Târziu m-am dumirit că e o aceeași statuie, reprodusă. Treceam pe lângă această a doua statuie când, din Sinaia, mergeam în excursie în Valea Cerbului, la un prânz pe iarbă, lângă apă limpede și șopotitoare. Acolo, vestigii ale războiului se întâlneau la tot pasul. Nu era excursie din care să nu mă întorc cu măcar o dulie de alamă, patinată verzui de intemperii, vestigiu al luptelor purtate aici, chiar la poalele munților atât de înalți, tatăl meu aflându-se printre cei ce aici se războiau. Prinsesem din conversațiile adulților că luptase undeva pe lângă „Tunelul din Bușteni" și prin Valea Cerbului, pe fețele Dihamului. Aflând acum locurile, imaginația mea clocotea, vibrând mai abitir atunci când mama arăta unor oaspeți ocazionali o brichetă făcută dintr-o astfel de dulie, rămasă de la taică-meu, pretinzând că fusese făcută de soldați chiar acolo, în tranșee. Dar cum să fie făcută acolo? Eu nu credeam asta, dar nici nu mă puteam lămuri deoarece, de când cu povestea cu puștile, nu mai aveam acces de unul singur la astfel de obiecte, ca să le pot demonta și remonta în voie.

Când am mai crescut, ajungând elev în prima clasă de liceu, mi-a fost revelat sentimentul — cred că ar fi trebuit să fie instinct, dar n-a fost — de răspundere față de semeni, și asta într-un mod foarte straniu: prin obligația de a purta uniformă. Nu mai țin minte exact cum era

acea uniformă — parcă din stofă de culoarea costumului ofițeresc —, dar știu sigur că, obligatoriu, cu pantaloni scurți până la paisprezece ani, apoi cu pantaloni lungi; cea de-a doua treaptă de responsabilizare către maturitate. Uniforma prevedea și un pătrățel la culoarea liceului — roșu-vișiniu îmi amintesc —, cusut pe mâneca stângă și, brodat pe el, numărul meu matricol. Ce mod dușmănos de a fi identificat în cazul unui comportament reprobabil în public. În sfârșit, esențială senzație de schimbare a statutului meu în societate a fost portul șepcii cu cozoroc rigid, de culoare neagră acesta, șapca fiind cercuită și ea la culoarea liceului, unul de foarte bună faimă; de aici și o senzație... intimidantă.

Compensator față de aceste noi obligații, tot atunci am fost îngăduit să pătrund, fără supravegherea unui adult, în biroul care fusese al tatălui meu. Era acolo o bibliotecă colțar bogată de toate cărțile pe care tatăl meu le colecționase, bibliotecă de care m-am îndrăgostit pe loc, ea răspunzând generos: nu tu compartimente încuiate, nu tu rafturi interzise. Ani de zile am tot pescuit din ea cărți, alese îndeosebi după titlu, formându-mi astfel gustul în prelungirea selecțiilor tatălui meu: Courteline, *Les Gaîtés de l'escadron* — mama strâmba din nas când citam enormități culese din acest volum — sau Balzac, *Les Contes drolatiques*, așijderea, scuza ei fiind că mai mult mă atrag ilustrările gravorului Gustave Doré decât „obscenitățile" (exprimarea mamei). Cu Anatole France era indulgentă chiar dacă preferința mea, atunci, mergea către *La Rôtisserie de la Reine Pédauque*, dar prețuind mai presus de orice *La Révolte des Anges* și *L'Île des Pingouins*.

Comoară de cultură a fost pentru mine biblioteca colțar, iar camera-birou, cu cea bibliotecă în ea, loc de refugiu... consolant la nevoie. În cameră, în fața bibliotecii

cu fascinantele ei volume, se afla o masă masivă, fost birou de lucru al tatălui meu. Pe ea se perindau multe și de toate, constant prezentă rămânând doar statueta din bronz, operă a sculptorului Ion Jalea, prieten și coleg de front cu tatăl meu. I-o dăruise în amintirea încercărilor prin care trecuseră... nu pot spune „cot la cot" pentru că, tragic, o schijă de obuz îi retezase sculptorului brațul stâng. Neţărmurită admiraţie am simţit întotdeauna pentru acest artist, sculptor dedicat artei sale într-o așa măsură, încât cu o singură mână a creat o operă de o extraordinară amploare și expresivitate. Statueta dăruită tatălui meu, în vreme de cumplită răvășeală a firii lumii, a fost aceea care a stabilit cea mai puternică legătură sufletească dintre mine și el; un *el* uman semnificativ mai amplu decât cel desprins din „legendar". Un *el* mult îmbogăţit prin ce îmi spunea statueta, în împletire cu ce sintetizam din cărţile rămase de la el. Tot contemplând, în momente de răgaz existenţial, statueta, totodată și zărind-o zi de zi în trecere de la o treabă la alta, s-a legat în mintea-mi ideea că amândoi am închipuit-o ca simbol al *fidelităţii omului faţă de un crez al său.* Cum altfel să înţeleg gestul, aparent absurd, al celor doi soldaţi care, vizibil istoviţi și ei, se muncesc să ridice din noroiul frământat de mizeria războiului calul lor istovit de puteri. Prinsă în bronzul micii statui stă, simbolizată, ideea precarităţii idealului în care credem *în pofida evidenţei și a logicii.* În bronzul modelat al statuetei dăinuie, gândesc eu, omagiul votiv al sculptorului faţă de virtutea *fidelităţii omului întru credinţa sa.* Acea *virtute* pe care o are omul de e în bună fire turnat. Virtute a acelora încrezători în toleranţa firii și a destinului; virtute a acelora care cred că întotdeauna există o cale către o desăvârșire accesibilă și... poate îndurabilă.

Așa s-a împlinit ca, sortit fiind de a copilări fără tată, firea lui să-mi fie totuși mereu aproape. De deslușit însă în profunzime nu am deslușit-o decât atunci când mama mea mi-a încredințat carnetele cu însemnările lui din timpul războiului pe care l-a trăit el, iar asta n-a făcut-o decât atunci când dădea să se încheie războiul care ne morfolise pe mine și pe ai mei. Așteptase să mă vadă cât de cât maturizat.

Câtă dreptate a avut. Prin hotărârea ei a făcut posibil ca cele înregistrate de tatăl meu, când trecea prin răvășelile vremii lui, să afle înțeles în mintea mea când apucasem să trec și eu prin răvășelile unor vremi descumpănite. Nu luptasem pe front, în schimb îmi îndeplinisem datoria un lung șir de zile sub bombardamente aeriene gigantice, apoi trăisem refugieri în catastrofă sub necăjitul armistițiu cu dublu înțeles de tristă amintire. Acestea, și chiar și practica de licean în spital de răniți de război, în fabrică de armament, mă pregătiseră sufletește să pot pătrunde sensul adânc al celor relatate în scris de tatăl meu, în condițiile aprigelor încleștări de el trăite. Trăiri pe care le-a înscris în mici carnete cu coperți *împânzite*, redate în slove mărunte, egale, trasate cu creionul în linii atât de fine, încât nu-mi pot închipui cum de reușea, în precarele condiții în care scria, să-și formeze creionul la ascuțimea certificată de slova lui.

Acestea toate confirmă înțelepciunea hotărârii mamei mele de a nu-mi fi încredințat notițele tatălui meu înainte ca eu însumi să fi desprins ceva din sensul vieții. Mi le-a încredințat când a simțit că sunt în stare să înțeleg entuziasmul cu care el, în zi de Sfântă Marie Mare, s-a aruncat trup și suflet în războiul care de doi ani bântuia în Occident. Un răstimp de neutralitate cerut de România pentru a se pregăti de războiul la care aliații îi cereau cu

îndârjire să participe. O dovadă de prudenţă a guvernului nostru care îl nemulţumise pe tatăl meu. Am putut astfel simţi bucuria lui din zilele de pătrundere *în* și de eliberare *a* sudului Ardealului; dezamăgirea uriașă resimţită de el la retragerea pe Valea Oltului; deziluziile sale descoperind deficienţe de caracter la unii colegi de luptă; uluirea sa la gafele unor comandamente în timpul apărării trecătorilor din Munţii Buzăului. Am simţit în minte efortul și anxietăţile lui din timpul rezistenţei disperate de la Azuga și de pe Valea Cerbului, apoi incomensurabila dramă morală, totodată și fizic schiloditoare, a retragerii, de-a lungul unei singure nopţi de iarnă, infinit de lungă, pe Valea Prahovei, ce se deschidea în câmpie printre câmpurile petrolifere în flăcări, abaterea către Buzău, urmată de istovitoarea mărșăluire în retragerea către Moldova.

Amânarea prudentă a maică-mii în a-mi îngădui accesul la notele de război ale tatălui meu a făcut ca să pot efectiv intui mizeria lunilor de război de tranșee care a urmat; să realizez absurdul unor ordine și contraordine contradictorii, cerute a fi pe loc îndeplinite dar, adesea, imediat schimbate, totodată însă și să particip, în virtual, la rarele lui mici bucurii. Să pot înţelege indiferenţa, dacă nu chiar dispreţul lui privitor la atribuirea de decoraţii; să descopăr că dubiile sale privind rolul slujbelor religioase pe front și întrebările pe care și le pune în legătură cu natura și profunzimea formelor de credinţă la soldaţii săi îmi creează și mie probleme de gândit. Să înţeleg chiar și dubiile sale legate de trecerea de la *domnie* la *regalitate*. Simplu moment de descurajare temporară ușor de înţeles: Marea Unire încă nu se zărea la orizontul său previzional.

Ce mi s-a părut însă de neînţeles atunci a fost entuziasmul lui faţă de revoluţia rusească, pe care o comentează

aprobator, chiar cu entuziasm. O comenta, evident, la nivelul informațiilor sincrone cu el; informații din auzite și/sau culese din „presa zilei". Dar ce puteau fi acestea? Desigur nu ce știm noi astăzi. Noi, cei din zilele noastre; noi, care mai simțim consecințele acelei nefaste revoluții. Gândind mai atent asupra acestui subiect am înțeles că, evident, el este cel care *avea*, *atunci*, dreptate. Sincron cu timpul lui, el evalua revolta contra țarismului ca protest împotriva unor abuzuri de care avuseserăm și noi bogată parte. Amintirea „ajutorului" țarist în războiul nostru de independență era încă aproape în trecutul lui, iar elemente de comparație cu revoluții trecute putea găsi doar în revoltele/revoluțiile pașoptiste, sau în mai ampla, dar și de cu totul alte vremuri și moravuri, Revoluție Franceză. Nu dispunea de „mintea cea de pe urmă" care, acum, prin chiar firea lucrurilor, a devenit a noastră. Nu dispunea de informațiile, acumulate post-factum, de care dispunem noi azi. Nu avea cum ști de urmările revoluției bolșevice, cu uriașul traumatism generat de ea. Cugetând mai temeinic, ar fi ridicol să mă mir de admirația de moment a tatălui meu pentru „revoluția rusească" Minți dintre cele mai luminate, de n-ar fi să ne gândim decât la Saint-Exupéry, literat de geniu și filosof existențial profund, care a cedat tentației, și asta cu mai bine de zece ani mai târziu decât tatăl meu.

Așa se face că, aflându-mă recitind acest pasaj din notele pe care tatăl meu le scria cu o sută de ani în urmă, îmi îngădui, la vârsta de patriarh antic până la care viața m-a dus ca de căpăstru, să trec pe hârtie gândul glumeț care acum îmi zumzăie prin minte: „Drăguțul de taică-meu, ce copil era."

Astfel delăsat în visare, rostogolesc în gând o stranie descendență familială: una care răstoarnă în fictiv

filiaţiunea reală mie revelată prin citirea notelor scrise de un tată „legendar", unul din povestiri și imagini pe hârtie întruchipat. Tată la care privesc acum, ca în răspăr de timp, eu la o vârstă străbună, el tânăr nu de mult ieșit din copilărie — are doar 26 de ani. Îl privesc cum luptă prins în giganticul angrenaj al unor evenimente monstruos dezlănţuite.

Firea lucrurilor era și atunci parcă smulsă din ţâţâni.

DAN ROMALO

Notă asupra ediţiei

Ce straniu sentiment te afli încercând atunci când descoperi, deodată, foarte târziu — și simţind asta în mod aproape tangibil — că ești foarte îndeaproape fiul unui tată pe care îl cunoșteai până atunci, parcă, doar teoretic. Un tată pe care de-abia acum îl descoperi ca izvor determinant al firii tale profunde; un tată care, brusc, devine, în cugetul tău, realitate „palpabilă" și asta după ce o viaţă întreagă, până mai ieri, sălășluise în cugetul tău doar ca o imagine clădită pe bucăţi de povestiri auzite de la mama ta, de episodice relatări ale unor prieteni dintotdeauna știuţi în familie, evocări completate uneori de chipul lui rămas prins în vechi fotografii. Căci, în fapt, prea puţine și fugare au fost clipele în care l-am cunoscut pe tatăl meu, el pierzându-se atunci când aveam cinci ani și nici până atunci prea apropiat de el nu am fost îngăduit să cresc, deoarece era, după cum se spunea pe vremea lui și, incipient, și a mea, „bolnav de piept", asta însemnând de fapt un TBC, probabilă urmare a neînchipuit de grelelor condiţii de viaţă prin care trecuse luptând în războiul din 1916–1917.

Întâmplarea a făcut ca tot legat de acel război să-l descopăr pe acela care a fost, în fire și în fapt, tatăl meu. Și prin asta — după ce o viaţă întreagă mă gâlcevisem

doar cu mine însumi, închis în coaja unei firi resimţite ca supărător de neîmplinită, amarnic diferită de cea a celor din jur — am avut revelaţia unei surprinzătoare filiaţii explicative a dubiilor şi poticnelilor mele existenţiale.

Trecând din domeniul comentariilor introductive în cel al considerării faptelor, s-a întâmplat ca preocupările şi înrobirile ce-mi condiţionau existenţialul să nu-mi acorde răgazul să citesc în tinereţe decât fugar carnetele cu jurnalul de război al tatălui meu. M-au interesat atunci mai ales prin latura lor epică, fără să mă impresioneze peste măsură tragismul lor. Trăiam atunci eu însumi vremuri nu tocmai uşoare. De-abia acum, când am în sfârşit răgazul să le recitesc cu răbdare, despletind slovă de slovă în rândurile scrise mărunt — cu un creion în mod evident des reascuţit cu grijă — pe file îngălbenite de vreme, rămân uimit de subtilitatea şi frumuseţea unor descrieri, de puterea cu care, pe alocuri, este redat cutremurătorul tragism al faptelor relatate.

Paginile citite m-au impresionat. M-au impresionat destul ca să mă îndemne să încerc să editez — cu mijloacele de care dispuneam — aceste carnete; să le editez în aşa fel încât să fie redate, în clar, textele scrise de mână, mărturii ale unor atât de grele încercări omeneşti.

Cu excepţia câtorva pasaje, notele din carnete sunt redactate în limba franceză. De ce aşa, ne putem întreba. Bănuiesc — cel care le-a scris stăpânind perfect şi uşor limba franceză — că pentru ca însemnările lui, evocând gânduri şi impresii foarte personale, unele intime, să nu fie chiar la îndemâna vreunui coleg indiscret, mai puţin cult. Totodată — relatările şi comentariile conţinute în note fiind deseori critice şi descurajante — pentru ca acestea să nu influenţeze negativ spiritul trupei, în cazul în care ar fi ajuns sub ochii ordonanţei sau ai vreunui alt

soldat. De altfel, această din urmă motivație este exprimată explicit chiar în text — la relatarea convorbirii cu un ofițer prieten, întâlnit din întâmplare în seara retragerii prin Câmpina.

În transcriere am corectat doar câteva greșeli de ortografie, în unele locuri chiar de gramatică, fără a modifica însă în vreun fel sensul. Întrerupând ici-colo textul, sunt inserate în carnete desene trasate în creion. Fără îndoială că aceste desene, unele dintre ele reproduse în acest volum, sunt schițe ale autorului, executate oarecum sincron cu evenimentele pe care le evocă. Eventuală excepție pot face câteva dintre ele, poate finalizarea ofertei lui „Portos" — poreclă nu știm cui atribuită —, ofertă menționată în text la finele zilei de 16 octombrie 1916. Desenele în cauză ar fi cele datate 17 octombrie 1916.

Înainte de a citi versiunea în limba română a notelor lui, să facem cunoștință cu autorul. Tatăl meu s-a născut în Bucureștiul anului 1890, într-o familie înmănunchind vechi spițe pământene sau mai de mult împământenite, Văcărescu, Bălăceanu, Rosetti-Solescu, Ralet, la care se adaugă una de origine fanariotă, stabilită mai de curând în Iași, reprezentată prin Iordache Grigoriade (1783–1858), începătorul familiei Romalo.

După o perioadă de studii la Institutul Politehnic din Zürich, studii întrerupte înainte de absolvire, se implică cu entuziasm în lupta pentru „împlinirea idealului național", ceea ce face ca, din august 1916, să-l regăsim luptând pe front, în prima linie.

Gândurile lui, entuziasmele și dezamăgirile, frustrările și alinările iute dezmințite le găsim mărturisite în paginile carnetelor lui de note zilnice, care nu se întind însă mai departe de perioada lui de luptă în prima linie. Odată numit la Marele Stat-Major, ca aghiotant

al generalului Văitoianu, renunţă să-şi mai înregistreze impresiile zilnice.

Refuzând să accepte pacea separată din primăvara lui 1918, se înrolează ca voluntar în armata franceză, încheind războiul în Regimentul 13 Chasseurs Alpins.

Moare de tuberculoză, boală contractată sau agravată în timpul războiului, în anul 1928.

De aici încolo se înşiră paginile scrise de autorul carnetelor.

DAN ROMALO

CAPITOLUL I

(scris pe foi volante)

Duminică, 14 august 1916

Am aflat vestea înainte ca aceasta să devină publică și, întors acasă, am îmbrăcat în grabă — cu un pic de orgoliu copilăresc — uniforma de vânător de munte. Am poruncit să fie încărcate într-o trăsură cuferele — purtate cu mine timp de doi ani — și i-am dat vizitiului adresa cazărmii.

În timp ce traversam orașul, m-am uitat curios în jur — poate pentru prima oară în viața mea! Are mai degrabă un aspect obișnuit — cel de duminică —, cu aceeași mulțime care o dată pe săptămână iese ca să se plimbe pe trotuare, etalându-și plictisul, lipsa de curiozitate și de dorințe, pentru a se învârti până seara, în pofida oboselii abrutizante, între zidurile supraîncălzite ale orașului. Evident, mulțimea nu știe încă nimic. Curând, va arăta cu totul altfel. Când marea veste, perspectiva marelui salt în necunoscut, o va biciui pe neașteptate!

Cina s-a desfășurat în tăcere — fiecare cu gândurile lui — și s-a terminat repede, iar acum, de pe balcon, facem cunoștință cu acest oraș fără lumini — prima impresie de război — și cu noua mentalitate care se trezește în noi, pe care o simțim născându-se și cu care ne grăbim să luăm contact.

S-a sfârșit coșmarul acestor doi ani de neutralitate, au fost învinse, pulverizate toate falsele raţionamente care ne-au îndemnat să îl acceptăm!

Din această mare agitaţie pe care de doi ani o contemplăm a ieșit o idee nouă pentru noi, aflaţi încă atât de aproape de vechiul jug al sclaviei abia scuturat: dreptul fiecărui popor de a trăi liber pe pământul în care se odihnesc strămoșii săi!

Foarte în vervă, vorbesc mult, le vorbesc alor mei despre entuziasmul meu, credinţa mea și despre faptul că sunt mândru că ţara mea intră în luptă, că a știut să aleagă!

Pentru noi, seara aceasta înseamnă mai mult decât deșteptarea unui popor, este mai mult decât afirmarea drepturilor noastre politice; înseamnă proclamarea solemnă a conștiinţei noastre despre bine și rău, este seara marii solidarităţi în lupta binelui și frumosului împotriva urâţeniei și minciunii, împotriva mârșăviei.

Mă complac în această frumoasă seară de vară, în acest decor de stele și tenebre, să văd în gestul nostru unica afirmare a înclinaţiilor noastre, a aspiraţiilor noastre de a uita ce e practic și calculele politice — care timp de doi ani au fost obsedantul meu coșmar —, frontierele noastre prea vaste, bulgarii din sud, trădarea rușilor în 1877!

Este sigur că dacă, într-un moment al vieţii mele, amărăciunea a fost alungată din sufletul meu, s-a întâmplat în timpul acestei seri de speranţă și nou avânt.

Nu voi spune nimic despre cele câteva zile care au urmat, înfierbântate de ultimele preparative ale plecării și de primele vești... adevărate sau false.

Nu voi spune nimic nici despre primele bombardamente nocturne efectuate de zeppeline și de care Bucureștiul a fost, cred, foarte mândru!

Primul batalion al regimentului meu trebuia să plece în noaptea de luni spre marţi. Luni, spre seară, tot regimentul este prezent, se adună în careu în curtea cazărmii. După o scurtă slujbă ţinută de preotul care ne va însoţi, goarnele intonează sunetul de apel regal și Regina, venită pentru a ne vedea înainte de plecare, trece — foarte frumoasă — printre soldaţi. Ţine să strângă mâna fiecărui ofiţer. Mina ei tristă mă frapează în această zi de bucurie. Ea a înţeles ceea ce noi nu înţelegeam încă, ceea ce vom înţelege peste puţin timp, că mulţi dintre noi nu ne vom mai întoarce.

În fine, după trei zile, a venit rândul batalionului meu — care a fost nevoit să aștepte rezerviștii vânători de munte și să-i echipeze — să plece.

Noaptea neagră, strigătele și înjurăturile, caii speriaţi care dădeau înapoi în faţa căruţelor, apelurile, loviturile surde ale antiaerienei care trăgea, se pare, împotriva limaxului aerian nemţesc revenit deasupra orașului pentru a-și arunca bombele, cuvintele de despărţire, poate puţin cam seci și nervoase, rostite de privilegiaţii ale căror familii bântuie în împrejurimi și, în fine, spre dimineaţă, plecarea convoiului care se îndepărtează într-un amestec de cântece, sunete de goarnă, urale!

Timp de o jumătate de oră, vagonul ofiţerilor rămâne învăluit în tăcere. Ne odihnim... sau visăm.

Încet, încet, în timp ce ziua se ridică departe, în câmpie, conversaţia și râsetele revin.

Părăsesc vagonul și mă duc să mă întind pe o platformă, cu capul la umbra unei căruţe.

Priveliștea este frumoasă: după a treia sau a patra gară, trenul nostru își croiește drum printre ramurile copacilor și florile de câmp. Sunt peste tot și fiecare soldat are flori la chipiu sau în mâini. Oamenii noștri — copii mari,

care adoră natura și veselia — sunt încântaţi și se amuză ca la o sărbătoare. Parcă am merge la o bătaie cu flori.

În gara Titu, o cantină în care doamnele din București distribuie ceva, nu știu ce. Ne recunoaștem, vorbim un minut. Cât de departe este deja Bucureștiul și aproape uitat — faptul că le văd aici seamănă cu o amintire veche, neașteptată.

Trenul pleacă în aceleași strigăte de bucurie și sunete de goarnă. La revedere și noroc, mi se strigă! Iată o urare pe care nu o faci niciodată unui vânător!

De nu știu unde au apărut niște viori și câţiva ţigani, acești păstrători ai muzicii populare, cântă — cu o voce prea guturală — și atrag, în funcţie de cântecele lor, huiduieli și aplauze.

Ţiganii au în armată un loc aparte — paradoxal. Ei sunt, pe rând, animatori, clovni și, în același timp, caii de bătaie și ţapii ispășitori ai unităţii din care fac parte. Sunt întotdeauna muzicanţi pricepuţi și niciun ţigan care se respectă nu pleacă fără vioara lui în raniţă. Fiecare unitate, batalion sau regiment are orchestra lui de ţigani.

În viaţă nu sunt decât rareori cultivatori — și nu sunt buni. Ca mentalitate, nu au nimic în comun cu ţăranii. Mincinoși, leneși, murdari, fricoși, hoţi, șmecheri ca maimuţele, profund cabotini, ei știu să amuze, în regiment ca și în sate — unde sunt plătiţi pentru asta. De altfel, ţăranul spune despre ei: „Ţiganul nu este om." În regiment, funcţiile sale preferate — pe care le caută și pe care încearcă să le obţină cu mii de șmecherii și josnicii și pe care le obţine graţie talentelor sale ereditare — sunt cea de fierar și cea de bucătar. Cei care nu reușesc duc rucsacul și pușca aproape cu disperare — soldaţi proști, care nu iubesc pământul pentru care luptă —, mereu mai prost îmbrăcaţi și mai murdari decât camarazii lor, spre

disperarea celui mai priceput plutonier recrutat, sunt cu toate acestea prețioși prin replicile lor, mimica și mai ales prin viorile lor.

Am trecut de câmpie. Încet, încet, peisajul devine mai vesel, tentele terne și estompate ale câmpiei fac loc culorilor mai vii, în care domină verdele.

Sunt pe cale să adorm, încet, încet, nu de tot, dar suficient pentru ca realitatea să facă loc unor vise în care necunoscutul spre care ne îndreptăm să ia forme concrete și fantastice. Mă văd eroic, trecând prin pericole neașteptate și aventuri epice, mă văd palid și tremurând în fața infanteristului neamț surâzând dispreţuitor...

Haide, mă scutur pentru a scăpa de acest vis. Îmi era teamă? Și de ce? În acest moment singura mea teamă este teama de a-mi fi teamă.

Oare sunt singurul care îmi pun întrebări în legătură cu asta? Pentru nimic în lume nu aș îndrăzni să-mi întreb camarazii în legătură cu asta. (Porţiune de text barată de autor, probabil la recitire și definitivare — notă Dan Romalo, D.R.)

Imaginaţia mea, care în timpul ultimelor zile nu a mai putut să funcţioneze, își revine în timpul acestei perioade de somn.

Toată ființa mea este îndreptată spre acest viitor și necunoscutul care îmi este rezervat. Trecutul îmi pare deja foarte departe și foarte șters. Mi se pare că am o nouă personalitate, un suflet nou.

Trenul merge mai departe și ajungem, spre seară, la poalele munţilor și la gara în care trebuie să coborâm.

În zilele următoare au fost marșuri lungi pe drumuri pline de praf, sub soarele arzător al verii, urcând și coborând Carpaţii, pe care îi lăsăm bucuroși în urma noastră, apoi defileurile către valea Oltului (transilvan — D.R.),

prin satele românești fără bărbați și în care numai femeile ne salută vesele în timp ce trecem pe acolo.

Într-o seară, trimis înainte pentru a pregăti un cantonament, mergeam pe drum împreună cu cei doi agenți de legătură, fără să scoatem un cuvânt. La un cot al drumului, trei ofițeri călare — artileriști — ne depășesc, discutând între ei. Cuvintele „Turtucaia", „măcel", „dezastru" mă frapează. Au trecut și în urechi îmi răsună încă acele cuvinte, pe care nu vreau să le cred. Știu bine că hazardul aparține războiului, dar mai știu ce ar însemna pentru noi un „dezastru la Turtucaia". Și deja un dezastru, deci o mare bătălie pe acel front din sud care ne-a fost prezentat ca fiind calm, în timp ce pe frontul de nord, unde ne așteptam la bătălie, nu sunt decât lupte între patrule!

CAPITOLUL II

(Carnetul II)

Sâmbătă, 20 august 1916

În fine, plecarea la ora 7 fix. Oboseală, emoţie.

Moment neplăcut.

Ora 10 la Titu. Distribuire de pâine și brânză de către doamnele de la Crucea Roșie. Am văzut-o pe Hélène Sturdza.

Ajungem la Câmpulung, la 7.30 seara. Efectiv:

Ofiţeri 27

Trupă 1 693

Cai 225

Căruţe 53.

Duminică, 21 august 1916

Plecare (de la) Câmpulung la ora 9. Maiorul este primit cu strigăte frenetice de către soldaţi, ceea ce îl enervează la culme pe Iconoclast. La prima oprire trebuie să pun să se înșeueze celălalt cal. Icono este înnebunit astăzi. După o oră, arată ca și cum a ieșit de la baie, iar eu am obosit să îl tot înfrânez.

La ora 10.30, ne întâlnim cu un grup de prizonieri. Sunt vreo zece.

Ajungem la Rucăr la ora 2. Cantonament pentru noapte. La ora 11, sunt trezit brusc.

Alarmă (se aud focuri de armă la divizia de artilerie de la Podul Dâmboviţei. Bieţii artileriști!). Imediat patru compánii pleacă să purifice aerul acolo. După expediţie, găsesc un maior contemplând, în camera lui, o hartă. Îmi explică, cu entuziasmul obișnuit — de neofit, cum i-am spus eu — întregul nostru plan de campanie (concentrarea frontului nostru pe Mureș, acţiune de desfășurare a armatelor I și a IV-a; aripa stângă, Armata a III-a, în defensivă pe Dunăre, rușii la Rusciuk și Nicopole. Lovitură de berbec a lui Mackensen[1]). Și acest plan grandios, expus la lumina unei lumânări și cu acest entuziasm (neașteptat), mă recompensează pentru oboseala zilei și a acestei nopţi pierdute.

Luni, 22 august 1916

Plecare de la Rucăr, 6.30.

După alertă, încă două ore de somn. Alături de mine, Geanolu număra în somn, probabil dureri.

Ţară superbă. Maiorul și cu mine discutăm despre diferite lucruri. Ajunși, pe la 8.30, la Podul Dâmboviţei, după ce am traversat toată regiunea noastră fortificată în iarna asta. Ne întâlnim cu două compánii. La douăsprezece și jumătate fix, trecem frontiera, sau fosta frontieră, la Vama Giuvala. Cimitirul lui Poenaru-Bordea[2].

Seara, ajungem la Bran, complet pustiu și cu casele devastate.

---

[1] Anton Ludwig August von Mackensen (1849–1945), feldmareșal german. În timpul Primului Război Mondial a condus ofensiva germană împotriva României (n. red.).

[2] Colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea (1871–1916), urmaș de boieri ialomiţeni, a fost primul ofiţer român care a căzut la datorie în Primul Război Mondial (14/15 august 1916), la Vama Giuvala (n. tr.).

Marți, 23 august 1916

Am rămas în bivuac. L-am văzut pe Gafencu[1], cu (regimentul) al 2-lea Obuziere care trecea. Mi se pare că abia azi redevin bărbatul care eram înainte. În timpul acestor 10 sau 15 ultime zile, nu mai trăiam decât cu această idee a războiului. Astăzi, revenind din bivuacul lui Gaf, m-am întors brusc, și foarte puțin, la vechiul meu fel de a gândi și a privi. Am început să regret într-un fel tot ce am lăsat în urmă, toate speranțele mele, care pot deveni atât de repede neant pentru mine și pentru alții. Dar nu este cazul să dau înapoi și nici să ezit, trebuie să facem ceea ce este necesar, oricât de lung și de dificil ar fi. De altfel, nu sunt singurul care simte asta. Dar este atât de multă inconștiență în jurul meu!

Miercuri, 24 august 1916

Plecăm din Bran spre nord. Trebuie să ajungem pe front azi. Nu e prea devreme. Zonă superbă. Timp idem. Pe la prânz, aproape de sfârșitul etapei, primim ordinul să facem cale-ntoarsă. Este oare vorba despre o schimbare favorabilă pe front sau de o retragere? Nici nu vreau să mă gândesc la asta.

Prin urmare ne întoarcem pentru a înnopta la Tohanu Vechi[2]. Nu se știe unde este divizia, nici ce vom face mâine. Se spune că Bucureștiul a fost serios bombardat. Cel mai mult mă supără lipsa totală de comunicare cu cei din spatele frontului. Oare când va fi pusă la punct

[1] Grigore Gafencu (1892–1957), urmaș de boieri moldoveni, om politic, diplomat, istoric și ziarist român, personalitate de prim rang a diplomației românești (n. red.).

[2] Localitate din județul Brașov, azi în componența orașului Zărnești (n. tr.).

această blestemată poștă militară? Nu avem nici măcar un comunicat oficial.

La dejun, discuţie lungă cu preotul nostru, care este un preot modern, tânăr, fără coadă și care mănâncă în zilele de post carne. Este teolog, știe ceva latină și germană și are capul plin de lucruri citite și reţinute fără a le asimila. Arată un zel de apostol și „raportează" în fiecare zi, înainte de mese, maiorului:

— *Domnule maior, am găsit trei oameni nespovăduiţi!*[1]

Cretinismul ăsta mă distrează. Încă nu pot să intru în vechiul Grigore, deși actualul este perfect fericit și așteaptă momentul acţiunii pentru a vedea despre ce este vorba.

Și ce mai general, Dumnezeule! Se spune că azi i s-a administrat o săpuneală la Brașov, pentru mișcarea ingenioasă care ne-a adus în spatele diviziei a 4-a. Așa că un alt marș de 30 km în aceeași zi ne aduce pe drumul cel bun. Noroc că armata înseamnă „ascultare pe două picioare" Generalii pot face gafe, soldaţii sunt rezervoare fără limite de forţe și tălpile bocancilor oferiţi de stat sunt solide.

Ieri l-am visat pe Eric.

Joi, 25 august 1916

Așternuturi cu purici într-o casă frumoasă din Tohanu Vechi. Seamănă cu o mică vilă.

Timp frumos. Plecăm la (ora) 12 spre Șinca Veche.

Joi seara. Traversăm un ţinut superb. Ieri Iconoclast era cât pe ce să-mi spargă capul. De la plecare, parcă e nebun. Așa că încalec pe calul de rezervă.

[1] Peste tot în carte, cuvintele scrise cu italice sunt în limba română în original (n. tr.).

Generalul, pe care l-am întâlnit pe drum, ne spune că botezul focului va fi mâine. Cu atât mai bine. Până acum am avut impresia că facem un marș de manevre. Bivuac la intrarea în Șinca Veche. Toți ofițerii într-un grajd.

Impresii frumoase la venire, în fruntea bicicliștilor mei, pentru cantonament.

Satul, care are case ca pe la noi, cu acoperișul din olane roșii.

Regimentul al 28-lea pleacă în avanpost.

Preotul are probleme cu ordonanța-dascăl. Acesta din urmă i-a găsit o casă. Aducându-i o fată destul de drăguță la care vrea să-l culce — și pe care a încercat de altfel să o violeze în timpul nopții — i-a spus, ca să-l îmbuneze:

— *Veniți, părinte, că fata asta are să vă îmbrățișeze cu foarte mult drag.*

Preotul s-a supărat, noi am râs.

Vineri, 26 august 1916

Noapte în comun în grajd.

Spre dimineață aflăm că Tigrii sunt pe celălalt mal al Oltului, la Hangea (? probabil Hălmeag — D.R.), și că îi bombardează pe ai noștri la Șercaia. Ne urcăm pe colina din spatele grajdului și vedem într-adevăr unul sau două obuze explodând în aer. Nimic serios.

Toată ziua focuri de armă intermitente; din când în când, o explozie în depărtare. Încă nu este ca la Verdun!

Pe la ora 5, la Șercaia se vede un cartier care se aprinde brusc și care arde cu putere. Trebuie să fie Penescu — el a dat foc ca represalii.

Plecăm în noaptea asta la Șercaia să ne alăturăm batalionului I. Ni s-a spus că între Vad și Șercaia trebuie să avem grijă, căci Tigrii bombardează drumul pe distanțe reperate în avans.

Deci botezul focului e pentru noaptea asta. La ora 6 plouă.

Sâmbătă, 27 august 1916

Plecăm noaptea spre faimosul drum. Începem prin a ne rătăci, comandantul, doctorul și cu mine.

Traversăm faimoasa zonă periculoasă fără incidente, cu excepţia faptului că doctorul a căzut de pe cal.

Spre ziuă ajungem la batalionul I, pitulaţi, oameni și cai, într-o râpă de lângă drum. Toţi sunt slăbiţi. Suferă la *„purcică"* de 24 de ore, culcaţi pe burtă în noroi.

Pentru ca să nu fim rupţi de podul din spatele nostru, în galop, oamenii și caii din (compania) a 2-a se întorc în sat pentru a se adăposti în jurul bisericii.

Plec cu un soldat și un sac de tutun pentru ofiţerii din (compania) 1 aflaţi în râpă. A fost o adevărată binecuvântare pentru ei.

Mă întorc în sat cu soldatul. L-am găsit citind o scrisoare de la nevasta lui, pe care Buttescu a adus-o de la București. Plânge ca un copil.

Pe la ora 10, botezul. Două obuze trec, unul după altul, pe deasupra capetelor noastre și... (peste) aperitivele noastre. Remarc figurile crispate ale celor care le știu încă de ieri. Soldaţii puţin uimiţi. Unii fug sub hangare, cu capul între umeri.

Focul continuă. La prânz, primul rănit, un sergent. Brancardierii aduc alţi doi, un ţăran de la rechiziţii și un preot de la infanterie. Acesta din urmă are o mică schijă în pulpă. Plânge și se vaită.

După-amiază focul (inamic — D.R.) începe din nou — așa mi se spune, căci eu dorm. Spre seară nu mai dorm, și acesta continuă. În fine, vine noaptea și totul se calmează.

Duminică, 28 august 1916

O plecare jilavă; noaptea, destul de senină până acum, are aerul că a primit un ordin în favoarea noastră: luna se acoperă cu un văl de ceaţă groasă, care nu ţine de cald, dar care facilitează săparea tranşeelor. Tranşee? (Probabilă notă a autorului, în vederea unei verificări ortografice ulterioare, foarte probabil fiind lipsit pe front de un dicţionar francez — D.R.) Credeam că sunt mai moderne după doi ani de război. Pe marginea drumului, în şanţ, oameni strânşi unul lângă altul. Dorm.

Sunt treziţi şi, în linişte, ne culcăm noi în noroiul lor.

În fond, nu am impresii imediate. Umezeală şi somn. Ne culcăm şi mă trezesc pe la 7: comandantul sforăie, lângă mine, într-o haină mare de blană.

Plec să-mi fac meseria de agent de legătură. Totul este calm şi ajung în sat fără incidente. Peste o oră, plec înapoi spre tranşee.

Este frumos, chiar superb.

La ieşirea din sat, la pod, iată că începe din nou. Obuze adevărate explodează în aer, (deasupra) caselor, a câmpurilor de porumb, deasupra unui drum abia conturat şi, în acest cadru, eu: prin urmare, sunt în război, războiul adevărat şi, în interval de trei luni, iată al doilea lucru care mi se întâmplă şi în care nici măcar nu mă puteam imagina.

Obuzele continuă să cadă şi iată-mă la ultima casă din sat, am trecut pe lângă celelalte cu destul de mult curaj (pericolul era nul). Un căpitan genist are aerul vag înnebunit. Ultima casă deci; alura curajoasă cedează un pic şi se traduce printr-o mică ezitare: trebuie oare să plec şi să parcurg cei 500–600 de metri care mă despart de tranşee?

Iată-mă alergând ca o zebră de-a lungul şanţului. La fiecare obuz, pe care îl aud foarte bine, mă arunc pe burtă în şanţ, până ce obuzul explodează (nu se poate să nu-l auzi).

Acţiunea este prietena omului şi o imperioasă nevoie de a acţiona te face să uiţi de... ezitare.

Continuă, cu mici întreruperi. Au aerul că sunt stăpâni absoluţi ai terenului şi că puţin le pasă de noi. Bateriile noastre, deşi impozante ca număr (a 6-a Artilerie, a 2-a Obuziere uşoare), nu se decid să tragă sau o fac timid şi de departe, s-ar spune. Iar Tigrii nu au decât trei tunuri, aşa se pare. Este idiot şi aş da orice ca să nu mai aud la intervale regulate salvele celor trei. Am găsit un *pahar de obuz* de 105 mm. Asta ne ţine în şah, într-un loc destul de drăguţ, pe legea mea.

Poşta militară tot nu ajunge până la noi. Seara ne perfecţionăm tranşeele, care devin mai solide şi, mai ales, mai luxoase. Cu ajutorul câtorva rechiziţii, le mobilăm.

Luni, 29 august 1916

Săpăm o sală de mese-salon, pe care o intitulez „Purcica Palace"

Totul merge bine. Obuzierii noştri provoacă un mic incendiu în Hălmeag. În schimb, Tigrii bombardează convoaiele noastre la 12 km.

Aflăm că Turtucaia a căzut. Averescu[1] trece la Armata a III-a şi nouă ne este dat Crăiniceanu[2]! Veşnicul ramolit răutăcios. Prin urmare, ca de obicei, armata face politică.

[1] Alexandru Averescu (1859–1938), urmaş de boieri moldoveni, mareşal, general de armată şi comandantul Armatei Române în timpul Primului Război Mondial. A fost de asemenea prim-ministru al României şi ministru al Afacerilor Externe (n. red.).

[2] Grigore Crăiniceanu (1852–1935), politician şi general de divizie român. A participat la Războiul de Independenţă şi la Primul Război Mondial (n. red.).

Marți dimineață, 30 august 1916

După ce am cerut ieri să ni se prelungească șederea în tranșee cu o zi, ne trezim în ploaie. „Purcica Palace" nu are un acoperiș etanș și plouă peste tot.

Deschid ochii și aud o formidabilă salvă de tun. Este salutul matinal. Îl execută un 150. Peste două minute, un al doilea explodează la 20 m deasupra postului de comandă, speriindu-i pe maiorul gras și pe slabul lui ofițer de legătură (adică autorul notelor, care era foarte slab — D.R.). Am simțit și noi suflul.

Ieri ni s-au promis comunicații regulate cu țara.

Seara ni se ordonă să ne retragem la Vad *ca să nu mai fim în bătaia tunului*! Seara au bombardat podul și o arcadă s-a prăbușit.

Ora 11. Plecăm pe o ploaie fină, care repede ne pătrunde până la os. (Pe drum, executarea a doi spioni: un tânăr și o bătrână care, după-amiază, au atras bombardamentul asupra companiei noastre de la Ferma Șercaia. Este primul nostru mort: Militaru Marin). Trebuie să ne cantonăm la Vad. Ajunși acolo, ni se ordonă să bivuacăm la ieșirea din sat și să săpăm tranșee. Regimentul își petrece noaptea săpând. Maiorul și cu mine ne culcăm într-un cort, uzi până la piele. Asta nu ne împiedică să dormim bine.

Miercuri, 31 august 1916

La ora 11, soldații au terminat de săpat și se întind... dar la 11 și un sfert primesc ordinul de a merge să se cantoneze la Vad. Asta înseamnă să faci pe șmecherul.

La ora 3, colonelul ne împărtășește marele plan. Pe multe fețe se citesc anumite emoții. Ceea ce îi emoționează cel mai mult în ofensivă, cred eu, este măcelul de la Turtucaia, masacrarea prizonierilor. Și au dreptate.

Diferite ordine de executat și ne culcăm la ora 6, Stepleanu, Morticole, părintele Mihai și cu mine.

14 ore de somn.

Joi, 1 septembrie 1916, seara armelor!

Da, 14 ore de somn și trezirea pe un soare superb, care va complica — prin lună — operaţia noastră. *Doamne ajută!*

Ora 2 și un sfert. Trăiesc ca o brută. Poezia războiului dispare în campanie. Ea rezidă, în fond, doar în imaginaţia unui burghez sau a unui poet care trăiește la căldurică, în oraș. În război nu se văd decât dezastrul, oboseala și clipa imediat următoare. Prezentul are alura unei anticamere din care nu se știe unde ajungi. Nu vezi decât lipsurile, nu știi nimic despre ansamblu, prin urmare nu poţi să judeci. Te gândești la ceea ce ai lăsat în urmă și (spiritul) de aventură de acum trei luni mi se pare incredibil. Fatalmente, mi se pare că nu a fost decât o imagine care a dispărut. Într-adevăr, este tare departe și Dumnezeu știe unde mă va conduce „idealul naţional"! Poate la Turtucaia?

Vineri, 2 septembrie 1916

Plecare de la Vad la ora 10. Marș de noapte fără incidente. La Grid ne întâlnim cu un convoi din *2 Pionieri*, care a fost atacat de o patrulă. Fugă precipitată și ne întâlnesc la Páró[1], absolut îngroziţi. Se trăseseră trei focuri asupra lor!

În fine, la ora 2 și jumătate, primele compánii pleacă în liniște, cu părintele Mihai în frunte. Rămân cu colonelul. Abia a dispărut în noapte ultimul om, că detunăturile au început în stânga noastră, la Hălmeag, și în dreapta, la Királyhalma[2].

[1] Denumirea maghiară a satului Părău din judeţul Brașov (n. tr.).

[2] Denumirea maghiară a satului Crihalma sau Craihalma, „Dealul Regelui", din comuna Comăna, judeţul Brașov (n. tr.).

La 4 și un sfert, colonelul mă trimite să cercetez. Mă îndrept spre Olt. Mă întâlnesc cu patru brancardieri transportând un rănit.

Pe malul apei, companiile așteaptă în liniște. Mitraliera se aude, furioasă, în dreapta. Aflu detalii și plec spre Páró.

Pe la 6.30 auzim sunând, în același timp, atacul, „înaintarea", și strigăte formidabile de „Ura!". Sunt micii noștri vânători, care pornesc asaltul la o distanță de mai bine de 1 000 m. Tranșeele sunt trecute ca și cum n-ar exista. La (ora) 7 fix, sunt la Katonadomberg. Scena drapelului. Traversez Oltul călare (soldații îl trecuseră pe jos, cu apa până la gât!) și fac legătura cu părintele Mihai, care execută mișcarea de încercuire la Malom, unde ajungem la ora 9. Oprire — umedă și ploioasă — a acestor oameni uzi până la piele, până la ora 5! Părintele Mihai:

— *Ne-au bătut, am tăcut, am tăcut, i-am bătut, ... fu...!*

Iar soldații repetă în cor:

— *Fu...!*

Ne oprim la Hălmeag, pentru cantonament.

Sâmbătă, 3 septembrie 1916

Plecarea la ora 4 spre Nyra (? — D.R.), unde vom face legătura între două corpuri de armată. Dimineața, părintele Mihai și cu mine ne ducem să vedem câmpul de bătălie și mormântul morților noștri. Am avut 36 de morți și circa 180 de răniți. Plecând de la Hălmeag, două scene dureroase:... (?) și trecerea în revistă. Sim (Simionescu — D.R.) este entuziasmat, eu găsesc că este destul de demodat și mai ales îi lipsește baza solidă care ar face chiar și dintr-o maimuțăreală un act măreț, datorită sentimentului care i-a dat naștere. Însă asemenea gesturi învățate pe dinafară și care sunt aplicate cu falsitate, fără să știi să impui necesitatea lor, sunt grotești. Lipsește

sentimentul. De altfel, eu, unul, am avut sentimentul — ieri-dimineață, pe malul apei — că toată poezia războiului nu este decât un lucru pe care îl vedem înainte și după, grație imaginației noastre. În momentul respectiv nu vezi decât derularea dureroasă, energia în acțiune ca să zicem așa, și sunt urâți toți acești tineri care vor fi de-a dreptul hidoși nu peste multă vreme, contorsionați, cu craniile golite, în atitudini care ni se par puțin naturale.

Trecem la Királyhalma, lăsând în stânga Tecuciul Românesc. Cantonament la Nyra.

Duminică, 4 septembrie 1916

La ora 9, trece primul aero(plan), destul de sus, cu crucile lui negre. Tragem în el.

La ora 2, plecăm pentru a ocupa avanposturile lui Iacobini, de la Cohalm. Drum frumos, în fiecare sat un vechi castel. Ajunși la Cohalm, sunt tratat cu un vin din 1879 și (cu speranța la) fete frumoase, ceea ce mă determină să fac un tur de rechiziții și îmi dă ocazia primului meu jaf (cacao, cutii de cafea, de Maggi). Dar nu sunt fete, nici frumoase, nici urâte, și o singură sticlă din 1879 cu vin alterat! (O apă gălbuie, pe care toți o consideră minunată!)

Natural, contraordin; îi lăsăm pe Iacobini și batalionul lui cu vinul și nebuniile lor și plecăm spre Homorod, unde a 6-a și a 7-a își instalează avanposturile.

Ne instalăm, părintele Mihai și cu mine, ca și a 8-a nat. (? — D.R.), în casa fostului primar. Electricitate și confort asiatic. Masă aproape bine servită, apoi, natural, fatidicul pocher care, dacă s-a născut pe malul Tamisei, și-a găsit terenul de cultură pe malurile Dunării.

Ah, era să uit: prin Geanolu, care a vorbit cu un ofițer ungur prizonier, aflăm următoarele: cu două zile înainte de atacul nostru de pe Olt au știut în mod oficial (*ordin*

la raport!) că în noaptea de 1–2 septembrie vor fi atacaţi la ora 4 fix. Asta explică de ce nu am găsit nici măcar un singur tun greu, mare şi puţin mobil. Asta explică de asemenea bombardamentul intens din ultima noastră zi la Şercaia, podul distrus şi spaima lui Ciubucki, care era în vizită la noi. Ştiau deci, cu 24 de ore înainte de corpul de armată şi de divizie, că îi vom ataca. Informaţia nu putea să plece decât din birourile... Armatei a II-a.

Luni, 5 septembrie 1916

Mă trezesc sub o ploaie de generali şi îngurgitez cea mai grozavă cafea-cacao din lume.

Consiliu de război al generalilor Armatei a II-a. Crăiniceanu ajunge — e de la sine înţeles — cu două ore întârziere. Fiul lui inefabil[1] îl urmează ca un caniş. Consiliul se transformă în dejun.

Pe la ora 5, după plecarea lor, sosește un mic „cadet" rănit, toţi ofiţerii se grăbesc să-l îngrijească şi să-l consoleze. Se pare că ai noştri sunt copleşiţi. O ştim cu toţii, cunoaştem toate ororile de la Turtucaia şi cu toate acestea...

Un alt incident, în timpul mesei de seară: spionul, blond, limfatic, cu ochii adânciţi în orbite, tremurând, făţarnic. Este percheziţionat: crima lui este demonstrată, căci se găsește asupra lui un mic carnet de note vorbind despre ultimele incidente militare. Prin urmare este un spion. În acest moment, se servește masa, vinul curge şi ancheta continuă... până la sfârşitul mesei. În fond, nu este decât un biet intelectual degenerat, pasionat de

[1] Constantin Crăiniceanu, care avea să fie executat pentru trădare, în 1917, pentru că fusese complice al colonelului Alexandru D. Sturdza, care dezertase la inamic (n. coord.).

literatură și de notarea impresiilor sale. Îi dăm drumul. În seara asta primele trei cărți poștale.

Marți, 6 septembrie 1916

Ar fi trebuit să plecăm la ora 8. Rămânem pe loc până la 1 și jumătate, ceea ce ne permite să tragem asupra unui aero(plan) care trece la 2 000 m altitudine.

La ieșirea din sat, apucăm pe un drum greșit, ceea ce îl înfurie la culme pe părintele Mihai și mă face să înghit o adevărată teorie militară destul de justă.

Szásztyukos[1], masa oamenilor și ofițerilor între 6 și 7, ultimul în strigătele a doi *țigani*.

Marș de noapte, legănat de alte accente: entuziasmele pompieristice ale colonelului. Noaptea este minunată și eu merg singur în față, pe jos, din cauza frigului. Munții sunt albi din dimineața asta.

Pe drum ne întâlnim cu cercetașul nostru care se întoarce de la București și ne promite scrisori, ziare, ne dă vești. Se spune că, se spune că...

Cantonament la Hălmeag, din nou.

Ne citim scrisorile și adorm.

Miercuri, 7 septembrie 1916

Timpul este minunat. Scriu aceste note pe malul Oltului, pe un adevărat soare arzător de toamnă, care ne promite o noapte glacială. Este minunat. Micile egoisme încep să apară.

Joi, 8 septembrie 1916

Tunul bate — de data aceasta este al nostru — în stânga, către Făgăraș. Marinescu ne binedispune

[1] Denumirea maghiară a localității Ticușu Vechi sau Ticușu Săsesc, jud. Brașov (n. red.).

povestindu-ne istoriile lui din avanpost; istoria colonelului: *„Dacă o veni, bine, vedem noi, dar să nu-l scormoniți!"* și istoria cutiei de conserve de la Șercaia.

Seara, colonelul ne informează că în Dobrogea lucrurile *merg extra-excelent*!

Toată ziua lucrăm la fortificații.

Vineri, 9 septembrie 1916

Plecare spre Șercaia. Schimbul batalionului I vine la prânz. Plec ca mare șef al mai multor *căruțe* care transportă unelte pentru tranșee și... mobilele noastre. După cât se pare, Șercaia este absolut goală, nicio masă, niciun scaun. Așa că venim cu paturile noastre, ultimele două paturi salvate la Hălmeag. Suntem niște huni, barbari, dar n-avem ce face.

Abia ajunși la Șercaia, un nou ordin: să plecăm, imediat, la Grid pentru a face tranșee. Plecăm deci către Grid, statul-major al regimentului la trap. *Fac cantonamentul* și aleg pentru Portos și mine o casă drăguță și curată, care adăpostește o văduvă micuță, foarte curățică și ea. Caracteristica satului: toți bărbații au plecat în America de mulți ani. Verișoara proprietarei mele a fost servitoare la Nanu, ministrul.

Generalul ne onorează; s-a pierdut pe drum (și, în consecință) se invită la masă, refuză prezentările și găsește că semăn cu Päp (tatăl autorului, doctorul Eduard Romalo — D.R.). Toate astea într-o manieră abruptă, *cazonă*, foarte *Moș Teacă*! (Gh. Simionescu, Divizia a 4-a)

Sâmbătă, 10 septembrie 1916

Plecăm — tot statul-major — la 5.30, pentru a fi la Perșani la ora 6, ca să trasăm tranșee. Pe la ora 9, generalul trece și aruncă un ordin din limuzina sa:

— *Un batalion la Hălmeag, un batalion la Șercaia.*

Prin urmare, după două zile, ne găsim, trecând prin mai multe sate, din ordine în contraordine, exact în același loc. Este exasperant, căci, abia ajunși la Șercaia, un nou ordin: mâine, un batalion la Pârâu!!

Popovici a făcut o baie și s-a parfumat ca o cocotă!

Se spune că Averescu merge bine, dar că Petroșani este evacuat.

Duminică, 11 septembrie 1916

Plecăm pe la ora 2 pentru a parcurge cei 3 km dintre Șercaia și Hălmeag. Cea mai frumoasă zi de toamnă pe care am văzut-o de multă vreme. Când mărșăluiam, acum trei săptămâni, la concentrare, era încă vară în acest ţinut muntos. Brusc, totul s-a schimbat și a îmbrăcat culorile toamnei. Limpezimea minunată a zilelor frumoase de septembrie. Așa că, imediat ce ridicăm avanposturile, îi propun lui Portos să plecăm din sat și urcăm pe jos pe Katonadom, unde se află Cartierul nostru general nr. 1. După inspectarea posturilor, ne culcăm pe iarbă și privim câmpia Oltului, barată de ultimele contraforturi ale Carpaţilor și, în fund, marile vârfuri învăluite în nuanţe schimbătoare și minunate. Suntem fermecaţi și privim lung, fără să spunem nimic. „Fondul putred" dispare o clipă din mine, nemaifiind activ, și mă pierd absolut în acest calm grandios și dispreţuitor al naturii. Nu numai că ea ignoră toate rasele și eforturile lor sterile în orice direcţie. Dacă, pentru o clipă, omul poate să creadă — privind această câmpie calmă a Oltului — că a învins natura și se crede stăpânul ei, este suficient să-și imagineze suveranul dispreţ al acesteia faţă de aspiraţiile sale cele mai dragi, pentru a vedea cine este învingătorul. Ce sunt chiar și „idealul naţional", și drepturile și aspiraţiile unei rase, în faţa imuabilei forţe a naturii? Uitaţi-vă

la civilizaţiile trecute; Sfinxul din Egipt, acoperit de nisipuri, răspunde destul (de clar). Luptăm pentru idealul nostru, cel mai frumos dintre toate, idealul naţional. Dar chiar şi acesta este o ţesătură a meschinăriilor noastre.

Seara, o mică româncă drăguţă vine să ne ceară grâu. Sunt executantul mărinimiei noastre, care o bucură... şi (mă bucură şi) pe mine.

Luni, 12 septembrie 1916

Aceeaşi zi superbă.

Avanposturile se schimbă: a 7-a şi a 8-a urcă, a 5-a şi a 6-a coboară. Eu urc la Zsolle (? — D.R.), în schimb.

Marţi, 13 septembrie 1916

Vremea se menţine la fel: este superbă. (Batalionul) I vine să fie înlocuit pe la ora 1 şi primesc, într-un mod miraculos, o sticlă enormă de Cointreau pe care mi-a trimis-o Turcul (Barbu Slătineanu sau Sandu Rosetti — D.R.).

Plecăm la ora 2. Oprire la Şercaia, lângă mica biserică românească. Este goală, cu excepţia câtorva vechi cărţi sfinte pe care le descopăr. Îl aduc pe Portos, care descoperă un manuscris, este adevărat cu ajutorul lui Muşat. Sunt şi cărţi cu blazonul lui Constantin Mihai Suţu! Ne simţim în familie.

O noapte minunată ne face etapa agreabilă: Mândra şi, în fine, Tudoriţa[1]. Dumnezeule, ce impresie ciudată resimţi auzindu-l pe Sim povestind impresiile lui de la Braşov, unde a petrecut două zile. Ai senzaţia de dinainte de război, ai senzaţia erorilor din 1913 şi a mentalităţilor vrednice de milă care le-au creat, ai o senzaţie de rău.

[1] Este vorba despre satul Toderiţa, comuna Mândra, din judeţul Braşov (n. tr.).

Mai vorbește și de un formidabil bombardament — în plină zi — la București. Ce a urmat? Mă întreb și mă gândesc la orele de inutile angoase ale celor care au rămas acolo. Armatele și spiritul lor de sacrificiu nu mai reușesc să garanteze ceea ce iubim. Războiul purtat în acest fel, emanând un spirit consacrat de o rasă, de un popor, dă dreptul gândului monstruos de a distruge acest popor[1], pentru a se asigura împotriva invenţiilor sale, a punerii lor în practică și a consecinţelor lor, dacă el ar triumfa. Și poate și mai frumos decât visul de a vedea două ramuri ale unui popor unite[2], este certitudinea de a lupta împotriva unui lucru imund, pe care trebuie să-l strivești. Odată fiara distrusă, vom putea să trăim fără teama de a fi dominaţi sau contaminaţi intelectual și să asistăm la spectacolul bestiei moarte, lovite în cap; ce va ieși din măruntaiele ei?

Miercuri, 14 septembrie 1916

Capitol... referitor la o viziune apocaliptică!

Vremea se menţine frumoasă. Dimineaţa facem o plăcută plimbare călare pentru a vedea poziţiile de apărat, căci s-a hotărât să rămânem în defensivă toată iarna pe terenul cucerit. Nu cred niciun cuvânt, dar, în fine, trebuie să săpăm. Plimbarea călare pe înălţimile care domină Tudoriţa merită trezirea cam matinală. Acest sătuc este, de altfel, fermecător și mi-ar conveni să rămân aici câteva zile.

Portos și cu mine decidem să mergem să ne petrecem după-amiaza la Făgăraș, este o plimbare încântătoare cu trăsura. Parcă am fi în vizită la ţară.

[1] Este vorba despre poporul german (n. coord.).

[2] Autorul se referă, desigur, la eliberarea Transilvaniei şi la întregirea naţiunii române (n. coord.).

Făgăraș: totul este închis. Percheziție la un negustor de vin recalcitrant. Brusc, viziunea păcii se șterge; Portos se întoarce la negustor cu vestea: mâine sau mai degrabă în noaptea asta, ofensivă generală pe frontul de nord. Plecăm cât mai repede pentru a ne alătura regimentului înaintea plecării acestuia de la Tudoriţa. În goana cailor, la asfinţit, în atmosfera foarte pură, viziunea apare, apoi se precizează și trece: într-o caleașcă a Diviziei a 4-a, în fund, o bătrână destul de murdară, o unguroaică grasă — arătând destul de nerușinată pentru a părea bine în aceste timpuri —, în plus, pe genunchii lor, o grămadă greu de închipuit de cuverturi, copii, o lampă, o colivie de canar. Pe banchetă... căpitanul intendent al diviziei, care ne anunţă că duce toate astea — pe socoteala prinţesei (cu sensul de „pe banii împărăţiei" — D.R.) — pentru a câștiga cerul... patul amabilei unguroaice. Și această viziune, în roșul soarelui la asfinţit, în trăsura care ne duce poate într-o lume mai puţin urâtă, această superbă inconștienţă și această lipsă de fineţe, de bucurie de a trăi, este cu adevărat apocaliptică.

Plecăm de la Tudoriţa și ajungem într-un sat care mi se pare mizerabil, la Galaţi.

Joi, 15 septembrie 1916

Plecare de la Galaţi la ora 4. Atac din Kissink[1] în timp ce trecem prin Kálbor[2]. Berești eanu este lovit de un glonţ în cap, în plină zi.

În trecere, culegem via. Pe la ora 6, ocupăm Lindenberg, unde petrec cea mai proastă noapte posibilă.

[1] Denumirea maghiară a satului Cincșor, comuna Voila, din judeţul Brașov (n. tr.).

[2] Denumirea maghiară a satului Calbor, judeţul Braşov (n. tr.).

Vineri, 16 septembrie 1916

La răsărit vine ordinul de a înainta. Primul marș în care nu se vrea să fim puși în avangardă. Foarte bine, de altfel, pentru că alături de *dorobanții* din faimoasa brigadă de la Feldioara, o patrulă de Hussaren oprește coloana noastră timp de mai multe ore în soare.

Ne culcăm sub cerul liber, la 500 m de satul istoric Feldioara.

Sâmbătă, 17 septembrie 1916

Facem cale-ntoarsă și ne îndreptăm spre Kissink. În spate, auzim cum bubuie tunul. Portos spune că *este ruperea luptei austriacilor cu Armata I. Deci manevra noastră a reușit pe Olt și întoarcerea noastră înapoi este o nouă și bună manevră pentru a ne așede perpendiculari pe izvoarele Târnavelor și ale Mureșului*. Prin urmare, totul merge bine.

Îmi place mult alura micului nostru general Boureanu[1]: apare cu mantaua descheiată, călare pe un mic cal ţărănesc, cu numai doi *călărași* ca escortă. Fără mașină, trăsură, bagaje, stat-major. Merge aproape tot timpul în avangardă și vine, neavând nimic al lui, să ne ceară un os de ros; foarte simpatic.

După-amiază, între Kálbor și Nádpatak[2], un aero(plan) lansează bombe asupra coloanei noastre, care își croiește drum pe la jumătatea coastei; Sichitiu îl obligă să o șteargă destul de rapid.

În fine un pat, fără cearșaf, dar un pat, un acoperiș și posibilitatea de a te descălţa. Așa că profit și petrec o noapte delicioasă.

[1] Gheorghe Boureanu, general de brigadă, s-a remarcat în luptele pentru apărarea Brașovului și a Tohaniului, dar mai ales în vara anului 1917, la Mărășești (n. red.).

[2] Denumirea maghiară a localității Rotbav (n. tr.).

Duminică, 18 septembrie 1916

Mă trezesc târziu.

Dejun cu generalul Boureanu, care ne spune ce a trăit în Dobrogea. O spune cu o vervă și o simplitate șarmantă. Este un războinic perfect, un bărbat simplu și sincer. După masă primesc *„blăniţa"*, o scrisoare lungă de la Didi (mama vitregă a autorului, născută Jurgea-Negrilești — D.R.) și ţigări. Fără să pun la socoteală o minunată, divină sticlă de Cognac. Dintr-odată o supraabundenţă nebună, care face să lucească ochii lui Portos.

La ora 6, o ploaie fină, care va dura. Pentru superstiţioși, este un semn de plecare. Într-adevăr, la ora 7, ordin de plecare pentru a degaja divizia a 6-a care strigă după ajutor.

Dumnezeule, ce noapte! Plouă fără încetare. Aproape că nu putem merge. Să treci de la un arbore la altul este pasionant. Oare poţi ajunge dintr-odată de la un anume arbore de pe drum la următorul? Cel mai des distanţa se parcurge în etape.

Deodată, ne oprim definitiv pe drum, iar ploaia cade mai repede. Oamenii sunt în picioare, într-un noroi rece care le trece peste *opinci*. Eu sunt călare, cu *„sega"* mea. Tremurăm de frig. Pe la ora 2 dimineaţa, sunt sigur că nu mai este energie nici de doi bani în toată coloana. Ploaia a spălat tot, ne-a transformat în niște lucruri inerte și ude. Portos se culcă pe o căruţă de cartușe cu fânul transformat în mlaștină. Superbul său temperament îl face ca, după cinci minute, să se audă pe deasupra coloanei un sforăit sonor și protector. Și acest sforăit dă încredere și împiedică „demonul familiar" să protesteze. Nemairezistând, procedez ca el și urc în căruţa următoare, unde mă trezesc… nas în nas cu Popovici și Munte. Ultimul se cramponează de ideea că dacă ești culcat trebuie să dormi și protestează bombănind împotriva conversaţiei metaforice pe care o am cu Popovici.

În fine, se face zi și cu ea apar formele vagi ale terenului din jur. Suntem la 1,5 km de punctul de plecare. Câteva bărăci de lemn reușesc să ne încălzească... vag.

Luni, 19 septembrie 1916

Portos și cu mine ne încălzim, ne uscăm, discutând despre modul ciudat în care am zburat în ajutorul diviziei a 6-a! În fine, la ora 8, ordin de a zbura, zburăm, ajungem, recunoaștem terenul și... învingem. *Veni, vidi, vici.* Într-adevăr, abia ajunși pe poziții, pe o creastă, observăm mișcarea de învăluire a nemților în aripa stângă a (diviziei) a 6-a. Spre dreapta, sub ochii noștri, o luptă înverșunată, din care nu distingem decât duelul artileriei. Este primul spectacol de mare bătălie, care ne electrizează pe toți.

Spre seară, mișcare a nemților — bătuți din față și surprinși să ne găsească acolo unde credeau că nu vor găsi pe nimeni. Toate astea în ciuda formidabilei superiorități a materialului.

Zi superbă. Ne culcăm, tot uzi, pe pozițiile noastre.

Marți, 20 septembrie 1916

În care începe istoria urâtă!

La ora 1 noaptea, ordinul de retragere ne parvine și plecăm. Spun că s-a ordonat retragerea și că noi am... fugit.

Ce spectacol! Citiți într-un tratat militar ce este o retragere strategică (toate sunt așa), mai ales pentru că eram învingători ieri. Pe drum, împiedicați de căruțe, nu avem nicio șansă de a ne fofila. Le depășim când, dimpotrivă, ar trebui să le împingem în fața noastră. Mergem toată noaptea, fără să vedem nimic — din fericire! Ziua, când putem vedea, impresia de derută se accentuează. Suntem cu toții atât de obosiți, de altfel, că este o minune că mai

înaintăm. Înainte de Nádpatak — de unde sunt evacuaţi răniţii — eram atât de obosit că aveam halucinaţii, iar ochii mei larg deschiși vedeau forme și obiecte fantastice. Și apoi este, cu adevărat, din ce în ce mai mult, aspectul lamentabil nu al unei retrageri, ci al unei derute. Plecare josnică — de care iresponsabilul este responsabil — de la Galaţi.

Sosire la Ohaba.

Miercuri, 21 septembrie 1916

Avem de îndeplinit o misiune specială. Plecarea batalionului I. Derută din ce în ce mai mare. Te înhaţă, te mușcă, pătrunde în tine. Este chintesenţa contagiunii. Este josnic, nu mai ești tu însuţi. Dimineaţă oribilă. Acest ordin de retragere, stupid dat și stupid executat, a demoralizat toată armata. Este suficientă o salvă de tun pentru ca o întreagă brigadă să se împrăștie. Nu se execută o retragere *apăsând pe buton*, din fundul unui cabinet. *A intrat frica în soldaţi* și orice poate provoca un dezastru.

Ajungem la Zărnești și instalez cartierul la Meţianu.

Joi, 22 septembrie 1916

Vreme superbă. Misiunea noastră începe. După-amiază se anunţă că Șinca Veche a căzut. Poziţia noastră devine foarte delicată, iar eu plec cu mașina să constat. Spectacol lamentabil al (diviziei) a 6-a infanterie la Șinca Nouă. Noaptea îl las pe Meţianu la Brașov. Toate spectrele și toate fricile acestei stări morale încep să mă influenţeze.

Vineri, 23 septembrie 1916

Luăm poziţie pe Muscel pentru a proteja retragerea. Ziua burniţă. Noaptea infectă; din punct de vedere moral. Din fericire, reușim până la urmă să dormim.

Sâmbătă, 24 septembrie 1916

Căutarea elementelor morale, în fiecare moment, este destul de greu de urmărit. Încerci să te cramponezi de orice. Debandada continuă și vine de sus. Dovada: la amiază ni se semnalează o mașină care ne aduce ordine. Foc de artilerie asupra noastră; ofițerii de legătură se adăpostesc în sat și trimit... ordonanța medicului nostru, care (doctorul) se ocupa de instalarea unei infirmerii la intrarea în sat. Consecința: la ora 3 nu primisem încă ordinul, ordonanța rătăcindu-se pe undeva.

Un al doilea exemplu: în dreapta noastră, (regimentul) al 6-lea „Mihai Viteazul". În dreapta lor, al 21-lea. Deodată, un soldat din al 6-lea, înnebunit, trece pentru a spune artileriei să tragă, căci în dreapta lor sunt înconjurați. Este întrebat de unde știe:

— *Am văzut trupe pe dreapta!* (al 21-lea).

— *Dar cine te-a trimis, măi băiete?*

— *Nimeni!*

— *Dar n-ai șefi, nu mai sunt ofițeri pe la voi, cine comandă?*

— *Ba da, avem ofițeri, dar când am văzut mișcare am venit să spui artileriei să tragă.*

Iată *halul de spirit și organizare în care am ajuns.* Este un război al înzestrării armatelor și un război al căpitanilor. Noi nu avem tunuri și avem încă și mai puțini căpitani.

Notez mai târziu lucrurile care s-au petrecut.

La ora 3, ordin de retragere. Natural, noi suntem ultimii. 5.30, ordin să rezistăm, cu orice preț. Este transmis ordinul. Colonelul Grigoriu răspunde la ora 6: *„Regimentul meu, 10 Putna, părăsind poziția, rog să dispuneți înlocuirea lui prin alte trupe."* Știa foarte bine că nu dispuneam de rezerve. La ordinul colonelului Foișoreanu,

comandant al detașamentului, se duce la Tohanu Nou și plătește 10 franci unui călăreț ca să se ducă să-i caute batalioanele (martor doctorul Zaharescu). Regimentul nu se pune pe poziții, iar aripa noastră stânga rămâne descoperită.

Noaptea, când ajungem la Bran, după retragere, acest colonel dormea, cu tot regimentul lui, la Bran (cu excepția unui batalion din 10 Putna, căpitanul Finichi, care a rezistat până spre ora 9). După asta, o singură compánie — locotenentul Magioro — (mai veghează încă). Divizionul Stoianovici din al 2-lea Artilerie părăsește, în pofida ordinului, poziția la ora 6. Divizionul Negură își părăsește (poziția) la ora 7, în pofida aceluiași ordin. Al 21-lea, de la începutul acțiunii părăsește poziția și se ascunde în sat. Iese, la somațiile maiorului și ale mele, doar pentru a fugi spre Bran.

Brigada proaspătă — al 32-lea și al 7-lea — venită în aceeași seară la Bran doarme toată noaptea la 4 km, auzind zgomotul luptei, fără să miște niciun deget. La fel al 6-lea, al cărui colonel, Socolescu, a plecat (lăsându-și regimentul pe loc) cu doi cai de la mitraliere. (*„Am plecat să scap trenul regimentar"*, au fost primele sale cuvinte!!!)

Un alt mic fapt: la 4 p.m. bombardament; o mașină cu un ordin dus de un ofițer care nu iese din sat, dar îl expediază cu ordonanța doctorului. Ordinul nu a ajuns niciodată! La ora 11, mișcarea de încercuire este terminată, iar ordinul de retragere lansat.

Duminică, 25 septembrie 1916

După ce am adunat 215 oameni și trei ofițeri din batalion, primim ordinul generalului Razu[1] (mi se pare că

[1] Aristide Razu (1869–1950), general român, participant la Primul Război Mondial (n. red.).

are aerul unui mare șef!) de a pleca la Măgura, pentru a cădea în spatele nemților. El, după ce a dat dispozițiile (așa crede el), aliniază mașinile sanitare pe drum.

Acțiunea începe pe la ora 8, așa cred, și se termină pe la ora 11 printr-un ordin de retragere! (*Inamicul apăsând pe aripa dreaptă...*) Nenorocitul ăsta de neamț, chiar prins pe la spate de șiretul Razu, nu vrea să înțeleagă!

În așteptare, facem o frumoasă plimbare până la Măgura (aș face acolo un pavilion!) și coborâm aproape imediat. Toată populația este în lacrimi. Ajungând la Bran, auzim strigăte care urcă de la o coloană de infanterie *care se scurge sub ochiul Marelui Șef*:

— *Vine cavaleria, vine cavaleria!*

Nimeni nu se gândește să-i pedepsească aspru pe acești oameni gălăgioși care nu au văzut nimic. Asta oferă (o imagine) a stării de spirit.

În fine, seara, la Vama Giuvala. Portos devenind energic, ne separăm de acest haos pentru a coborî la Sinaia-Predeal, ca să ne alăturăm regimentului.

Noapte la Podul Dâmboviței.

Luni, 26 septembrie 1916

Trecem prin Rucăr, unde o regăsim pe a 6-a, pierdută până acum în munți, de la Zărnești. În fine, puțin calm renaște în mine. Învelișul de panică creat în jurul meu se rupe și respir mai liber, nu fără reflecții amare despre mine și alții.

Noapte delicioasă, după un marș sub clar de lună, la Cetățeni, în palatul Suțu din partea locului: (la) țăranul Boteanu. Nevasta lui, o bătrânică fermecătoare. El, încă în puterea vârstei. Casa lui, albă în lumina lunii, cu arcade, este caldă, curată, *heimisch*[1], vopsită în întregime în

[1] „Familiară" (în limba germană în original; n. tr).

roșu și alb în interior. Și numai la vederea acestui calm și a acestei tihne te pui din nou pe picioare și te odihnești. Seara — lângă foc (!), căci este frig — vorbim; fiecare spune și repetă aceleași istorii. Încă una, lugubră: la Tohanu Nou, la începutul luptei, în timpul bombardamentului, trei doctori, dintre care unul maior, aruncă pe jos toate samarele pline de coșuri cu medicamente și aleargă, ca lașii, în galopul cailor. Nu există nimic mai infect decât această fugă a celor care trebuiau să oprească durerea, să-și facă datoria. (Martor: locotenentul doctor Zaharescu, care a rămas până la sfârșit.)

Marți, 27 septembrie 1916

Ne continuăm drumul spre Sinaia. Vremea e superbă. Uităm cu toţii nu numai de războiul pe care îl facem cu pasiune, ci și de spectacolul ultimelor zile. Uităm toate greșelile, toată inconștienţa și toată incapacitatea la care am asistat de la Cincu Mare la Bran. Pădurile acestea, roșii și galbene, sub un soare strălucitor, ne farmecă în întregime.

Pe la ora 4 după-amiaza auzim din nou tunul. Cum știm cu siguranţă că nu este al nostru, toate figurile devin sumbre, cuvintele nu mai zboară și toată coloana merge în liniște, ca sub o povară.

Este un război stupid, de artilerie, în care omul contează atât de puţin. Dar, din moment ce nu putem face altfel, de ce am fost luaţi pe neașteptate, după doi ani de pregătiri? Se pare că patru rapoarte, plecând de la patru atașaţi militari de-ai noștri, ar fi trebuit să fie suficiente pentru ca această retragere, această urmărire din valea Oltului până la... (? — D.R.) să nu aibă loc. Au aerul că ne ţin la distanţă cu praf insecticid.

Intrăm odată cu luna în Pietroșiţa.

Miercuri, 28 septembrie 1916

Averescu este la Predeal de trei zile. De aceea am dormit atât de bine. Să-mi spun, din vârful patului meu — cu somieră s.v.p. —, că a fost cât pe ce să ajung prizonier într-o fortăreaţă din Ţara Nemţilor mi se pare un vis. De asemenea, mi se pare că „purcelele" sunt opera imaginaţiei mele fecunde.

Ne petrecem ziua fără să facem nimic. Unii flirtează cu tinerele din zonă. Și spre seară e un delir: ni se spune că Averescu a făcut iarăși ce era necesar, că Brașovul e din nou al nostru, că tunurile pe care le-am auzit ieri sunt ale noastre (și că sunt mari, grele și numeroase!), pe scurt, că totul este al nostru, chiar și viitorul.

Și ce mai cină!

Joi, 29 septembrie 1916

Plecăm dimineaţa printr-un ţinut împădurit, cu tonuri schimbătoare, plin pentru mine de amintiri din copilărie. Seara, intrând în Sinaia, vremea se schimbă, o burniţă rea urcă pe munţi, nori mari, negri peste Valea Rea. Intrarea mea în Sinaia, pe care mi-o închipuiam veselă, este întunecată de toate astea și de moartea lui Buia, despre care am citit într-un jurnal cumpărat în trecere.

La spitale, unde mă duc să caut cunoștinţe, dezordine completă: parcă am fi pe front.

Seara, totuși, o mare bucurie: fac o baie caldă!

Vineri, 30 septembrie 1916

Plecare la ora 10 cu trenul; circulă versiunile cele mai fantastice, tratate parcă de camarazii (ofiţeri activi) cu o indiferenţă cinică. S-ar spune că acești oameni consideră războiul numai o meserie și nu văd nici cauzele, nici efectele. În orice caz, o formidabilă îngustime de spirit, nicio

fineţe naturală şi nici cea mai mică educaţie pentru a o înlocui.

Ajungem la Băicoi pe la ora 2. Reglam o chestiune legată de pâine când sunt anunţat că vrea cineva să-mi vorbească. Este bunul Päp (tatăl autorului, Eduard Romalo — D.R.), slăbit, galben la faţă şi cu aerul foarte obosit. Îţi face rău să-i vezi pe ai tăi.

Cantonament la Băicoi.

Sâmbătă, 1 octombrie 1916

Doctorul îmi spune că bântuie o febră gastrică. Eu am puţină febră cu... colici. Primesc un pachet şi scrisori prin Petruş.

Duminică, 2 octombrie 1916

Nimic nou. Ne odihnim. O odihnă, de altfel, care pentru mine este, nu ştiu de ce, teribil de enervantă.

Portos îşi face raportul „asupra activităţii detaşamentului Zărneşti" şi nu mai termină. Mă trece pe tabelul cu *buni de decorat*! Nu ştiu de ce şi *mi-e frică să nu mă deoache*!

Luni, 3 octombrie 1916

La ora 7 a.m., Divizia a 4-a va fi adunată în faţa gării, cu toate trenurile de luptă şi regimentare pentru... inspecţie.

A fost suficient pentru a fi expediaţi, în mare viteză, *spre Văleni-Homorâciu-Tabla Buţii, unde inamicul a intrat în ţară sub ochiul vigilent al Diviziei a 3-a*. Prin urmare, îmbarcarea şi ne îndreptăm spre Văleni, prin Ploieşti.

La bufet, toţi se îmbulzesc spre faimoasele pateuri cu carne. Ajung primul şi îmi iau o porţie zdravănă. Apoi plecarea şi interminabilul drum, pe o vreme superbă.

La Homorâciu, pe la ora 5, aflăm că a fost — natural — o eroare şi... un prea mare sentiment al

responsabilității din partea generalului Niculescu Marin[1]. Probabil că și-a uitat mica panglică colorată, iar asta i-a purtat ghinion.

Pe scurt, după o indecizie — naturală! —, conciliabule fără sfârșit, rămânem.

Marți, 4 octombrie 1916

Repaus la Homorâciu. Noaptea, ordin de plecare pentru mâine. Primim scrisori.

Miercuri, 5 octombrie 1916

Plecăm pe un vânt și un praf care fac traseul mai mult decât dificil. Traversăm mai multe sate de munte ale căror case au încă flori la ferestre. La ora 4, suntem la 1 400 m și, în ciuda soarelui, apa îngheață. Spre seară ajungem la Vârful lui Craiu. Ne așteaptă niște *bordeie* luxoase, unde ne culcăm, claie peste grămadă, soldați, mitraliere și ofițeri. Un foc mare într-o sobă rudimentară, care în același timp ne oferă și lumină. Nu este asiatic, dar ne este mai cald atunci când privim vârfurile albe care ne înconjoară și care trimit o mică briză... Soldații noștri, cu indiferența lor obișnuită, încep să facă focul cu *abatizele*[2] *noastre*!

Noaptea nu dormim — eu, cel puțin, bântuit de gândul la puricii care se află fără îndoială în paie, uitați de localnici.

Joi, 6 octombrie 1916

Plecare, la ora 8, către Crucea Mandii. Peisaj superb, dar un frig cumplit.

---

[1] Marin Niculescu, general român, participant la Primul Război Mondial. În campania anului 1916 a îndeplinit funcția de comandant de divizie (n. red.).

[2] Abatiză — dispozitiv de apărare, alcătuit din copaci așezați cu vârful spre inamic (n. tr.).

Notez în timpul după-amiezii: acţiunea care a început în dimineaţa asta trenează. Este ora 3 și privesc, din tranșee, grupele culcate de mai multe ore, fără să se miște. Atacul nu se produce, nu se știe de ce. Intru să mă încălzesc la postul de prim-ajutor, singurul loc încălzit. Aici domnește un miros greu și pretenţii dacă nu la lux, cel puţin la confortul indispensabil răniţilor. O fereastră mică o dovedește. Un ofiţer — tânăr sublocotenent — care are o zgârietură adâncă la pulpa piciorului ne asurzește cu vorbăria lui mai degrabă surescitată. Un altul, cu piciorul străpuns de un glonţ, geme pe podea. Afară, se aude un „Aoleuuu" — monoton și mereu același al soldaţilor răniţi ușor. Aici, o sobă mică, din fontă, sforăie și mi se face dor de lucrurile din trecut. Curios acest atașament faţă de trecut în general și care este formulat de un zgomot, o melodie sau un miros, fără a se fixa la o imagine precisă. Este ca și cum s-ar forma o melodie născută dintr-o singură notă și care ar fi cuvântul „trecut". Se aude încetișor, zboară, de la o imagine abia evocată la o amintire destul de ștearsă — fără să se precizeze de altfel. Este ca un zgomot vag și armonios, nu ca o melodie definită.

Și acești oameni bravi din (batalionul) al 28-lea tot nu atacă. O promisiune pentru la noapte.

Vineri, 7 octombrie 1916

Spre seară, ieri, contraordin: nu mai este vorba despre ofensivă, rămânem unde suntem. O noapte stranie. Genunchiul mă doare și asta mă împiedică să dorm. Visez totuși, în starea de semitrezie, un atac cumplit al nemţilor; ca scenă a bătăliei, camera mea de la Zürich! Dimineaţa, un soare mare, roșu, răsare deasupra munţilor. Sunt în cămăruţa cu fereastra minusculă, în penumbră.

Și cu aceleași mentalități. Farse lugubre făcute cu cinism, un cinism care ține loc de curaj! Nu au nimic sfânt și mă întreb ce îi face să ducă acest război cu acest antren.

În fundul camerei, unde sforăie cele două sobițe, într-o umbră și o atmosferă grea, un căpitan se laudă pe un ton mieros — care vrea să fie eroic — cu numărul de ofițeri pe care i-a pierdut, s-ar spune că nesansa sau eroismul lor adaugă ceva la alura și mentalitatea lui autosuficientă. Totul este meschin, teatral și fals. Și dacă suntem din nou în Carpați, o datorăm lipsei noastre de conștiință, stării noastre de indivizi needucați, nici spre datorie, nici spre conștiință. Este marele avantaj al nemților, mai mult poate decât tunurile lor, este marele avantaj al francezilor, care i-au învins pe Marna. Ne vor trebui 20 de ani de educație pentru ca toate acestea să nu se termine cu o farsă lugubră. Din fericire, îi avem pe *bravii noștri aliați*!

Sâmbătă, 8 octombrie 1916

Îmi amintesc de o caricatură din *Rire*[1]: un *poilu*[2], ud până la piele într-o tranșee, pe o ploaie torențială: „Asta trebuie să ia nemții pentru guturai"!

Aici situația este aceeași: vânt, ploaie, ceață, burniță, frig, dar nu se întâmplă nimic... (nu se distinge scrisul — D.R.). Noi și ingenioase dispuneri de trupe ne expediază, pe la ora 2, la Dealu Curmătura. Nu există niciun adăpost, desigur, cu excepția unui mic *bordei* în care ne îngrămădim toți ofițerii. Ne-am despărțit de „camarazii" din al 28-lea și al 24-lea. Nu ne pare rău! Istoria rănitului pansat a doua zi sub pretextul că „va muri probabil

[1] *Le Rire* — revistă franceză săptămânală de umor, publicată între anii 1894 și 1971 (n. red.).

[2] *Poilus* — așa erau numiți soldații francezi în timpul Primului Război Mondial (n. tr.).

în timpul nopţii", (istoria) ofiţerilor care dorm în *bordeie* în timp ce trupa apără *„pe poziţie, până la ultima picătură de sânge, solul sacru al patriei"* şi alte istorioare mi-au căzut greu la stomac.

Abia oarecum amenajat, bordeiul nostru se goleşte: Popovici se duce, însoţit de „compánia" lui, în fundul unei păduri, pe aripa dreaptă.

Un jurnal, care ne parvine nu ştiu cum, ne informează că la Bucureşti lumea fuge în provincie.

Toată noaptea îmi petrec timpul visând, lungit în faţa focului. Forţa, energia care i-a susţinut pe nemţi în timpul celor doi ani de război au fost succesul lor incontestabil şi credinţa lor în victorie; francezii au fost susţinuţi de conştiinţa lor şi de dragostea de patrie; englezii au fost susţinuţi de voinţa lor de a învinge (orgoliul lor); ruşii de fatalismul lor. Şi noi? O mică retragere — nu Charleroi, nici Marna, cu siguranţă — a fost de ajuns să ne demoralizeze. Şi toate acestea mi se par incredibile la lumina roşie şi caldă a sobei, care îmi dădea impresia de securitate şi de calm fizic care nu cadra, cu siguranţă, cu moralul.

Duminică, 9 octombrie 1916

Marea distracţie a devenit telefonul: ascultăm toate telegramele. Amenajarea continuă. *Aber es wäre die höchste Zeit das ich in ein frisches Hemd krieche!*[1]

Mă spăl, în fine, cu un pahar de apă caldă! Este mereu la fel. Fiecare zi vine cu puricele ei. Am trei: puricele de pe coapsa stângă, cel de pe coapsa dreaptă şi cel de pe braţul drept, ultimul sosit în noaptea asta! Nici pentru un

[1] „Dar ar fi urgentă nevoie să mă strecor într-o cămaşă proaspătă" (în limba germană în original; n. tr.).

imperiu nu mi-aș scoate cămașa pentru a încerca să scap de paraziții ăștia scârboși.

Activitate telefonică intensă. Aflăm prin intermediul ei că ne sosesc tunuri grele franțuzești. Soldații din a 6-a își petrec ziua săpând adăposturi. A 5-a și a 7-a tot detașate. Moralul este ridicat. Se fac farse la telefon: cea cu ofițerul german care interceptează o conversație (minunate deducții ale comandantului!) și cea cu ofițerul francez cerând informații despre un loc pentru a instala 18 tunuri grele, loc în care comandantul nostru a refuzat să trimită două 75, *„locul fiind mai departe ca linia cea mai înaintată a artileriei"*!!! Este, evident, o nouă concepție tactică. Am început să țes intrigi pentru a fi trimis 24 de ore la București. Lucrările la fortificații sunt lente!

Luni, 10 octombrie 1916

Plecare bruscă spre București, în delegație. Între Homorâciu și Drajna îndemn iapa pentru a ajunge trenul. În fine, la ora 3 dimineața, ajung, rupt de oboseală, la București.

CAPITOLUL III

(Carnetul III)

Joi, 13 octombrie 1916

În sfârșit m-am întors pe front. Ce am văzut la București, ce am simţit nu se poate spune în două vorbe, nici în două pagini; să încercăm în câteva cuvinte deja folosite: civilii nu mai rezistă! Librarul meu nu vorbea decât despre Constanţa și nu am putut să cumpăr nimic, dornic să scap de această obsesie. Dacă stai să-i asculţi, au cele mai sigure informaţii, după care în aceeași zi la Rucăr-Câmpulung a fost un dezastru, la Predeal o adevărată derută, la Buzău frontul a fost străpuns, în Dobrogea un masacru, rușii își bat joc de noi (*chiulul rusesc!*). Pe scurt, Bucureștiul nu mai poate fi controlat. Singurul lucru pe care îl regret sunt băile calde.

Ajung la Curmătura pe la prânz, pe o vreme splendidă. Un adevărat mic oraș a răsărit din pământ. Fiecare, după imaginaţia proprie, și-a construit adăpostul, iar temperamentele se arată în micile colibe mai mult sau mai puţin vesele, mai mult sau mai puţin confortabile. Unii, mizantropi, au săpat un fel de mormânt cu acoperiș plat din trunchiuri de brad, unde își ascund tristeţea. Alţii s-au asociat și dintr-o colibă mică și urâtă au făcut ceva luminos și cald care cu siguranţă nu revelează amărăciunea, nici un spirit lovit de „calamităţile" de care

suntem amenințați (frontul Buzău-Galați, evacuarea Bucureștiului, un război de 10 ani etc.).

Portos și cu mine avem „iatacul" nostru și salonul-sufragerie-birou. Toate acestea nu sunt încă gata, dar ne culcăm în seara asta în paturi noi (făcute acolo). Soba care abia trage încă miroase urât și degajă mai multă umezeală decât căldură, dar asta nu are importanță. Totul este al nostru și ne culcăm în casa noastră!

Vineri, 14 octombrie 1916

Continuăm lucrul la fortificații.

Ceai cu artileriștii la mitraliorul nostru. Destul de strâmt, dar era cald. Afară nu este deloc frumos. Nemții au tot ce le trebuie pentru guturai. După ce toate acestea se vor termina, voi putea să am în fine cărțile mele. Așa că grăbesc lucrările din sufragerie. Însă diavolul își bagă coada: în seara asta, soba face explozie cu zgomot de oale sparte! Și-a ieșit din rol!

Sâmbătă, 15 octombrie 1916

Încă o zi cu ceață. Continuăm să ne instalăm, dar lucrul avansează cu greu, din cauza vremii. Și o constatare care mă deprimă: din cauza luxului obținut și a spațiului, cu adevărat fără limite, al salonului-sufragerie, vizitele nu mai contenesc. Nu mai putem rămâne singuri și acest zumzet continuu al unor personalități cunoscute și sondate în profunzime mă întristează peste măsură. Visam că o să visez, singur, lângă foc, cu picioarele în papuci.

În dimineața asta, colonelul ne convoacă pentru a ne vorbi despre noul gen de ofensivă pe care generalul (Tănăsescu[1], Armata a III-a) l-a hotărât; o ploaie infernală

[1] Constantin Tănăsescu, general român, participant la Primul Război Mondial. În campania anului 1916 a îndeplinit funcția de comandant al Corpului 3 Armată (n. red.).

de munte mă face să ajung la el cu genunchii uzi și picioarele la fel. Și toate astea pentru a asculta expozeul despre un fel de penetrare pacifică, de ofensivă prin infiltrare, care se potrivește de minune cu acest timp ploios, dar mi se pare destul de plicticoasă, mai ales în comparaţie cu aceea de la Verdun, care ne-a fost confirmată azi.

Cred că, prin manevrele noastre complicate și academice de pe malurile Oltului, și care ne-au condus înapoi pe culmile Carpaţilor, ne-am ratat șansa. Strigătele energice care ne făceau să respingem cea mai neînsemnată manevră a bavarezilor au părut probabil destul de copilărești a doua zi după intrarea noastră în acţiune. Ceea ce afirma (cu siguranţă) Berthelot despre noi spune multe: „armata excelentă, material suficient, concepţie nulă"! Este crud, just și ca să spun așa consolator, căci este vina „lor"

Culmea: avem un buchet de crizanteme pe masă. Nu știu de unde au apărut și mă abţin să fac o poezie despre mâna, misterioasă și atentă, care le-a adus!

Îmi amintesc de povestea simplă și sinceră pe care mi-a spus-o fidelul meu Negroiu între Văleni și Slon, în timp ce ne întorceam de la București, despre întrevederea lui cu Păp! Negroiu avea meritul de a fi înţeles și simţit o emoţie și de a mi-o relata cu simplitate.

Duminică, 16 octombrie 1916

Încă o zi de ploaie și ceaţă. Este ca o ceară moale care îi înconjoară pe oameni, pe războinicii care caută să ucidă și îi împiedică să se miște sau cel puţin le limitează mișcările în așa fel încât să nu mai fie periculoși. Abia îndrăznim să scoatem nasul afară. Ceaţa și eterna burniţă ne fac să intrăm repede în adăposturi. Iar sentimentul de

liniște, de cald pe care mi-l dau aceste trunchiuri de brad puse unul lângă altul mă face să mă gândesc...

(Scris puţin oblic, desigur la modul ironic: „suprimat de cenzură" — D.R.)

Portos și-a asumat sarcina să-mi ilustreze notele!

Luni, 17 octombrie 1916

Din toate zilele ploioase, asta este culmea! Faimoasele mele trunchiuri de brad nu mai dau decât impresia de umiditate care, deasupra patului meu, se transformă în cascadă. Din toate părţile, și pe toată lungimea patului meu, picăturile cad fără milă, în mod continuu. Este un ghinion care mă face să mă gândesc la via lui Păp și la grindină!

Facem popotă comună cu artileriștii din al 13-lea.

Marţi, 18 octombrie 1916

Mă trezesc într-o mlaștină. Biata mea haină de blană arată jalnic, iar genunchii îmi sunt anchilozaţi. Din fericire, pe la ora 10, iese soarele și satul nostru prinde viaţă. Deodată, un telefon: *„Inamicul înaintează spre Teleajen! Ocupaţi tranșeele."*

Le ocupăm și e o plăcere să te plimbi puţin la soare. La picioarele noastre se întinde o superbă mare de nori. Totul (se dovedește a fi) o alertă falsă! Trupa este scoasă afară și se ocupă de diferite sarcini menajere.

Ofiţerii, pentru a rupe monotonia — cine ar fi crezut că în vreme de război viaţa poate deveni monotonă — organizează un concurs de despicat buturugi. Bravul meu Negroiu ne minunează pe toţi în acest sport. Nu există buturugă care să-i reziste.

Masă în comun cu artileriștii și diferiţi „bombardieri" și remarc din nou că românul este un gascon din Marsilia!

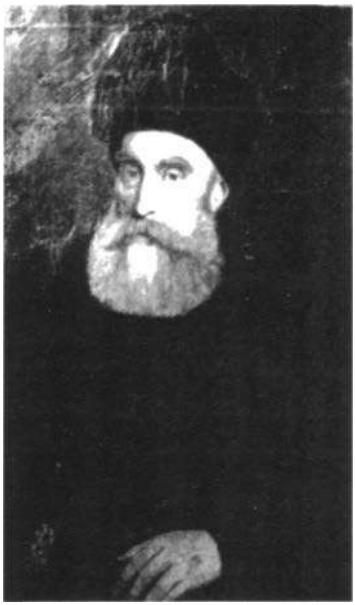

Vornicul Iordache Grigoriade Romalo (cca 1783–1858), venit de la Constantinopol la Iași, în 1812, ca secretar al prințesei Smaranda Mavrogheni Callimachi. Căsătorit cu Maria Rosetti-Solescu, este străbunicul lui Grigore Romalo, autorul *Carnetelor de război*.

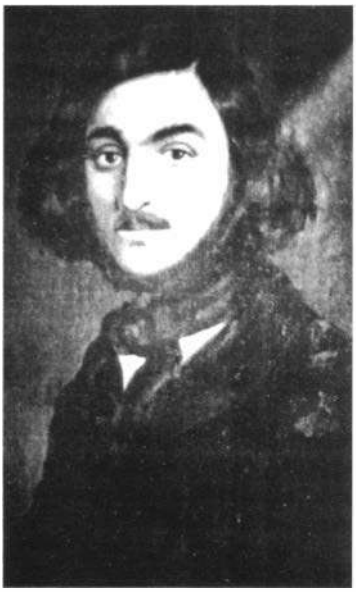

Grigore Romalo (1820-1849), fratele lui Alexandru Romalo, licențiat în drept la Paris, revoluționar pașoptist, arestat și exilat în Turcia. A murit de tuberculoză la Istanbul. Vasile Alecsandri i-a dedicat o poezie.

Alexandru Romalo (1819-1875), bunicul lui Grigore Romalo, autorul *Carnetelor de război*. A fost licenţiat în drept la Paris, preşedinte al Tribunalului Tutova, ministru al instrucţiunii publice (1860-1861), preşedinte al Curţii de Conturi (1864-1868). A fost căsătorit cu Zoe Rallet, fiica Elisabetei Sturdza.

Dr. Eduard A. Romalo (1859-1930), tatăl lui Grigore Romalo. A obţinut doctoratul în medicină la Paris şi era medic al Curţii Regale începând din 1897. A fost căsătorit cu Alexandrina Bălăceanu (1861-1891), fiica lui Ion (Iancu) Bălăceanu (1828-1914), ministru al afacerilor străine, ministru plenipotenţiar al României la Roma, Paris, Constantinopol. Iancu Bălăceanu a jucat un rol de primă importanţă în momentul aducerii Principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen pe tronul României, în 1866. Fotografia poartă menţiunea „Odihnă înainte de război".
Primăvara 1916, Str. Dorobanţilor nr. 8.
Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Sigiliu cu inițialele marelui logofăt Constantin C. Bălăceanu (1793-1860), tatăl lui Iancu Bălăceanu și străbunicul lui Grigore Romalo, autorul *Carnetelor de război*. Oferit, la 2 februarie 1929, lui Dan Romalo, de către unchiul Pierre Nicot de Villemain, ginerele lui Iancu Bălăceanu.

„Odihnă după război." Grigore Romalo (în stânga) alături de tatăl său, doctorul Eduard Romalo. Hurigny, Franța, august 1918.

Notiţe manuscrise ale lui Grigore Romalo, din zilele de 13 şi 14 octombrie 1916, şi un desen, probabil de „Portos", din 17 octombrie 1916. Desenul poartă următoarea explicaţie: „Un inginer electric reparând felinarul lui, unde trebuie să ardă un preţios muc de lumânare!" Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

„Câteva obiecte de lux." Desen realizat, probabil, de Portos, un camarad neidentificat al lui Grigore Romalo, la 17 octombrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

Eugen Vârtejanu și Grigore Romalo (în dreapta)

„Un mic piquet – aperitif", desen realizat, probabil, de Portos, la 17 octombrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

Autoportret de Grigore Romalo, 22 octombrie 1916, dealul Curmătura. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

„Mémoires!!... Cum scrie autorul acest carnet la Bușteni, Vila Joséphine", desen de Grigore Romalo, 29 octombrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

„Postul de comandă pe Valea Cerbului", desen de Grigore Romalo, sfârșitul lunii octombrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

„În tranșee." Desen de Grigore Romalo, 2 noiembrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

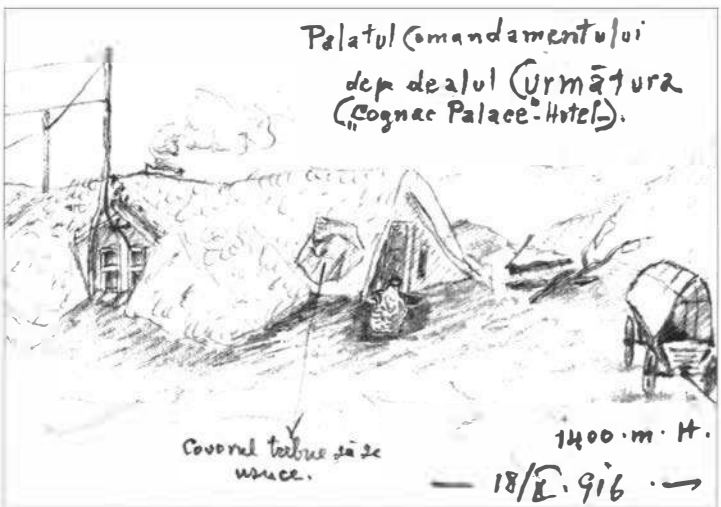

„Palatul Comandamentului de pe dealul Curmătura («Cognac Palace» Hotel)", desen de Grigore Romalo sau de Portos, 18 octombrie 1916. Din carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

Slujbă ortodoxă ţinută de părintele Armăşescu.
Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

„Fasolea cazonă. Pauza de prânz a generalului Boureanu:
La cazanul generos! În drum spre Nádpatak şi Cincu Mare."
În fotografie apar Grigore Romalo, generalul Boureanu, Butescu,
Penescu, Mardari. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Căpitanul Munte la Focșani, pe drumul de retragere spre Moldova, noiembrie-decembrie 1916. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Haltă. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Maiorul Iacobini la Focșani, pe drumul de retragere spre Moldova, noiembrie-decembrie 1916. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

În marș, martie 1917 Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

„Distracție la Curmătura", primăvara lui 1917. Grigore Romalo, primul din stânga, în horă, cu spatele. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Decorarea oamenilor din Regimentul 2 Vânători, 23 aprilie 1917, dealul Curmătura. De la stânga la dreapta: Regele Ferdinand, generalul Mărgineanu, Principele Moștenitor Carol, generalul Averescu și generalul Văitoianu. Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Postul de comandă al Diviziei a 3-a, la Curmătura.
Rândul din spate, de la dreapta la stânga: Eugen Vârtejanu, Grigore Romalo, Principele Moștenitor Carol, maiorul Vesperini, ofițerul francez Quennec din misiunea militară condusă de generalul Berthelot.
Rândul din mijloc, de la stânga la dreapta: Nicu Costinescu, Eduard Romalo (alintat Păp, tatăl lui Grigore Romalo).
Rândul din față, de la stânga la dreapta: Denise (educatorul Principelui Nicolae), maiorul Iacobini (2 Vânători) și locotenentul Simionescu-Râmniceanu, adjutant regal.

„De pe frontul nostru (Mărăşti), 21 aprilie 1917." Carte poştală lipită într-unul dintre carnetele de război ale lui Grigore Romalo.

Ţărani refugiaţi din calea luptelor.
Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Statuetă din bronz de Ion Jalea, dăruită de acesta prietenului și camaradului de front Grigore Romalo. Scenă de pe frontul din Moldova, din timpul Primului Război Mondial.

Mărăști. Observator pe Curmătura.
Din albumul de război al lui Grigore Romalo.

Grigore Romalo împreună cu soția lui, Nadejda Romalo, născută Grueff, tineri căsătoriți, în fața conacului de familie de la Popești-Leordeni.

După pacea separată a României cu Puterile Centrale, în 1918, Grigore Romalo s-a înrolat, ca voluntar, într-un regiment francez de *chasseurs alpins*. Aici, în uniforma franceză, alături de mama lui vitregă, născută Jurgea-Negrilești.

Miercuri, 19 octombrie 1916

Încă o zi frumoasă. Un soare radios, marea de nori, cu vârfurile ieșind, plești, din negrul pădurilor și — mai jos decât acest ocean cu valuri abia încreţite — albul zăpezii. Suntem bucuroși că ne aflăm aici, în acest calm și acest spaţiu atât de liber. Te gândești, fără să vrei, la lumea agitată de jos, de sub nori, care au aerul că pun — pentru a o izola —, deasupra meschinăriei agitate pe care o trăim, acest voal alb și perfect imobil.

Urcăm pe Gămălia, un vârf semănând cu o căpăţână de zahăr, care domină totul. Spectacolul este peste tot același: o pânză albă, din care ies, deloc plini de răutate (sau) ură — cum ar fi vârfurile stâncoase — munţi bizar decupaţi, cu o centură de păduri negre, care au aerul că te invită pe iarba lor îngălbenită să te încălzești la nesfârșit la acest soare cu dinţi.

Bătrânul meu Anatole France, tu, pe care te admir atât de mult, cât de mult greșești iubind mai mult spiritul uman, ignorând și negând spiritul naturii pure. Admirabil jongleur cu idei generale, nu cunoști cea mai minunată dintre bucurii: aceea de a privi și de a înţelege natura.

Și am făcut, dacă nu o promisiune, cel puţin următorul vis: după acest război, care va avea urmări promiţătoare, când întregul care formează o naţiune își va urma destinul, independent de oameni — răi, meschini, egoiști, care încă mai cred că o conduc —, mă voi retrage la ţară. Acolo, fericit cu numeroasele mele amintiri, jur să-mi ignor contemporanii cu moravuri putrede și trufașe. Numai contactul cu ţăranul, omul arhaic în întregime, va fi pentru mine dovada că nu sunt ultimul dintr-o rasă dispărută! Ocupaţia mea preferată va fi lectura, visarea sau o muncă regulată și fizică, nu știu.

Dacă va fi lectura, va fi aceea a naivilor și relativ austerilor clasici care, văzând lucrurile așa cum le simțeau, le doreau fără a vrea să convingă, dar cu o profundă convingere, consecință logică a unui sentiment profund (și a lipsei de tipografii!).

Voi ignora plictisitorul autor modern care vrea să convingă — fiindcă nu are el însuși convingeri — și a cărui artă rezidă într-un artificiu fie de fond (întotdeauna fals), fie de formă. (Forma este infinită în schimbările ei, dar infinitul nu este infinit decât în afara timpului. Singur timpul, el însuși infinit, limitează, folosește ceea ce nu are sfârșit!) Forma, frumoasă, prima găsită, pentru că a fost prima căutată, este veche.

Dacă va fi visarea, va fi despre trecut — care mă urmărește mereu — și despre viitor, luând formele vagi ale utopiilor sociale și cvasifilosofice. Va fi, de asemenea, contemplarea senzuală a momentului.

Dacă va fi acțiunea, munca, voi schimba acest lucru brutal într-unul mai academic, în adevăratul sens al acestui cuvânt. Grădina mea a lui Academos va fi un colț îndepărtat, izolat, al pământului românesc. Discipolii mei vor fi rusticii și blânzii țărani. Le voi arăta și îi voi convinge de frumusețea vieții lor, care ignoră orice înțelepciune umană, de fecunditatea acestei ignoranțe și de cât de rău este să știi mult, să dorești mult și să nu obții decât ceea ce viața, bună sau rea, ne oferă. Vor cunoaște prin intermediul meu echilibrul care guvernează destinele, vor iubi frumusețile naturale, vor detesta o civilizație brutală, dominatoare și exclusivă. Vor sfârși prin a iubi natura, a ignora omul și opera lui și vor căuta fiecare un Dumnezeu urmându-și natura și destinul.

Ei îl vor căuta și prin asta vor ști să-și iubească viața, care este completă și frumoasă, ca un tablou frumos în rama lui.

Iar eu am să-mi las barba să crească.
(Dacă mi se va permite.)

6.30 seara

Căpitanul Manolescu-Caraculea, ofiţerul-ordonanţă al gloriosului şef de sector, colonelul Negulescu, tocmai a trimis un raport foarte mincinos despre operaţiile în curs ale Corpului 3 Armată.

A 6-a şi a 7-a au ajuns pe la prânz în urma unui *Înalt Ordin*.

Joi, 20 octombrie 1916

Prin urmare, ieri a început cucerirea, prin *„Detaşament colonel Negulescu" de la Tabla Buţii*!

Astăzi are loc asaltul furios al pantelor româneşti, ocupate de barbarul invadator, asalt furios dat de bravii fii ai acestui pământ ultragiat, spun „bravii fii", dar din nefericire după modelul coloneilor Negulescu, Stănescu, al maiorului Stareşin ş.a.! Iar acţiunea capătă imediat o lentoare... sigură.

Dimineaţă, micul locotenent Popovici, subţire şi blond, cu veşnicul lui surâs franc şi vesel, şi cu mine plecăm la observatorul ofiţerilor de artilerie. Plecăm din nou pentru a ne căţăra, rapid, pe draga mea Gămălia, unde — o mărturisesc — am admirat mai mult priveliştea decât acţiunea noastră, care trena şi se manifesta mai ales printr-un duel de artilerie şi nenumărate conversaţii telefonice.

La amiază, masa, unde multe lucruri lipseau, dar cu siguranţă nu remarcile ironice la adresa camarazilor noştri din eternul al 28-lea.

După-amiază, spectacol rar! Cum eram în vârful tranşeelor, întinşi pe burtă, cu binoclurile la ochi pentru a observa o mişcare a maselor şi tirul artileriei noastre, un obuz a dat foc, spre marea noastră bucurie, unui depozit

de-al lor. Arde așa de bine că focul se întinde pe iarba uscată și înaltă, necesită, care acoperă Tătaru Mare.

O enormă coloană de fum urcă spre cer, deviază și coboară spre versantul nemților.

Cel mai frumos este că nemții abandonează poziția și, la 3 și 15, spre marea noastră uimire, căci nu știm nimic, mitralierele lor încep să mături Tătaru!

Vedem, prin fumul alb, urcând brusc un panaș negru.

Pe la ora 3 și 45 — în fine — bravii din al 24-lea (patriotism local, acoperă-ți fața, căci este din Tecuci), cu valorosul lor comandant, maiorul Becheanu, urcă pe Tătaru evacuat de apărători și purificat de foc.

Din nefericire, amicul Stareșin tot nu mișca și Tabla Buții petrece noaptea în mâinile nemților infami!

Frumoasă noapte de dragoste,
Frumoasă noapte de mângâââieeeeri...!

(Melodie cunoscută.)

Vineri, 21 octombrie 1916

Tabla Buții continuă — afurisita — să petreacă ziua în mâinile nemților.

Este destituit prin telefon (Corp 3 A.) maiorul Becheanu, care a încercat o mișcare de retragere fără ordin. Asta la ora 10.

La ora 4, este repus la locul lui. Ca un copil care este pedepsit, el a spus: „Iertare! Nu am să mai fac!"

Sâmbătă, 22 octombrie 1916

Zi superbă. „Acțiunea" (!) continuă. Stareșin le strigă vecinilor (el fiind în centru) să avanseze. Nu poate ocupa poziția cât timp sunt nemți mai sus.

— *Să tragă artileria! Să-i scoată artileria din tranșee.*

În fine, plecăm pe la ora 4, după ce am mai văzut o dată strălucind Tătaru și muntele Siriu. Părăsim „Cognac Palace" în favoarea amicilor artileriști, care sunt dezolați *să rămână cu dorobanții.*

După un marș de noapte de 30 km, prin noroi, ajungem la Homorâciu, unde începe îmbarcarea ca încheiere.

Duminică, 23 octombrie 1916

La ora 10 dimineața. Deci 12 ore întârziere față de programul oficial.

Zi obositoare în tren. La Băicoi urcă în vagonul nostru de *ofițeri* locotenentul Creţeanu, cu atașatul militar american. Față de clovn. O conversație foarte animată se angajează între Portos și acesta. Vrea să știe tot, Portos este dispus să-i spună tot... și ceva în plus.

În fine, la ora 7.30, Sinaia.

Luni, 24 octombrie 1916

Sinaia! Și încă pe timp frumos. Visul, de când cu acest război, este să trag un foc de armă în aceste „Dragi locuri de altădată, revăzute după aceste lucruri"

Dar în ce hal este!

Nu războiul este de vină; sau da, dar în mod indirect, prin instrumentul războinic *„leatul român"* Unde ești tu, Zola, ca să descrii spectacolul (Hotelului) Palas și al Cazinoului după o noapte petrecută acolo de soldații noștri.

Totul este murdar și miroase urât. Micile camere cochete s-au transformat, ca și marile săli luxoase, în cratere pestilențiale! Bideurile... care au văzut atâtea... nu au visat vreodată la piramidele de rahat cu care le-au umplut *răcanii*! Doar liftul a scăpat de acest dezastru! Printr-o ultimă și fericită manevră, liftierul l-a suspendat între două etaje. Ăsta a fost norocul lui!

Caut o baie în acest castel al murdăriei. Descopăr, în fine, una — foarte murdară, dar neatinsă de găinaţul valah — şi abandonez într-o apă fierbinte (apă caldă şi rece la toate etajele, la orice oră din zi şi din noapte, oh! dragul meu baron de Marçay[1], mulţumesc!) murdăria mea de 10 ori 24 de ore.

După masă, cu Eftincioc, căruia i-au lipsit femeile (ca şi mie), căutăm o persoană pe care s-o iubim. Nimic! Ceea ce mă face să-i pun veşnicului ţap ispăşitor — preotul nostru — o întrebare destul de directă:

— *Dar bine, Părinte, ce dracu f... poliţaiul?!* (Recunosc că a fost cât pe ce să facă apoplexie.)

Ne consolăm la fotograf. Eternul Brand[2].

La 5.30, plecare spre tranşeele din Buşteni.

Din 5" s-a făcut 8.

Marţi, 25 octombrie 1916

Timp frumos. Sunt bolnav şi, în timp ce febra mă face să tremur pe scândurile mele, asistăm la cel mai formidabil bombardament pe care l-am văzut sau auzit până în prezent.

Ceea ce mi se pare remarcabil de dezagreabil în tot acest zgomot infernal este ecoul repetând pe 36 de tonuri şi de 36 de ori la rând această eternă sforţare care este explozia unui proiectil de artilerie.

Miercuri, 26 octombrie 1916. Sfântul Dumitru

Sunt parţial restabilit. O vreme superbă. Se glumeşte mult pe seama acestui Sfânt Dumitru şi despre mutarea

[1] Cazinoul din Sinaia a fost construit între anii 1912 şi 1913, din iniţiativa regelui Carol I. Principalul acţionar al cazinoului a fost baronul Edmond de Marçay, unul dintre proprietarii Cazinoului din Monte-Carlo (n. tr.).

[2] Alfred Brand, unul dintre primii fotografi din România (n. tr.).

pe care tocmai le-am impus-o nemţilor, căci ofensiva este ordonată din dimineaţa aceasta.

Pe la ora 1, totul merge bine. Patrulele noastre de infanterie ocupă jumătate din Azuga.

Bombardament mai puţin intens și găsesc că ecourile din munţi au un anumit farmec. Un soare superb și temperaturi de vară. Ne aflăm în tranșeele noastre ca rezervă și trupă sigură în caz de eșec.

Garda era masată în spatele unui mamelon.
Garda, speranţă supremă și gând suprem.[1]

Și cu adevărat începem să devenim un fel de gardă fără teamă și reproș... până în prezent; mai ales după cele 15 zile de fiasco ale (regimentului) al 6-lea Vânători, fiasco imortalizat de raporturile scrise ale lui Ionel Bastaki.

La ora 3 și jumătate, eram în faţa unui adăpost. O primă bombă, la 15 m de noi, cade cu zgomot de iad. În locul (de impact) un crater cu diametrul de 3 m și o adâncime de 1,5 m.

La a doua, care cade câţiva metri mai aproape, intră în trombă, cu un nor de praf și de fum, Orășanu și ordonanţa lui Portos. Ultimul *trânteşte uşa după el*!

— *Ca să nu vie purceaua după el în bordei*, spun eu.

Și continuă. Orășanu și cu mine ne privim și izbucnim în râs la ideea asta — de a închide o ușă pentru a se apăra de bombe.

Tablou: în fundal, telefoniștii sunt pe recepţie. Portos, în picioare, fumând. Orășanu și cu mine, lângă ușă, el făcându-și manichiura, eu curăţând un tub de 150 mm adunat la un metru de ușa noastră. Ordonanţa lui și a mea, foarte calmi, închizând ușa de fiecare dată când cade o bombă, pentru ca să nu intre pământ și mici

[1] Citat din poemul lui Victor Hugo, *Ispășirea* (n. tr.).

schije, și deschizând-o între două șuierături, pentru ca să iasă fumul.

Ordonanţa lui Portos, după ce a intrat în fugă mai înainte, s-a strecurat sub banca-pat și nu mai mișcă, pentru a scăpa cu viaţă „de ziua mea" (este Sfântul Dumitru!). Afară, o bucătărie de campanie, rămasă singură cu haina mea de blană, suportă uraganul.

Pe la ora 4 și un sfert, tirul se lungește, după ultima bombă, la 5 metri. La naiba! Un metru mai aproape și vom fi zdrobiţi. În fine, tirul se lungește, respirăm, glumim. Câteva (lovituri) la 100 m de noi. Într-adevăr, cu aceste bombe nu trebuie să te bazezi decât pe propriul fatalism! Dacă ideea de teamă, de panică, îţi trece prin minte, ești terminat și nimic pe lume nu te mai reţine. Asta înseamnă fugă. Da, dar cât timp te va ajuta fatalismul tău — pentru mulţi nervii lor? Asta nu poate dura la infinit.

Deodată, agentul de la a 5-a anunţă:

— A cincea nu mai există! Toţi ofiţerii și toţi oamenii morţi și răniţi. Numai vreo 30 sunt teferi (din 157!).

Într-adevăr, un obuz a căzut în adăpostul rezervei noastre, (compania) a 5-a, la 100 m în spatele nostru. Rezultatul:

Locotenentul Vasilescu — mort, strivit oribil;
Sublocotenentul Eftușencu — grav rănit;
Preotul locotenent Armășescu — grav rănit;
Subofiţerul Bardac — grav rănit;
Trupa — 72 de morţi;
Trupa — 47 de răniţi.

Este o lovitură puternică, socotind-o și pe cea de la 50 m în faţă, dată (companiei) a 6-a: sublocotenentul Protopopescu omorât alături de opt oameni și cinci răniţi, toţi

striviţi sub dărâmături. Această zi de Sfântul Dumitru este dezastruoasă.

Postul de comandă se mută, în timpul nopţii, în fabrica de ciment.

Joi, 27 octombrie 1916

Zi superbă. Noapte infamă, agrementată cu purici, care în visele mele erau bombe care mă făceau să sufăr brăzdându-mi trupul!

Incident în vâlcea la prânz și atacul asupra Bușteniului. Războiul nu este frumos în fiecare zi, nici semenii mei în fiecare minut!

Seara ne aflam cu toţii în jurul lămpii. Toţi: Portos, doctorul și cu mine. Din lipsă de altceva, am comis această oroare, pe care o transcriu din același motiv.

Războiul cumplit

Doctorul scrie o scrisoare,
Iar Radu plin de unsoare
Se luptă cu o lampă stricată,
Pe când gazul curge pe masa pătată.

Neantul stă în a lui tranșee,
Iar leatul român în ale lui bordeie.
Soarele deja după munţi a apus,
Iar luna pe cer încă nu s-a produs.

Domnul maior, zis și Portos,
Face desenuri foarte „à propos"
Pe a(l) lui aghiotant domnul maior schiţează,
Pe când aghiotantul aceste rimează.

Telefonistul în odaia d'à côté[1]
De l'offensive du jour entend toutes les beautés.[2]
Agenți, alături, vorbesc între ei,
Înveliți cât mai bine în cojoace de miei.

Nuță, ordonanța, s-a dus la mâncare
Și luna pe ceruri tot nu apare.
Negroiu, simpaticul meu filistin,
S-a dus la Sinaia, voir sa copine[3].

În tranșee, de pază, în noaptea cea rece,
Stau Popovici, Munte, cu ai lor vânători.
Ca și ieri, în vale, Moartea petrece!
Și mâine, ca și azi, negri fiori
Vor trece peste aceia ce față în față
Stau și se clatină de-a vieții lor ață!

Odaia în care o caldă duhoare
De bălegar de cal, cu o altă putoare
Formează o foarte simpatică atmosferă
Ce ne este propice, fiind efemeră;
Și a trezit în noi diferite talente
Și diferite doruri... (?) la doctor
Violente, la mine mai domoale...
La alții neexistente!

Asta e!

Pe la ora nouă, atac de noapte asupra stângii noastre. Violent tir de baraj, atac de infanterie respins, din nou tir de baraj și totul se termină cu o liniște întreruptă, din

[1] „De alături" (n. tr.).
[2] „Aude tot felul de lucruri despre ofensiva de azi" (n. tr.).
[3] „Să-și vadă prietena" (n. tr.).

când în când, printr-o lovitură de tun. Mi se pare că visez despre război. Atât de multe lucruri de spus, care de altfel nu s-ar scrie decât cu o pușcă și spatele la zid! (Aluzie la divulgarea de secrete militare, cu consecinţa plutonului de execuţie — D.R.)

Să trecem, căci nu am văzut războiul în altă parte.

Unii (sunt) chemaţi la colonel, „la canton"; deci, în perspectivă, o noapte albă. Chiar așa a fost.

Vineri, 28 octombrie 1916

Zi oribilă, despre care am un presentiment, văzând cum se ridică soarele pe ultimele pietre ale Caraimanului. Trebuie să ne schimbăm poziţia cu (regimentul) al 5-lea Vlașca. El trece în tranșeele noastre (crede că e bine aici) și noi în ale lui (cele pe care le-a pierdut) în Valea Cerbului. Și toate acestea ziua, prin ordin scris *al Diviziei a 4-a. Și totul se trage de aicea.* La ora 2 începe bombardamentul. La ora 3 (o jumătate de oră am rămas cu telefonul la ureche), al 6-lea Vânători fugea: al 10-lea era ocolit, al 61-lea, în plină acţiune, părăsea poziţia prin ordin de divizie! Noi.

La ora 4, am avut impresia că totul era pierdut și că am scăpat ca prin urechile acului. Lipsă de curaj a nemţilor, fără asta ajungeau la Câmpina în timpul nopţii.

Ce zi, Dumnezeule! Seara, la Bușteni, am primit scrisoarea de la Päp.

Zi de gânduri negre și de frică.

Sâmbătă, 29 octombrie 1916

Trezire după acces. Mai puţin obosit, dar mai nervos. Am capul ca un balon.

Ne ducem în tranșee. Pe drum, un om cu craniul spart în două, cu creierul la zece pași de el și, între cele două resturi, craterul unui obuz.

În timp ce mergeam, fatalmente, reflectam. Scrisoarea m-a bulversat. Este o sinteză a acestei situaţii, a acestui război stupid în care opunem (obuzierelor de) 305 (mm) piepturile noastre şi asta cu inconştienţă, rea-credinţă şi incapacitate. Un model de dezorganizare, a spus generalul Berthelot[1]! Da, dar şi de necinste. Am văzut mulţi oameni fugind şi i-am judecat cu severitate. Am greşit. *Dicé să-i cei ursului să aibă còdă!*

Românul nu este fricos. Ceea ce ne lipseşte, de sus până jos, este simţul datoriei, o conştiinţă vizavi de sine. (Şi) asta se traduce prin fugă la analfabet şi... prin modelul de dezorganizare la cei de sus. Numai soldatul care fuge este împuşcat, iar ministrul, *causa causans*, continuă să-şi producă efectul.

Frica la acest nefericit soldat nu este decât explicabilă şi justă. La război îţi este frică. Aşa că este necesar să existe ceva care să o contrabalanseze. Puţini au acest ceva.

Duminică, 30 octombrie 1916

De la 9.30 la 1.30 este infernul. Mă gândesc la cei care sunt sus. Eu nu mai am nervi, *sunt ca o cârpă*, fără încredere în mine, cu o singură idee fixă: să o şterg de aici. Îmi închipui deliciile de la Cartierul General şi ce uşor mi-ar fi să mă aflu acolo. Pe scurt, mi-e frică!

Mă gândesc şi la starea sufletească a bietului Päp. Mi s-au promis câteva zile de permisie când lucrurile se vor calma.

[1] Henri Mathias Berthelot (1861–1931), general francez care a marcat soarta României în Primul Război Mondial. El a participat activ la acţiunea de reorganizare a armatei române şi la elaborarea planurilor de operaţii pentru anul 1917, contra trupelor germane. În calitate de conducător al Misiunii Militare franceze, a avut un rol deosebit în marile victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz (n. red.).

Și este frumos, frumos până la disperare. Au chiar și norocul ăsta.

Luni, 31 octombrie 1916

Axiomă: în război îţi este mai frică de un glonţ izolat decât de o rafală de mitralieră.

Atacuri continue, mereu respinse. Dar asta uzează nervii și oamenii sunt morţi de oboseală și cu nervii întinși la maximum. Sunt mai bine de trei zile de când nu au putut să bea un pahar cu apă, de când nu au ieșit din gropile lor.

Regimentul se dizolvă. Pe cât posibil, a fost întocmită faimoasa *„situaţie de efectiv"* 617 oameni, dar noi am ajuns cu 1 673 în această vale blestemată.

După-amiază urc la tranșee. Moralul (ofiţerilor) este, de bine, de rău, încă ridicat.

Dar până când?

Seara, în timp ce coboram, atac de noapte.

Și, pentru prima oară, auzim un lucru incredibil: de jos urcă un zgomot formidabil, înfricoșător, o furtună, o orgie de voci groase care scuipă asupra neamţului.

Sunt „numeroasele noastre tunuri"! Sunt mari, medii și mici, după cât se pare. În fine, sunt și trag fără să facă economie.

Marţi, 1 noiembrie 1916

Din nou atacuri, din nou tunurile noastre, care urlă ca și cum ar vrea să fie auzite și de surzi. Zgomotul acesta continuu este exasperant.

Se spune, se spune…

Se spune la București: trădătorul? Trădătorul trebuie căutat la Cartierul General! Afurisiţii ăștia de francezi… se spune, au descoperit secretul (G. Iliescu).

Miercuri, 2 noiembrie 1916

Prima zi de iarnă. Încă destul de vagă.

Azi nu sunt tunuri. Slavă Domnului! După prânz, în ciuda faptului că e ceaţă şi *măzăriche*, urc la tranşee, ca să distribui nişte scrisori.

Îi găsesc pe toţi la posturile lor, toţi foarte fermi, dar slăbiţi şi aproape demoralizaţi. Şi au de ce.

În orice caz, se respiră (eu) mai bine decât jos. În tranşee este mai mult calm decât în orice altă parte a ţării.

Facem un plan grandios: să transformăm aceste „resturi glorioase" ale regimentului într-un faimos batalion de schiori. Şi, bineînţeles, eu voi interveni pe lângă moştenitor[1]. Asta mi-ar permite o escapadă... acolo unde inima îmi spune şi acolo unde poate că ar fi trebuit deja să mă duc.

Joi, 3 noiembrie 1916

Primul peisaj de iarnă.

Plec la Bucureşti din diferite motive. Zăpadă şi vânt.

Luni, 7 noiembrie 1916

Întoarcere la Buşteni, după o noapte rea şi ridicolă la Ploieşti.

La Comarnic asistăm, timp de câteva minute, la o luptă aeriană. Al nostru se năpusteşte, se mişcă rapid — ceea ce ne face să credem, pe noi, novicii, că la fiecare salt este doborât. Al lor, alb în întregime, stă nemişcat pe cer.

Un şuierat şi trenul pleacă fără să putem vedea sfârşitul.

Ajung la Buşteni pe întuneric. Numai câteva rachete, în fundal, spre Azuga, şi mai aproape, în Valea Cerbului, ţâşnesc, luminând brutal cerul.

[1] Pe lângă Principele Moştenitor Carol (n. coord.).

Și aflu ce s-a întâmplat. Caracaș[1], Horia Lazăr, Bastaki, Popovici, Orășanu și Stănescu au căzut prizonieri. Ne-am pierdut mitraliorii. Asta s-a petrecut în ziua plecării mele și din cauza unei companii din al 55-lea, care s-a retras sub bombardament, lăsând flancul nostru stâng în aer.

Am schimbat sectorul și iată-ne din nou în Valea Prahovei.

Marți, 8 noiembrie 1916

Voi conduce un colonel rus pe front. Îmi spune: „Germanii sunt deja foarte obosiți, iar noi avem două milioane de oameni în spate!" (sic!)

Craiova este cucerită.

Miercuri, 9 noiembrie 1916

Nimic.

Se spune că s-au trimis 6–7 divizii la Jiu și că se așteaptă mult de la această „manevră".

Joi, 10 noiembrie 1916

Forencz Iosca a murit. Cel puțin așa ne-a anunțat colonelul la deșteptare. Încă nicio veste bună de pe Jiu sau de pe Olt.

Ne plătim păcatele!

Bombardament toată ziua. La ora 8 seara, umblă un zvon: nemții au fost întorși la Jiu. 40 000 de prizonieri!

[1] Este vorba despre maiorul Gheorghe Caracaș, autorul cărții *Din zbuciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*, în care își povestește experiențele din timpul prizonieratului din Germania și a cărei a III-a ediție, revizuită, a fost publicată, în 2016, de Editura Corint, tot în colecția „Istorie cu blazon", în aceeași serie „Centenarul Primului Război Mondial", cu o prefață a profesorului Ion Bulei (n. coord.).

Dumnezeule, dacă ar fi adevărat! *Ne plătim păcatele*, este adevărat, *dar cei ce au plătit, și simt că plătesc, au plătit destul mai bine de o lună. Cei care au păcătuit nu plătesc.*

Dacă ne aflăm în această situaţie, este pentru că am admis ce „ni" s-a pregătit. Și acesta este cel mai mic păcat al nostru. Un popor are guvernul pe care îl merită. Numai că armata și-a revenit și, de o lună, luptă cu eroism și plătește, plătește scump greșelile grosolane ordonate. Ea ar merita — dacă este adevărat — succesul de pe Jiu.

Vineri, 11 noiembrie 1916

Nu este adevărat. Niciun succes. Păcat.

Calm toată ziua. Nicio singură lovitură de tun. Mă duc la Sorica să văd tranșeele (regimentului) al 21-lea.

Sâmbătă, 12 noiembrie 1916

Calm, dar seara începe un bombardament scurt, însă formidabil. Duel între ei și noi.

Se spune că bulgarii au trecut Dunărea la Zimnicea.

Duminică, 13 noiembrie 1916

Sfârșitul oricărei speranţe. Bulgarii au trecut și pe la Olteniţa. Mă gândesc tot timpul la Päp. Va pleca oare de la București? Dumnezeule, dacă i-aș ști pe toţi în Moldova! Este punctul cel mai dureros al acestei istorii.

Portos ne părăsește. Ordin să se prezinte mâine, cu arme și bagaje, la Armata a II-a.

Luni, 14 noiembrie 1916

Cea mai tristă dintre toate constatările: pe măsură ce avansează pe pământ românesc, germanul reunește tot mai multe sufragii. Trist mediu și tristă mentalitate a unei ţări care duce un război sfânt. Sunt singurul din regimentul meu care are aceste opinii. Toţi ceilalţi sunt

de cealaltă parte a baricadei. A fost suficient să intre în Craiova pentru ca simpatia să devină violentă și „doar a existat întotdeauna"! Este partea cea mai urâtă a acestei ţări pentru care *îţi pui pielea în saramură.*

Vremea este frumoasă, de primăvară.

Marţi, 15 noiembrie 1916

Totul ia forme fantastice, de coșmar. Acum trei luni aveam un alt moral, alte certitudini. Nu ne mai rămâne decât o speranţă... în efortul rușilor.

Von dem Bussche[1] a prezis: „îmi pare rău pentru această ţară, dar în trei luni va fi o nouă Belgie!"

Hotărât lucru, doar germanii ne pot defini: Hübsch & Bussche!

Bine cunoșteau ţara asta nenorocită.

Spre seară, un bombardament monstru care sparge toate geamurile și în timpul căruia un camarad îmi vorbește despre frumuseţea spiritismului. Asta înaintea fugii noastre precipitate către „canton"

Miercuri, 16 noiembrie 1916

Zi cenușie. Ceaţă și veşti proaste. Am citit în „Jurnalul" (*rara avis*) din 14 octombrie: „România nu a suferit decât o decepţie. O foarte mare decepţie, de fapt... (...) Cu bravură și curaj, s-a lansat să-și împlinească visul. S-a lovit de dura realitate. În loc de o cucerire facilă a teritoriilor aflate în stăpânirea Austro-Ungariei, a fost nevoită să sufere șocul dușmanului și să-și apere frontierele. Etc., etc."

[1] Hilmar von dem Bussche (1867–1939), diplomat german, ministru plenipotenţiar al Imperiului German la București, în timpul Primului Război Mondial, până la intrarea României în război de partea Antantei (n. coord.).

O, magie a cuvintelor! Încă o dată ai dreptate, bătrânul meu France. Ce bine este, ce util este să traduci câteodată realitatea (dură, spune „Jurnalul") cu niște cuvinte blânde!

Joi, 17 noiembrie 1916

Tot ceaţă și veşti proaste.

Spre seară, în fine, o oră de speranţă. Se spune că este bine și se dă ordin să se cucerească Azuga.

Vineri, 18 noiembrie 1916

Această cucerire a fost o istorie lamentabilă. Două compánii și jumătate care s-au predat fără luptă. Un căpitan, căruia i se ordona prin telefon să avanseze mai energic, răspunde, tot la telefon:

— Nu mai aud nimic, cablul a fost tăiat de un obuz!?

Și seara veşti, se spune descurajante, raportate de bravul doctor Zaharescu, care se întoarce de la Ploiești. Moralul este oribil de jos, ofiţeri și trupă cu nervii la pământ.

Încă o dată, din fericire, evenimentele nu depind de oameni! Ce spectacol jalnic ar fi rezultatul acestui război pentru biata ţară!

Zi cenuşie.

Sâmbătă, 19 noiembrie 1916

Ceaţă.

Fac o baie caldă!

Seara, în timpul mesei, o veste bună, o veste mare. Un strigăt și toţi suntem în picioare, cu lacrimi în ochi, aşa cred.

Ce pancarte vesele am făcut pentru a le anunţa nemţilor victoria lor (victorie franceză sau rusă? — D.R.). Dar comandamentul, mereu prudent, ne-a interzis să le punem.

După cină... ședință de spiritism! Îl chemăm pe Caragiale, care ne spune:

— *Băieți, e bine! Nemții hidoși vor fi bătuți. Idioții de germani au vrut să dea o lovitură cu... Ivan!*

Cer să mi se spună caracteristica vieții mele (un mesaj!) *și iese fără să știe ceilalți ce am întrebat: „Fac bine."*

Do your best!

Duminică, 20 noiembrie 1916

Nimic.

Abrutizare și așteptare a evenimentelor.

Luni, 21 noiembrie 1916

Vreme superbă, de primăvară. Ce ghinion!

Bombardament toată noaptea.

Bombardament toată ziua!

Ce abrutizare, Dumnezeule!

CAPITOLUL IV

(scris cu peniţă şi cerneală pe foi volante
cu antetul Corpului 4 Armată)

Luni, 21 noiembrie 1916

O vreme cenuşie, cu brumă. Norii joşi şi albi se agaţă de vârfuri, urcă pe pante şi acţiunea, ca de vată, sufocată de ei, s-a încetinit, a sfârşit prin a muri. Într-adevăr, de două zile, zgomotul tunului, eternul bombardament, umflat şi prelungit în mod sinistru de ecoul munţilor, a tăcut. Ai impresia de calm, de repaus. Impresia! Impresiile! Oare se mai poate vorbi de ele în acest haos de evenimente, de veşti contradictorii, în această enormă contradicţie care a început pe 15 august şi care, pe zi ce trece, capătă formă, devine mai palpabilă? I se poate vorbi oare de impresii acestei armate care aşteaptă cu arma la picior şi priveşte cu un ochi indiferent marele conflict exterior, micul trafic interior, (şi asta) de doi ani, care, plecată acum abia trei luni, plină de entuziasm, la cucerirea unei ţări, vede în acest scurt interval de timp rolurile inversate, ea însăşi, după un prim dezastru, obligată să lase bucata apucată şi să se cramponeze la frontiera ei abruptă pentru a apăra ce are mai scump?

Să fim sinceri: nu are decât o impresie, aceea că a fost învinsă în mod ruşinos şi că va mai fi, că este în acest moment!

Într-adevăr, dacă militarii de pe Prahova au menţinut linia aproape intactă, ei ştiu că fraţii lor sunt învinşi în

mod iremediabil, respinși, alungați pe Jiu, pe Olt, în jurul Bucureștiului. Știm că suntem ultimii care mai putem rezista aici, că în spatele nostru nu vine nimic și că dacă digul nostru se rupe, nimic nu „îi" mai oprește.

Ce impresie avem noi? Că nu mai putem rezista, că este o chestiune de ore, că nu trebuie decât să înceapă (să tragă) cu tunurile lor mari... Impresia, singura care ne domină, este că am fost trași pe sfoară ca niște copii, bătuți ca niște copii; că ai noștri, de doi ani, s-au jucat cu noi și că austro-ungarii și nemții se joacă cu noi.

(*„Munții? Munții îi batem cu tunurile!"*)

Această zi cenușie și calmă, în pofida tuturor acestora, ne odihnește. Zgomotul și moartea din jurul nostru au făcut un armistițiu, ca și veștile, dușul scoțian al ordinelor și contraordinelor s-a oprit azi. Ne bucurăm, dar cu neliniștea bolnavului care așteaptă și pândește întoarcerea crizei. Oare ce ni se va anunța după căderea (frontului) de la Jiu, cucerirea Craiovei, marea noastră victorie de lângă Dunăre — care s-a dovedit falsă a doua zi —, trecerea trupelor lui Mackensen la Olteniţa, sosirea a 400 000 de ruși în jurul Bucureștiului, mult mai aproape de noi, ajungerea bavarezilor până la Pietroșița — mai știu eu ce? Ce ordin bizar va trebui să executăm după cel al atacului de la Azuga, al celui de pe Clăbucet? Pe ce pereți va mai trebui să urcăm?

Incertitudinea noastră, care a devenit un instinct, a făcut totul pentru a ști, a interogat totul, a făcut toate raționamentele — și ieri-seară am apelat chiar la spirite.

Această zi a trecut, calmă, între interminabilele partide de pichet ale doctorului Z. și ale comandantului I., nervozitatea temătoare a lui O., raționamentele și predicțiile de dezastre, inevitabil exprimate în limbajul fără perdea și plin de înfloriturі al colonelului.

Cei fără ocupaţie, ca mine, visează cu ochii deschişi la acel Milcov în spatele căruia vom fi imbatabili, în spatele căruia vom găsi tunuri, muniţie, repaus, refacerea generală a turmei care este armata noastră, visează la primăvara de care toată lumea vorbeşte deja, primăvara revanşei.

Moldova, primăvara! Acolo se va sfârşi acest coşmar pe care nu am ştiut cum să-l evităm. Acolo „speranţa îşi va schimba tabăra, bătălia îşi va schimba sufletul"!

Ziua se apropie de sfârşit, a trebuit să aprindem lămpile. Lumina lor galbenă şi focul care arde în sobă creează o atmosferă de pace şi de *Gemütlichkeit*[1] în acest P.C. (post de comandă), o casă ruinată de bombardamente, ale cărei uşi şi ferestre nu se mai închid sau nu mai există, ultima casă din Buşteni, construită la adăpostul tunelului.

Jucătorii de cărţi îşi anunţă punctele, comentate de anturaj, glumele şi hohotele de râs izbucnesc, însoţind fumul ţigărilor, din fericire încă numeroase. La urma urmei, hohotele de râs sunt legitime la aceşti oameni care, cu toţii, mai mult sau mai puţin, şi-au făcut datoria de moment timp de trei luni.

Datoria unor lungi ani de educaţie, de pregătire onestă şi înţeleaptă pentru un scop, toată datoria trecută... Doamne, să nu mai vorbim, nimeni, nici măcar cei mai buni, nu şi-au făcut-o... şi pe urmă cine ar înţelege asta, în acest P.C. în ruină, dintre noi toţi pe care îi adăposteşte de vânt şi de noapte?

Şi viaţa nu-şi pierde drepturile, nici măcar aproape de moarte, o ştim bine acum. Atâta timp cât viaţa este aici, Voltaire are dreptate, moartea este departe şi, când se va impune... eu nu voi mai fi în fire, poate să acţioneze în voie!

Deodată, se face linişte şi ţigările, din care se trage mai nervos, lansează volute de fum mai groase, care urcă spre

[1] „Confort" (în limba germană în original; n. tr.).

plafonul crăpat. Colonelul deschide plicul, citește ordinul și iese, plecând la P.C.-ul diviziei. Nu ne-a spus ce conţine plicul, dar am ghicit cu toţii: este vorba despre retragere. Când și cum, o s-o știm curând.

Fără vorbe, fiecare se echipează, ne punem centiroanele și avertizăm ordonanţele.

Nu schimbăm prea multe cuvinte și nu avem niște mine prea vesele, dar, trebuie să o spun, în adâncul sufletului avem un sentiment de mulţumire egoistă că părăsim în fine această Prahovă atât de plină altădată de amintiri frumoase și care acum ne stârnește repulsie. Lăsăm în spatele nostru trei sferturi de regiment și ultima noastră iluzie de soldaţi învinși. Să mergem, asta e, prima manșă este a lor, ne vom întâlni la primăvară și vom ști să ne ștergem din memorie impresiile sinistre de pe Prahova. Pentru moment, ne ţin sub puterea lor, așa cum suntem, și simţim ca o ușurare faptul că fugim, că lăsăm totul în urma noastră, că putem să ne schimbăm.

Colonelul se întoarce la ora 8 și jumătate. În câteva cuvinte, suntem puși la curent și fiecare se pregătește, dând sau executând ordine. Trebuie să acţionăm rapid. Ordinul a fost primit cu întârziere și timpul presează.

Regimentul nostru, atât de încercat și care o să mai fie — și totuși ales pentru misiunea de încredere —, este detașat pentru asta de la o divizie la alta. Trecem de la (divizia) a 4-a — care trebuie să se retragă direct, prin munţi — ca ariergardă a celei de-a 16-a, care va urma ruta Prahova. Un surâs ironic se vede atunci când colonelul ne citește ordinul de operaţii. Suntem până la urmă buni de ceva sau este răscumpărarea faimoasei greșeli de la Clăbucet?

Într-adevăr, dacă nemţii observă retragerea și ne urmăresc, va fi destul de neplăcut pentru acest regiment care numără 500 de oameni.

Afară, noaptea este neagră precum cerneala și suflă un vânt rece. A început să ningă și zăpada ne biciuie feţele. Calmul zilei se prelungește în noapte. Nicio împușcătură, niciun obuz nu străbate aerul.

În cinci minute ne înghiţim ultima cină și ardem tot ce nu putem lua cu noi. Apoi noaptea ne înghite, rece.

Mă duc împreună cu comandantul în tranșeele din prima linie, pentru a supraveghea plecarea compăniilor și patrulele pe care le lăsăm pe loc, pentru a proteja retragerea. Pe drum, mă poticnesc în pâlnia făcută de un obuz de 210 căzut chiar pe drum, la pasajul la nivel, la ieșirea din tunel; mai departe, ghicesc locul în care acum o lună un singur obuz de același calibru a zdrobit o întreagă companie aflată în adăpost, rănindu-l de moarte pe bravul și inimosul nostru preot, militarizat și târât, fără rost, în acest cuptor. Îl văd în timpul marșurilor, în sutana lungă, neagră, cu pălăria de fetru și marele baston pastoral, în fruntea regimentului, alb de praf sub soarele verii, suportând cu simplitate oboseala și privaţiunile și îndeplinindu-și misiunea aproape cu sfinţenie.

Mai departe cad, de-a binelea de data asta, într-un enorm crater de obuz care, acum aproape o lună, într-o zi de sărbătoare — acea zi de Sfântul Dumitru, însângerată pentru că ne-a ucis, în câteva minute, trei ofiţeri și 200 de oameni, sfârtecaţi, striviţi în tranșee — a căzut la câţiva pași de precarul adăpost în care ne aflam.

Oh, toate aceste amintiri rele, lugubre, adunate în așa de puţine zile. Cât sunt de bucuros să părăsesc cadrul în care s-au petrecut. Și acest sentiment de bucurie, trebuie s-o spun, se accentuează pe măsură ce se elaborează, încet, încet, această retragere.

(Adăugat, în scris mărunt, cu creionul — D.R.): Caut o impresie nouă. Impresie de războaie vechi. Foc pe Sorica.

CAPITOLUL V

(scris pe foi volante liniate)

Retragerea

A început pe ploaie. Tunurile lor tăceau de două sau trei zile. De ce? Bănuiam noi ceva. Știam că dacă tunurile nu bat barajul nostru înseamnă că în altă parte digul se rupsese. Dar la ce bun să formulăm cu voce tare ceea ce fiecare spunea în șoaptă? Nu voiam să ne gândim la asta. Încercam să ne bucurăm de odihnă, respiram, în sfârșit, fără tic-tacul acestui orologiu care ne măsura zilele, minutele de mai multe luni. Tunurile lor tăceau în fine; ale noastre tăceau... ca de obicei.

Acţiunea de alaltăieri era oprită și parcă vătuită de norii groși care urcau la jumătatea flancului, de-a lungul munţilor.

Vremea, foarte frumoasă până acum, se stricase brusc. Cerului foarte albastru, de vară târzie, foarte sus, acolo, deasupra vârfurilor stâncoase, îi succedase marele baldachin, în tonuri de gri și pufos, al ceţurilor de toamnă. Foarte aproape de noi, ceaţa, încolăcindu-se, trecând prin pădure, între brazii negri, tăcuţi, ca o fantomă, învăluindu-te brusc cu umbra și frigul. Nu știam dacă venea ca prieten sau le era favorabilă „celorlalţi"

Și, așa cum la teatru decorul se schimbă odată cu acțiunea, simțeam că această trecere bruscă de la vară la toamna sumbră și ploioasă ne prezicea schimbarea acțiunii. Toți vedeam că primul act se terminase. Se terminase? Nu, dar se îndrepta spre sfârșit și noi ne grăbeam să vedem cum se termină.

Plana deasupra acestei armate un fel de buimăceală. Oboseala și deziluzia ultimelor patru luni de război, de înaintări și retrageri fulgerătoare, de ordine și contraordine îi uzaseră sufletul și nervii până la capătul resurselor.

Ce anume era deci războiul, acest război pe care îl chemasem, pe care îl pregătisem timp de doi ani? Plecasem ca niște cuceritori fără să luăm în calcul ideea eșecului. Nu eram noi, oare, sabia care urma să încline balanța? Timp de doi ani, ni s-a spus să credem și am crezut. Și iată că după patru luni am fost nevoiți să lăsăm ceea ce luasem, să ne retragem rapid în munții noștri, respinși, hărțuiți, bătuți ca niște copii. Timp de patru luni ne-am opus cu baionetele mitralierelor germane, cu piepturile noastre (tunurilor) 305 austriece, am văzut cum se topesc efectivele și, sub presiunea celor 45 de divizii ale Puterilor Centrale, cele 20 de divizii ale noastre s-au cramponat pe flancurile munților noștri. Încet, încet, am văzut cum dușmanul mușcă din frontiera noastră de nord, zdrobește rezistența în sud și invadează Dobrogea. În acest timp, presimțind nebunia marelui său vis, simțind sarcina prea grea pentru brațele sale, cordonul subțire de trupe de pe imensa frontieră a luptat și a sperat nebunește în marii săi aliați, în „marea și sfânta" Rusie.

În fiecare seară visând la zile de mâine epice...
și fiecare zi de mâine ne găsea
consumându-ne speranța.

Astfel, în acest trist sfârșit de noiembrie, ca și vocea tunurilor, vocea speranței a tăcut în acest mare corp obosit. Cunoaștem soarta care ne așteaptă de acum înainte. Știm că este restrângerea de-a lungul frontierei moldovene. Credem că soarta noastră s-a jucat în timpul unei bătălii din jurul Bucureștiului, bătălie pierdută de noi, că ultimul efort care ni se cere este această retragere prin noroi. Dar ce va fi această retragere nu-și imaginează nimeni și nici nu vrea să se gândească la asta, în starea de descurajare în care se află.

Da, o imensă descurajare, o imensă oboseală plana asupra acestei armate, îi invadase fiecare membru.

Ordinul de retragere ne-a parvenit într-o seară, deja se lăsase noaptea, și era chiar pentru acea seară.

Pregătirile s-au făcut pe loc și în cea mai mare liniște. Toți își dădeau seama de gravitatea operației și de faptul că, după sunarea deșteptării, era lungul culoar de la A... la S... (evident, autocenzură: este vorba despre culoarul Azuga-Sinaia — D.R.), 10 km de parcurs pe drumul mare, între cei doi pereți ai munților, sub tirul repetat al bateriilor lor.

În noaptea aceea, cele două divizii, care de o lună barau valea, trebuiau să se scurgă, să dispară în așa fel încât dimineața neamțul să găsească tranșeele goale. Regimentul meu era în ariergardă.

Miezul nopții. În dreapta noastră, pe munte, ardea un foc mare: fusese incendiat un adăpost sau un depozit — din greșeală, sper. Flăcările dansau, apăreau și dispăreau în spatele perdelei de brazi, deșirând din când în când marele voal negru al nopții.

Trupa noastră se retrage în liniște, alunecând pe pante, în mici unități, și mergând fiecare să-și ia în primire postul de luptă la intersecția celor două văi de la sud de

B(uşteni). La ora 1, ultimele elemente ale diviziei noastre au trecut prin faţa noastră şi dăm semnalul: tunelul şi drumul sar în aer în acelaşi punct, cu un zgomot surd. Ultimele noastre patrule, care apărau încă tranşeele, cu ordinul de a le apăra cu preţul vieţii până la acest semnal, ni se alătură una câte una.

Inamicul nu a simţit nimic... sau, dacă da, are poate ordine să nu intervină prea activ în retragerea noastră. Nu prea ştim ce să credem căci, până la urmă, exploziile i-au trezit cu siguranţă. Poate că această noapte neagră precum cerneala nu le inspiră entuziasmul pentru o urmărire.

A început să ningă, o zăpadă densă, moale şi grea de apă, care foarte repede acoperă pământul şi înăbuşă zgomotele. Plecăm, în fine, oamenii după ce şi-au făcut de trei ori obişnuitul semn al crucii, punându-şi soarta în mâinile lui Dumnezeu. Trecem, la ieşirea din B(uşteni), pe lângă fabrica de hârtie care, de două zile — poate chiar trei sau patru — arde; o vatră mare, unde focul mocneşte de ore, pentru ca, în unele momente, să izbucnească în flăcări mari, avide, care, rapid, devorează o porţiune rămasă în picioare până atunci.

Marşul nostru foarte lent este încetinit şi de numeroasele cratere de obuz care se află peste tot pe drum şi în care ne împiedicăm.

Marşul de noapte continuă cu dificultate. Foarte repede, o enormă oboseală ne copleşeşte. Avem deja oameni care rămân în urmă şi găsim alţii pe drum, din regimentele aflate înaintea noastră şi pe care suntem obligaţi să îi împingem în faţă.

Soldaţii noştri, care de o lună stau imobili în tranşee, fără alt adăpost, care de o lună nu s-au dezbrăcat, nici descălţat, anchilozaţi de reumatisme, obosiţi de lupta continuă, abrutizaţi de bombardamentul continuu,

înaintează cu greu. Și nu suntem decât la 4 km de punctul de plecare. Ofiţerii sunt și ei în aceeași situaţie și vorbim pe șoptite, neliniștiţi: cum vom parcurge noi, cum vor parcurge oamenii noștri cei 50 km ai etapei anunţate?

Umbrele din noapte tușesc și suflă cu greu și coloana se lungește, se lungește pe drum...

Iată-ne ajunși la S(inaia), unde drumul își schimbă direcţia și de la nord-sud, cum mergea până acum, se îndreaptă, brusc, de la est la vest, punându-ne la adăpost de tunuri.

Ne oprim câteva momente. O voce încercând să glumească se aude de pe taluzul unde toţi s-au așezat în noroi: cei care au tutun pot să fumeze, ceilalţi n-au decât să se prefacă! Recunosc vocea: este (cea a) unui sergent mic de statură, dar robust, ironic, om de viaţă. Dar în seara asta nu ţine și rarele ţigări se aprind în tăcere.

S(inaia)! Orășel de munte în care am petrecut multe zile în copilărie, căruia îi cunosc toate cotloanele. Acum câteva săptămâni, urcând spre tranșee, l-am traversat în galop, am revăzut colţișoarele rămase la fel de mai bine de douăzeci de ani, am ascultat, ca în îndepărtata mea copilărie, foșnetul misterios al copacilor pădurii mișcându-se încet în bătaia vântului, zgomotul clar și vesel al torentului, am băut, în trecere, din acest izvor minunat care este amintirea. Oh, trecutul, ce frumoasă și misterioasă religie care face să vibreze în om tot ce are mai bun, care face să se ridice din adâncul sufletului dragostea de care este capabil, care înlocuiește calculele cu dulcea melancolie a regretelor și detașarea dorinţelor egoiste. Oare nu această religie, acest cult al trecutului, prin fibrele sale cele mai profunde, dar vii, legându-ne de aspiraţii foarte vechi, ne-a împins în acest război, ne-a făcut să ne ridicăm împotriva dușmanului ereditar, ne va face să găsim

că moartea este frumoasă? Pentru viitor luptăm, da, dar o facem prin trecut.

Oh, trecut, parte din mine care a dispărut pentru totdeauna, în van astăzi, în noaptea rece și neagră, în picioare în zăpada de pe drum și sub zăpada care cade, în van te evoc. Oboseala fizică și cea morală mă fac impenetrabil la farmecul tău și la consolarea ta, la fel cum tenebrele nopții sunt de nepătruns pentru ochii mei.

Un ordin scurt, transmis din gură în gură: la drum! Și cu un oftat adânc, în care se află toată resemnarea fatalistă a Orientului, oamenii încep să-și târască picioarele în noroiul înghețat.

Înainte de a părăsi S(inaia), de a-i întoarce spatele — oare pentru cât timp? — „mâine dușmanul va călca în picioare acest pământ", rostește timid sufletul meu. „Mâine sper să dorm într-un pat", îi răspunde brutal trupul meu — și ultimul cuvânt îi aparține!

Traversăm încă un cătun, și un altul, și înaintea noastră turma celor care se târăsc se mărește, se umflă ca un val, se târăște mai departe. Dumnezeule, oare vom fi nevoiți curând să împingem în fața noastră această nefericită divizie?

Și, din ce în ce, marșul devine tot mai dificil. Curând găsim căruțe din convoi de-a curmezișul drumului, pe jumătate răsturnate în șanțuri; la capătul puterilor, caii refuză să le miște din loc; acestea fac și ele ca marșul să fie mai lent și mai dificil. Din loc în loc, suntem nevoiți să ne oprim și să dăm o mână de ajutor. Oamenii noștri, în tăcere, acceptă fără un cuvânt acest surplus de oboseală. Oameni bravi, admirabilii soldați, pentru care orice greutate, orice sacrificiu este acceptat dinainte!

În spatele nostru podurile sar în aer.

Oboseala devine intolerabilă. O durere puternică în coapse mă face să merg cu picioarele încordate. Din când

în când, la dreapta și la stânga drumului, un suspin lung, un ah! înăbușit și căderea moale, cu un mic zgomot metalic, a unui corp în noroi. Degeaba te rogi, amenințI, sunt deja trupuri fără suflet. Fiecare cu soarta lui! Ne vor ajunge din urmă, poate, mâine, de vreme ce nu este încă marea retragere și ni s-a indicat un sector de luptă. Și ne continuăm marșul de somnambuli. Între noi domnește o tăcere profundă. La ce se gândesc oare aceste fantome de pe drum? Nu știu. Probabil, ca și mine, la nimic! Mergem, mergem, mergem!

Începe să se lumineze de ziuă, cerul devine alburiu, lăptos, apoi, pe măsură ce ziua se mărește, norii își reiau culoarea cenușiu-închis, tot mai închis. Fiindcă ne îndepărtăm de munți, zăpada s-a transformat în ploaie, care încetează odată ce ziua crește.

Ne apropiem de un sat mare și coborâm ultimele serpentine ale acestui drum de munte. Am ajuns în regiunea de deal.

La C(omarnic) ne oprim. Satul este gol, locuitorii au plecat de ieri. Ordin să dormim o oră. Invadăm casele. Un dulap răsturnat, patul este făcut, iar eu deasupra.

Cât timp am dormit, că acum e noapte? Unde mă aflu? A, da, la C(omarnic) și suntem în retragere. Dar au plecat fără mine?! Nu, în timp ce ies găsesc rezolvarea enigmei. În regiunea petroliferă de care suntem aproape, totul arde. Totul! Și fumul distrugerii, din acest ținut care arde, urcă leneș spre cer, îl murdărește, îl înnegrește, îl întunecă până la senzația de noapte aproape completă. Sondele sunt încă departe, dar norul greu de funingine adus de vânt se rotește imperceptibil la o sută de metri deasupra capetelor noastre.

Este momentul plecării și fluierăturile imperative grupează oamenii. Un ordin: colonelul cere să i se raporteze

efectivul! Ne numărăm. Câți suntem? Mai puțini ca ieri și mai mulți decât mâine, domnule colonel! Ce mai contează acum? Am înțeles, căci ordinul de a nu mai ocupa sectorul de luptă indicat și de a ne continua rapid retragerea, în pofida oboselii, tocmai ne-a parvenit. Este cursa între neamțul care vrea să ne bareze ieșirea în câmpie, fuga spre Moldova, și noi, care ne aflăm încă destul de sus în această blestemată vale.

Da, am înțeles; nu aici trebuie să facem numărătoarea, ci dincolo de Siret va trebui să vedem câți vor mai rămâne din cuceritorii care acum patru luni treceau cântând Carpații, cu flori în țeava puștilor, plini de visuri și de încredere. Toți cei care vor dori, toți cei care vor putea, vor fi numărați pe Siret! Această idee se înrădăcinează în memoria noastră. Oamenii, cu instinctul lor sigur de primitivi, au înțeles, iar explicațiile noastre sunt inutile.

În timp ce merg din nou, în pofida oboselii, cu membrele înțepenite, mă gândesc. Nemții au câștigat această primă manșă. Armament, știința războiului, experiență, superioritate numerică și poziție strategică favorabilă, au avut totul în această toamnă. Mai bine să o rupem aici cu trecutul, să ne sacrificăm jumătate din teritoriul nostru pentru a rupe vraja ghinionului, să ne întărim dincolo de frontiera naturală a Moldovei și a zăpezilor iernii și să așteptăm, să ne pregătim. Nu avem oare o cauză dreaptă, Rusia și rezervorul ei de oameni care trebuie să sosească, ori sosesc... ori vor sosi odată cu ghioceii și violetele, nu avem noi oare materialele expediate de Franța și Anglia? Avem misiunea militară franceză care a debarcat și ne aduce experiența războiului și concepțiile sale moderne. Vom avea promoțiile tinere și entuziasmul lor nou, pentru a umple golurile foarte mari de acum. Vom avea, vom avea... destul de repede vom avea odihna! Și în timp ce

merg cred că toţi cei care gândesc îşi fac această socoteală, acest bilanţ.

Pe drum, un talmeş-balmeş imposibil de oameni, de soldaţi rămaşi în urmă, de ţărani care au fugit, de care cu boi sau cu cai, de călăreţi, de animale împinse înainte. Iar acest lung convoi urcă pe drum ca un şarpe, cu lovituri, opriri, o grabă febrilă care fac ca un car să se detaşeze în galopul cailor mici, repede oprit de un acroşaj, o îmbulzeală, o cădere, mai ştiu eu ce!

Femei plângând, în costumele lor vesele, deschise la culoare, de muntence, ne privesc trecând din pragul caselor. Mai văzusem aceste lungi priviri triste, cu mai puţin fatalism poate, în Transilvania, în timpul retragerii noastre de acolo. Îmi imaginam că a doua zi aceleaşi femei vor opune brutalităţii şi aroganţei invadatorului aceeaşi resemnare calmă, aceeaşi privire vagă şi distantă.

Dumnezeule, ce îngrozitoare este o retragere şi ce spectacol teribil este o armată învinsă! Ce doză de tristeţe imensă lasă în urmă şi ce doză şi mai mare de amărăciune o urmează, agăţată în faldurile pline de noroi ale mantalelor.

Pe drumul care colcăie de oameni, şuvoiul se scurge mai departe. Trec pe lângă un soldat doborât de oboseală, bolnav, adunat, tasat într-un minuscul căruţ de copil tras de un măgăruş şi condus de un copil. Îi vorbesc în timp ce trec pe lângă el. Îmi aruncă o privire tâmpă, lungă, fără a-mi răspunde. Înaintăm cu mare greutate şi ne pierdem oamenii în această gloată. Toţi merg, strigă şi gesticulează fără nici cel mai mic ordin, sub cerul jos şi sinistru. Ici-colo, jandarmii rurali ne privesc trecând...

Pe la prânz, ne oprim într-un sat. Într-o căsuţă arde focul şi un camarad şi cu mine mâncăm, trişti. Gazdele noastre, ţărani înstăriţi, ne privesc aşezaţi în colţul vetrei. Sunt bătrâni şi privirile lor îngrijorate exprimă ceea ce

gurile lor nu îndrăznesc să spună. Pentru a rupe tăcerea, îi întreb dacă au copii. Da, au trei băieți sub arme, care au plecat de mult, în ziua mobilizării, și de atunci nu au primit nicio veste, nu știu nimic de ei. Și pentru noi toți este la fel, soldați și ofițeri. P.M., poșta militară, un mit! Ah, P.M., toți morții te-au blestemat, invocă iertarea lor!

Bravii bătrâni nu știu dacă binecuvântarea lor trebuie să-i însoțească pe fiii lor acolo, în îndepărtata Moldovă, sau dacă regretele lor trebuie să evoce niște morți. La plecare ne însoțesc în tăcere și din prag ochii lor ne urmăresc mult timp. Ploaia a fost înlocuită de o burniță fină, care cade încet, ca un regret.

Mergem din nou prin noroi. Două sau trei ore de marș și la mijlocul după-amiezii, la o cotitură a drumului, brusc, perspectiva se lărgește și ne lasă să ghicim câmpia până departe. Și privesc, privesc cu aviditate, sigur că nu voi mai vedea niciodată acest spectacol.

În fața noastră, la câțiva kilometri, pământul arde. Arde în mai multe puncte, cu flăcări mari, flăcări mai înalte decât cele mai înalte case, care se târăsc pe ulițele satelor, enorme flăcări de un roșu ca sângele, legănate, agitate de vânt. De acolo urcă acele coloane negre pentru a forma un nor, o lume de funingine și de fum, imens, enorm, care urcă până în mijlocul cerului, se lărgește spre partea de sus, amenință să acopere tot ce nu a acoperit până acum, trimițând până la noi avangarda funinginii. Cu fiecare pas pe care îl facem, obscuritatea crește, palpabilă, ne pătrunde, se depune pe noi. Și în spatele acestei nopți în mișcare, în spatele acestui pământ care arde, în fața noastră, la dreapta, la stânga, tunul, tunurile lor răsună fără încetare, anunțându-ne că acolo, dincolo de acea perdea de foc, moartea îi seceră pe frații noștri. Oh, Dante, nu ți-ai imaginat acest tablou pentru Infernul tău!

M-am uitat la oameni; își fac semnul crucii, cu ochii ațintiți la spectacolul de neuitat. Alunecând prin noroi, ne cufundăm în tenebre.

Pe drum, ceva mai departe, un întreg batalion, cu arma la picior, așteaptă. Vine să ne preia și va trece în ariergardă. Să mergem, cu atât mai bine, tot aia e.

Noaptea vine, de-a binelea acum. Facem un brusc „la stânga". Un pod, un al doilea pod și câteva lumini apar. Este un sat, este C(âmpina). Trecem prin fața școlii, care este plină de lume. Este un stat-major și zăresc ofițeri, ai noștri, francezi, englezi, ruși. Plantat în fața porții, unul dintre prietenii mei. Ne strângem mâinile și repede, în franțuzește, pentru ca oamenii să nu înțeleagă, îmi spune ultimele vești: Bucureștiul a căzut azi, Ploieștiul de două zile. Ploieștiul a căzut, Ploieștiul aflat la capătul văii? Dar atunci?...

— Ei da, bătrâne, am fost prinși în capcană ca niște șobolani. Și totul se petrece foarte repede.

Ne oprim un moment pe marginea drumului, în picioare, căci în această mlaștină nimeni nu se poate așeza. Veștile pe care mi le-a dat prietenul meu mă obsedează: Ploiești și București cucerite. Nu mai este o tristă posibilitate, este realitatea. Deja! S-a întâmplat, prin urmare. Iar eu mă aflu aici, fumând o țigară și privind la forma pe care o ia noroiul în jurul tălpilor mele. Creierul meu lucrează cu greu. Ce spunea oare prietenul meu? Ah, da, Ploieștiul este cucerit de două zile. În timp ce ne aflam încă în tranșeele noastre din A(zuga) și erau cu adevărat tunurile „lor" la stânga în acea după-amiază. Și ce mai spunea? Că suntem prinși în capcană ca niște șobolani. Da? Ah, nu, asta nu, nici măcar pentru un imperiu! „Cei care vor dori, cei care vor putea..." — cântă ceva în memoria mea...

La drum! Și din nou, fără o vorbă, oameni și ofițeri se urnesc încet, foarte încet. C(âmpina) rămâne în urma noastră, cu incendiul ei aproape stins deja.

Cât timp ne târâm așa sub ploaie? Mi se scurge de-a lungul chipiului pe ceafă și, de pe bluzon, de-a lungul genunchilor, în cizme. De jos în sus, noroiul urcă în încălțările mele prin găurile din tălpi. Simt ceva rece și bizar la picioare.

Mergem. Urcăm, coborâm, lungi coloane de căruțe, ale artileriei, trec pe lângă noi, cu infanteriști călare pe tunuri, așezați pe afeturi, în picioare peste tot. Începe să ne fie frig, în pofida marșului. Drumul se întinde drept în fața noastră, până la orizont. Căci putem vedea în noapte. Un mare incendiu la dreapta noastră, foarte luminos, ne luminează calea. Este F(loreşti), unde se află comandamentul armatei noastre și depozitele.

Marșul continuă multă vreme, fără oprire. La ce bun (să ne oprim) sub ploaia rece, fără să ne putem așeza?

În fine, târziu în noapte, ajungem la B(ăicoi), cu imensul său câmp de exploatare distrus. Satul este plin de trupe și de coloane. Ordin să continuăm! Dar oamenii bombăne și mulți au rămas deja în urmă fără să ne poată urma. La ce bun să continuăm, nu vom ajunge decât o jumătate de duzină. Dar ce să facem în acest sat plin ochi de lume? Noi nu suntem prea mulți, este adevărat, poate două sute, și nu putem rămâne acolo, așteptând în ploaie, ca să ne odihnim. Unde mănâncă doi, mănâncă și al treilea, spune un proverb. Îl punem în practică în casele din jur, în ciuda protestelor primilor ocupanți. Eu ocup un scaun lângă un foc care se stinge; în jurul meu, pe paturi de scânduri și pe jos, soldații, epuizați, dorm claie peste grămadă peste saci și puști, într-un miros de câine plouat. Ud până la piele, obosit până la durere, picotesc

lângă acel foc, căci, pe scaunul meu, somnul mă ocolește. Departe, din când în când, tunul bubuie surd și ploaia bate în geamuri. Da, mi se pare că visez cu ochii deschiși. Doamne, oare este posibilă această prăbușire? Și de ce? De unde ni se trage; unde este greșeala, marea greșeală care ne nimicește după atât de puțin timp? Unde este greșeala de calcul pe care am făcut-o? Nu găsesc niciun răspuns. De la început, nu pot să judec, nu cunosc ansamblul. Ca toți cei de pe front, știu numai ce se petrecea în fața mea și alături de mine. Numai „ceea ce am văzut cu ochii mei"... Ai noștri, cei din spatele frontului, nu au putut să ne țină la curent. Ah, cei din spatele frontului, ce s-a întâmplat cu ei acum? Cei din spatele frontului! Toți cei pe care-i iubim, tot ce iubim, unde am trăit și am crescut, unde sunt, ce a mai rămas în această debandadă? Când și în ce stare vom revedea acest trecut? Cu coatele pe genunchi, imobilizat, înțepenit de oboseală, privesc jăraticul care pălește, acoperit de cenușă. Ce va fi mâine, acest mâine de care îmi este atât de teamă? Poate foarte eroic, foarte frumos, poate foarte plat, obișnuit, cum sunt adesea situațiile cele mai dramatice. Nu cumva imaginația noastră galopează cu atâta furie — în avans, cel mai des — încât un autor, Barbey d'Aurevilly, poet și prozator, a ajuns să spună că imaginația este în viața oamenilor cea mai palpabilă realitate? Și această reminiscență literară aici mă face să surâd. Dar dacă imaginația înlocuiește adesea realitatea, aceasta din urmă se impune câteodată în mod brutal atunci când te aștepți mai puțin. Și brusc se precipită în vizuina mea, sub forma unui agent de legătură care comunică ordinul imediat de plecare. Nemții sunt la mică distanță și s-au angajat deja în luptă cu ariergarda noastră.

În picioare! Înainte! Mijesc zorii. Pe drum, eternul convoi de căruţe scârţâie, se scurge, a mers toată noaptea. Pornim din nou, murdari şi abătuţi, ca şi ieri. Mai abătuţi şi mai murdari: funinginea de ieri s-a depus pe feţele noastre, pe mâini, pe haine. Ploaia, în loc să o spele, a făcut-o să pătrundă în veşminte şi în piele. Avem cu toţii nişte figuri de coşmar şi asta ne face să râdem pentru o clipă în timp ce ne privim unii pe alţii.

Un stat-major trece, în galop, busculându-ne, însoţit de escorta sa călare, în zăngănit de săbii şi zgomot de copite pe pietrele drumului. Ne lasă în urmă ceva mai murdari de noroi...

Ce se mai poate spune despre această retragere lamentabilă? Zilele semănau cu nopţile, iar nopţile erau identice. Marşul interminabil sub ploaie sau zăpadă, somnul greu indiferent unde, pe peroanele sau în antrepozitele gărilor, în jurul sau în casele din sate, sub cerul liber...

Ziua, mereu acelaşi spectacol: interminabilele convoaie care incomodau circulaţia, coloanele de artilerie de diverse modele..., nu întotdeauna cu tir rapid; resturile regimentelor de infanterie ale căror oameni jigăriţi mergeau încet; câteodată, în depărtare, trenuri imobile, unele în spatele altora, formând o bandă neagră kilometrică, până departe, în zare. Cai morţi în şanţuri, biete animale aruncate pur şi simplu acolo; refugiaţi cu averea şi copiii lor, turme...

Exodul unei naţiuni.

Vedem, din când în când, trei sau patru cazaci, niciodată mai mulţi, venindu-ne în întâmpinare, foarte mândri, ridicaţi în scările şeilor. Schimbăm priviri curioase de o parte şi de alta. Întăririle promise, ne gândeam noi, şi treceam...

În spatele nostru, acelaşi tun şi, câteodată, foarte slab, ţăcănitul mitralierelor.

Descurajarea, oboseala, lipsa hranei, puricii.

Am traversat multe sate și câteva orașe: Buzău, unde trebuia să-i oprim și unde au trecut după noi; Râmnicul Sărat, unde ne-am bătut, cred, pe străzi; Focșani. Ah, Focșani, în fine! Oraș, altădată sat, străbătut de un mic curs de apă care forma frontiera, cu locuitori din aceeași familie, cum s-ar spune, de aceeași credinţă, dar care, din pricina ambiţiilor personale și intrigilor străinilor au devenit, timp de secole, cetăţeni ai unor principate rivale.

Traversăm micul râu dintr-un salt, suntem în Moldova și putem să ne numărăm, domnule colonel: nu suntem 200 — câţiva rămași în urmă vor veni — dintr-un regiment de 2 500 de oameni, de două ori recompletat. Din cele două divizii nefericite plecate în aceeași noapte din valea Prahovei, una a fost prinsă în întregime, împresurată, pierdută din cauza unui marș prea lent pe drumuri grele de munte. Cealaltă, a noastră, are toate unităţile prezente la apel, dar în ce stare! Adevărate schelete, moarte de foame. Va fi de altfel desființată și, pentru că fusese formată la întâmplare, din unităţile disponibile, fiecare regiment va pleca la divizia de origine.

După primirea ordinelor, cu mijloacele de transport în parte regăsite, plecăm, după o oprire de două sau trei zile, într-un marș de aproape 300 km.

Nu voi spune nimic despre ce au însemnat aceste etape care trebuiau să ne conducă în nordul ţării, urmând să revenim aproape imediat să ne ocupăm locul pentru celelalte acte ale acestei tragedii a unui popor. Retragerea s-a sfârșit pentru noi și regruparea, munca de reorganizare începe. Vreau numai să notez încă un detaliu, dureros și care, ca și întreaga situaţie, a avut repercusiuni morale asupra sufletelor noastre.

În timpul acestei campanii, văzusem nu puţine expresii ale anxietăţii şi durerii umane în diferite şi dure momente ale unui război. Dar ceea ce mi-a fost dat să văd pe străzile oraşelor, în pragul caselor, pe marile drumuri şi pe rambleurile de cale ferată care fac ca mersul să fie mai uşor decât noroiul lipicios, este, în adevăratul sens al cuvântului, inimaginabil. Cine nu a văzut soldatul pierdut de unitatea lui sau rănitul şi bolnavul evacuaţi pe jos din lipsa mijloacelor de transport, făcând sute de kilometri pe jos, fără hrană, fără adăpost în timpul nopţii, câteodată abia îmbrăcaţi în frigul acestui început de iarnă, nu ştie câtă suferinţă poate îndura un om, nu ştie ce poate face mizeria fizică şi morală dintr-un trup omenesc!

Nu sunt pictor şi nu pot să arăt asta; nu pot să o descriu. Ştiu numai că eu şi camarazii mei îi priveam pe aceşti nefericiţi trecând, fără a putea face nimic pentru ei, şi că, între noi, cu voce joasă, cu amărăciune, îi înglobam pe toţi, pe aceşti morţi care mergeau, aceşti morţi ai căror ochi mai puteau să vorbească şi care erau soldaţii patriei noastre, instrumentele eroice ale marelui nostru vis naţional, cu mare amărăciune îi desemnam prin apelativul franţuzesc de „Soldats de la Grande Armée"[1]! Îi priveam trecând, târându-se şi spuneam cu voce joasă, între noi: „la Grande Armée"

Şi ironia şi reproşul nu le erau adresate lor, acestor eroi...

Unul dintre noi, negreşit, repeta repede dictonul românesc (urmează formularea, indescifrabilă, căci ştearsă temeinic, a dictonului exprimat, probabil, în româneşte — D.R.):

Ferească Dumnezeu de cât poate îndura un om!

[1] „Soldaţi ai Marii Armate" — armata lui Napoleon; aici probabilă referire la retragerea de după bătălia de la Berezina (n. tr.).

CAPITOLUL VI

(Carnetul VI)

Luni, 13 februarie 1917, Orbeni

După refacere! Și ce refacere!

Ar fi atâtea de spus de la retragerea de la Predeal, raidul Azuga-Băicoi-Urlați etc., trecerea la Slob (sau Glod? — D.R.), sosirea la Bârlad, transplantarea la Buzău, în fine, oprirea la Focșani. Apoi marșul interminabil pe drumurile noroioase din Moldova: Tecuci-Bârlad-Bacău-Valea Mare, cu o oprire la Elena, Valea Mare-Bacău-Chișcani-Roman-Hândrești, unde am ajuns în sfârșit la 20 decembrie 1916.

Trei zile de permisie la Iași, unde am ajuns în noaptea de 30/31, noaptea accidentului de la Ciurea și moartea bietului Vasile[1].

La Iași, cuibul gol.

Nunțile lui Geanolu și Stroescu la Hândrești, micul voiaj cu sania la Roman și funestele consecințe ale acestuia[2]!

---

[1] La 31 decembrie 1916 a avut loc, în gara Ciurea de pe linia ferată Bârlad-Iași, un grav accident de tren, supranumit „Catastrofa de la Ciurea", în care au murit 500–1 000 de oameni. O victimă a fost locotenentul Vasile Cantacuzino (1884–1916), fiul juristului Matei Cantacuzino (1855–1927) (n. coord.).

[2] Aceasta este notația din *Carnetele de război* care se referă la momentul cel mai controversat din viața lui Grigore Romalo:

În fine, a căzut ca o bombă ordinul de plecare.

Și am plecat — la 25 ianuarie 1917 — în timpul marilor viscole.

Orbeni, după Roman-Bacău, și azi plecarea — cu 240 de puști pe post de regiment — pe front.

Acest interval de timp a trecut repede, dar a fost ca un caleidoscop de impresii. Ceea ce mă miră încă și azi, după tot ce am văzut și am auzit, este că nu am avut de înregistrat niciun singur gest al cuiva, oricine. O rasă ciudată de sclavi abrutizați. *Armata n-a vrut să lupte!* Fără material, cu șefi imbecili, egoiști, perfizi și incapabili, ofițeri... *ca în timp de pace*, cu *chiul* și soldați lași, care nu voiau să lupte pentru o cauză pe care nu o cunosc și pe care nu o pot înțelege.

Toate acestea au trecut.

Suntem reorganizați, odihniți, bine încălțați, bine îmbrăcați și toate impresiile negre trebuie să dispară. Iată-ne din nou pe drumuri, în avangarda diviziei și, la pas, pe calul meu, numeroase imagini defilează. În fine, să dea Dumnezeu *să fie bine.*

Cantonament la Satu-Nou.

Durerea de la Roman îmi frământă creierii.

Marți, 14 februarie 1917

Satu-Nou — Mănăstirea Mușunoaiele. O zi frumoasă de primăvară. Plecăm călare să facem recunoașterea

---

execuția, în urma unui ordin verbal, a jurnalistului evreu Max Wexler (1870–1917), militant socialist și partizan al revoluției din Rusia. Wexler, înrolat în armată și acuzat de propagandă subversivă în rândurile camarazilor săi, a fost considerat trădător, iar ordinul de execuție este pus de Constantin Argetoianu pe seama psihozei create de trădarea colonelului Alexandru Sturdza, trecut la dușman. „Durerea de la Roman" l-a urmărit pentru tot restul vieții pe Grigore Romalo (n. coord.).

sectorului. Îi întâlnesc pe Miș & Te care dormeau într-o baracă — un așa-zis observator de artilerie.

Întorși la mănăstire, căutăm un loc în care să ne culcăm. Nimic. În fine, exasperat, îl rog pe părintele călugăr să ne deschidă biserica. Refuză, invocând *soborul*.

Popa de la al 28-lea reușește să învingă toate textele din lume și *soborul* și ne instalăm, Sim, Nicu și cu mine la un capăt. Ordonanțele noastre, mai puțin favorizate, se lungesc în capătul celălalt, sub fereastra fără geamuri. În pofida frigului, dormim perfect în această *tindă* ospitalieră.

Pe la ora trei, plecare pe front, după ce trupa ne ajunge din urmă. În timpul nopții, schimbul cu al 55-lea.

Miercuri, 15 februarie 1917

Nimic.

Joi, 16 februarie 1917

Plec la mănăstire pentru a prelua întăririle care ne vin de la al 4-lea și al 8-lea Vânători și vreo sută de moșnegi din al 27-lea din Bacău.

Zăpada cade de azi-noapte cu tendințe de viscol.

Vineri, 17 februarie 1917

Ninge fără încetare.

Sâmbătă, 18 februarie 1917

Sosește căpitanul Quennec. Bietul om a nimerit în acest mediu mai degrabă ostil față de persoana și funcția lui. Acest breton cu ochi albaștri, pe care i-a obișnuit — din gust sau dezgust de om civilizat — să vadă ținuturi tunisiene și care, om înțelept, a abandonat orașele pentru populații care ascultă de legea lui, acest breton îmi

stârnește mila pentru că a nimerit în mediul nostru! Este simpatic și mila mea crește și mai mult.

Pentru a-i face loc, mă mut — o deplâng încă — la Rădulescu și Anghel.

Ninge în continuare, cu tendinţă de *viscol*. Zăpada are un metru.

Duminică, 19 februarie 1917

Mică plimbare cinematografică până la mănăstire. Vreme superbă.

Luni, 20 februarie 1917

Vreme frumoasă. Frig. Din nou cinema! Deloc banal în timp de război. Nimic.

Marţi, 21 februarie 1917

Un prim bombardament pe la ora 11. Se răzbună pe o mică baterie de 53 mm care a tras în ei toată noaptea. Astfel plouă cu (obuze de) 150 asupra acestui punct și brăzdează conștiincios terenul. Coloane înalte de zăpadă și pământ ţâșnesc, cu efectul unui jet de apă fantastic. După o oră, dâmbul este în întregime negru, soarele se ascunde, este frig și bateriile noastre încep să tune. Toate acestea fac — sună și ora mesei — să mă duc să mănânc.

Marele eveniment al zilei este plecarea colonelului. În fine!

Spre seară, Geanolu ne trimite un bilet cu ultimele veşti: nemţii cer un armistiţiu de zece zile, în timpul căruia ar trebui să trimitem medici și medicamente, pentru că holera a izbucnit în „*fosta Românie*"

În plus, după cât se pare, sunt cântate peste tot meritele și venirea viitoare pe frontul nostru a 2 milioane de turci

din Asia Mică. Este o mare onoare. Dar Kut-el-Amara[1] tocmai a căzut, ce ne facem?

Miercuri, 22 februarie 1917

Vreme frumoasă. Facem turul tranșeelor cu „adjunctul" care formulează critici:

— Cred, domnule comandant...

O aprobare mută a timidului Iacobini și „adjunctul", către Sim:

— Înscrieţi!

Această plimbare durează până la prânz, când, pentru a saluta întoarcerea noastră, câteva șrapnele explodează undeva pe linie.

După-amiază, vizită — de unul singur — făcută în sectorul din stânga. Petrică și Berești eanu, cu căștile pe cap, dirijează câteva lovituri vagi ale al 6-lea Artilerie spre Mărăști. Tirul artileriștilor mi se pare jalnic și încetează curând. Oh, *tempi passati*! Mic bridge seara, la început în trei, apoi în patru, cu Iacobini, în prima lui misiune.

Doctorul se mută și vine cu noi să se culce la hotelul „Scândura moale"

Joi, 23 februarie 1917

Suntem în plin dezgheţ. Dumnezeule, ce mizerie.

Vineri, 24 februarie 1917

Tot dezgheţ. Mică plimbare cu Quennec spre seară. Invazie la „Scândura moale": Berești eanu, Nicu (Costinescu), doctorul.

[1] Oraș aflat în sudul Bagdadului, ocupat de britanici și asediat de turci între 7 decembrie 1915 și 29 aprilie 1916, când britanicii s-au predat (n. tr.).

Dacă stau să mă gândesc, ceea ce încearcă să salveze nemţii acum nu este nici poporul, nici ţara, nici ideea unei vagi patrii violate; este principiul imperialist, dinastia, existenţa kaiserului lor.

Sâmbătă, 25 februarie 1917

Dezgheţ. Recunosc drumurile deturnate pentru rezerve. Merg prin noroi toată ziua.

Duminică, 26 februarie 1917

Prima cacao cu lapte (Nestlé) oferită și preparată de Nicu. Mă îmbuib până ce nu mă mai pot mișca. *Eppur si muove!* Mă mișc cu adevărat către al 4-lea Argeș.

Primim ordinul să facem prizonieri. Ca ofiţer de informaţii (hm!) al regimentului, sarcina îmi revine. Îmi organizez patrulele și le dau întâlnire la ora 1 dimineaţa. Pe la 12 și jumătate noaptea, maiorul Rujinski — subșef al statului-major s.v.p. la Divizia a 3-a — apare cu cască și carabină și cu figura marcată de curaj bărbătesc. El va dirija acţiunea!

Plec cu cele două patrule ale mele. Plec, merg, ajung la jumătatea drumului și acţiunea este ratată pentru că, în mod logic, ea trebuia să eșueze.

Mă întorc și asist la furia rece a lui Rujinski, care, probabil, visa de trei ore, cu ochii deschiși, Crucea „Mihai Viteazul"! Imaginaţi-vă, deci, un maior — de stat-major — cu cască și carabină, revenind la divizie cu unul sau mai mulţi prizonieri. Cu siguranţă, el, în timpul asaltului postului de observaţie, l-a luat pe neamţul impur de gât și... Imaginaţi-vă ochii miraţi ai convivilor la popota diviziei.

Perrette, Perrette, j'ai cassé ton pot au lait.[1]

[1] „Perrette, Perrette, ţi-am spart oala cu lapte" — trimitere la fabula lui La Fontaine, „Lăptăreasa și oala cu lapte" (n. tr.).

Astfel, nervii lui întinși la maximum provoacă mica scenă de arestare care nu îi face deloc cinste. Cu siguranţă, soldatul român este proprietatea primei brute galonate venite!

Luni, 27 februarie 1917

Vreme închisă. Întâmplarea neplăcută din acea noapte mă face să văd totul în negru. Nu pot să uit accentul de ciudă și dispreţ al polonezului cu cască din noaptea aceea. Toată divizia este furioasă, lipită de telefon. Ordin de a o lua de la capăt în noaptea asta.

După-amiază sosește pentru mine un pachet de scrisori de la Iași și Odessa. Această plecare stupidă din cauza nesocotinţei și crimei stupide de 48 de ani de „glorioasă domnie" Toată cangrena trebuie operată astăzi asupra trupurilor rămase sănătoase. Acestea trebuie amputate (părţile bolnave) pentru a salva totul. În fine, fie, cum spunea Petru al Serbiei în ultimul său discurs: *pentru altar și pentru vetre*! (Exprimarea imprecisă, lacunară, pare să dovedească șocul psihic cauzat de arestare și de veștile primite prin scrisori — D.R.)

Aceste scrisori îmi confirmă dezertarea colonelului Alexandru Sturdza. Până la urmă, asta nu mă miră decât pe jumătate și doar explicaţia este dificil de găsit. Ceea ce mă șochează cel mai mult este că e vorba de un Sturdza, get-beget român. Un Ghica, un Cantacuzino nu m-ar fi șocat decât pe jumătate. În fond, acest dezertor este un tip de om credincios: haide, Bonaparte, salvează-l pe Napoleon! Haide, colonele, fii fidel idealului și principiilor cărora le-ai jurat credinţă, Dumnezeului pe care îl adori, lui Alexandru, prinţ Sturdza.

A crezut un moment că el, bărbatul puternic, ar putea să schimbe ceva din destinele naţiunilor și oamenilor.

Este o dovadă în plus împotriva lui, o dovadă de prostie! Și la masa de seară există oameni care îl scuză.

Ordinul fiind să se ia prizonieri, Bereșteanu formează patrula și vrea să se pună singur în fruntea ei! Pentru a spăla insuccesul meu de ieri, mă agăţ, în pofida lui Bereșteanu. La ora 9 plecăm să ne instalăm în adăpostul lui, până la ora plecării. Își împachetează cu grijă hârtiile, portofelul și îi scrie copios lui Iacobini:

— *Costache!* (ordonanţa) *Această scrisoare pleacă mâine la orele 8 la domnul maior Iacobini!*

Trebuie să fie testamentul lui!

Mă întind și adorm cu această impresie sinistră!

La miezul nopţii, plecarea. La ora 5.30, după ce am suferit de frig ca niciodată în viaţa mea, succes deplin. Nici picior de neamţ.

Toate aceste istorii grotești îmi dau impresia *că facem miliţie, nu război*. Nu facem ce ar trebui din spiritul datoriei, majoritatea nu o fac decât de frica șefilor.

Marţi, 28 februarie 1917

Nimic. Dezgheţ, noroi. Spre seară, plimbare la Verdea pentru a lua hărţi. La întoarcere o ceaţă nebună.

Miercuri, 1 martie 1917

Nimic. Tot ceaţă. Sosește un om scăpat din liniile nemţilor. A fugit de la Târgoviște pe 22 ianuarie și a făcut ruta Ploiești-Văleni-Soveja-Mărăști. Impresiile lui sunt vagi.

Seara, Nicu primește un pachet de acasă conţinând, între altele... caviar. Cădem de acord că, de preferat, caviarul se mănâncă în doi. Niciodată în mai mulţi, spune el, niciodată în mai puţini, îi răspund eu.

Joi, 2 martie 1917

Nimic. Dezgheţ. Lucrez la drumul rezervelor.

Pe la prânz, apare noul nostru colonel cu Iacobini. Prezentări. Nicio impresie specială. Seara, revelaţie şi avalanşă de impresii. Sunt chemat pentru a spune ce ştiu despre anumiţi ofiţeri a căror campanie în Valea Prahovei a însemnat un sfert de oră la Palace Hotel din Buşteni.

Prima revelaţie asupra a ceea ce el numeşte a conduce o acţiune la „Palace din Constanţa" sau de la „Capşa" Lovind cu o mână bărbătească stâlpii adăpostului, ne face să înţelegem că este un Palace al bravilor. Având fişe despre fiecare dintre noi, nu s-a liniştit până nu l-a pedepsit pe tânărul R(omalo), pedeapsă pe care acesta din urmă a meritat-o de altfel.

Natură rustică, şi mândru de cele două clase secundare absolvite, îi poartă ordonanţei lui o prietenie zgomotoasă şi pe care o dovedeşte într-un mod frapant. Punctul lor de plecare comun îl face să-i fie milă de nefericita ordonanţă, care nu va fi niciodată colonel, şi faptul că el cunoaşte ambele stări îl face să guste şi mai mult prerogativele gradului lui actual.

Să trecem, deocamdată, de la pânză la ramă.

Iacobini, slab, taciturn, fin, distins, care nu vorbeşte niciodată în plus, are aerul că ia totul cu penseta. O persoană subtil ironică, de altfel.

Căpitanul „Eu cred" (Quennec, de la misiunea franceză — D.R.) face onoare misiunii franceze. Perfectul gentleman occidental, îmbrăcat la patru ace, de o politeţe rafinată — deja puţin speriat de manierele noastre „meridionale" — este a doua persoană subtil ironică din rama în care intră eroul nostru.

Sim (Simionescu), hidră cu o mie de capete, ştie tot, înţelege tot, formează a treia şi a patra latură — ar putea să formeze fără dificultate încă o jumătate de duzină numai el singur — ale acestei rame. Băiat bun, şi-a cheltuit

averea la Paris — într-o bună companie, cu Orbescu și Polaire, de altfel —, repet, înțelege și apreciază tot.

Primul tablou. Dejunul căpitanului adjunct.

Popota fusese bună — ca întotdeauna — la această masă. La sfârșit:

— *Compot!*

Și cutia deschisă imediat era pe sfârșite.

Ușa se deschide și Iepurele (noul colonel, nenominalizat în mod explicit — D.R.) intră ud până la piele, după o plimbare dificilă în tranșee.

Se descalță.

Își scoate șosetele și își arată picioarele fumegânde.

Privire lungă a căpitanului.

Iepurele, cu un gest care probabil îi este familiar, ia o șosetă și și-o pune cu conștiinciozitate între degetele de la picioare.

Într-un adăpost, seara, nu ai altceva de făcut decât să discuți în ținută lejeră. Căpitanul, după baie, asculta în pijama. Iepurele, în cămașă colorată și papuci, simțea nevoia să povestească. Ultimele dureri sunt întotdeauna cele mai vii și deci vorbea despre recenta lui operație. Pântecele lui, proaspăt deschis, păstra încă o cicatrice roșiatică, pe care o arăta pur și simplu ridicându-și cămașa până la bărbie. Descrierea fizicului său îl face să se piardă într-o disertație franțuzească, ce nu are din franceză decât terminațiile.

— Altădată, aveam multă musculation. Acum, musculation a dat înapoi, pentru că m-am îmbolnăvit.

„La musculation" face încă obiectul preferințelor lui. Altădată — dacă îl asculți — nu putea îndoi brațele suficient pentru a reuși să se spele. Cu vârful degetelor abia ajungea la tâmplă, atât de enormi erau bicepșii. Acum a slăbit foarte mult. Un discurs destul de lung — devenit

perfect neinteligibil — ajunge la o concluzie pe care trebuie s-o pună pe hârtie sub ochii căpitanului.

— Eu... 67 (cifra este scrisă pe o foaie de hârtie pe care o avea la el). Apoi reia: Eu... 82 (idem).

Căpitanul are aerul buimac.

Și chiar este.

Colonelul, înșelându-se asupra cauzelor acestei buimăceli și dorind să-l convingă:

— Dați-mi mâna.

Dorința unui șef este aproape un ordin, prin urmare căpitanul lasă o mână ezitantă, pe care un gest autoritar și convingător al Iepurelui (care stă jos) o așază, pe post de cântar, între cămașa și... fesele celui din urmă. Un gest reflex — probabil — al căpitanului îl face pe colonel să se îndoiască de efectul sigur al metodei sale experimentale. Apăsând mai bine, cu un gest autoritar, greutatea lui de 82 kg pe tasul cântarului improvizat, comandă:

— Mai adânc, mai adânc!

Căpitanul, cedând în fața evidenței, și dispus să creadă totul fără a atinge cu degetul precum Sf. Toma, ascultă, acum cu admirație, virtuțile mai sus plasate ale acestui Iepure surprinzător.

— Eu cap tare — dă de două ori din cap — eu cap *cui*!

— Ah, înțeleg, își spune (probabil) căpitanul, tu cap tare! Și privirea iluminată a căpitanului îl convinge pe colonel că adjunctul său credea foarte tare în cuiele pe care craniul său era capabil să le înfigă în cel mai solid stâlp.

La această scenă, Sim, nemairezistând, lasă să-i scape un chicotit, care a atras o lecție severă:

— Râdeți de mine!!!

Și pentru a 36-a oară Iepurele și-a amenințat ofițerul de legătură cu trăsnetele „poulometrului" său (*probabilă referire eufemistică la un tip de înjurătură clasică românească*).

Certific exactitatea acestei povestiri uimitoare (urmează iscălitura autografă a lui Nicu Costinescu — D.R.).

Sâmbătă, 4 martie 1917

O „*babă*" care începe bine astăzi, la naiba! O dimineață superbă.

Am uitat ziua de ieri, vineri 03.03. Era „*baba*" mea, care s-a terminat cu o după-amiază superbă, un pic turbulentă din cauza vântului. Sunt numit, provizoriu, comandant de companie la a 5-a. Să sperăm că „șeful direct" mă va cruța de alertele cum a fost cea din noaptea de 2 spre 3, în care, pe o ceață deasă și viscol, i-a scos pe oameni în tranșee de la ora 11 la ora 1, sub pretextul „*că mase profunde scoboară spre noi*" Cum le-a văzut el, la naiba, pe ceața aia care putea fi tăiată cu cuțitul? Aceste mase se transformă încet, încet în detașamente ofensive (!), apoi la sfârșit în patrulă — una —, pe care, de altfel, nimeni nu a văzut-o sau auzit-o. Omul acesta este de o rară obtuzitate.

Să trecem la 04.03. Am răcit, mi-am terminat rezervele. Bagdadul a căzut, pacea nu este semnată, spre seară cerul se acoperă, poate va ninge din nou sau poate va ploua în noaptea asta. Nicu și cu mine am luat un aperitiv cu caviar (!), mâine voi scrie o scrisoare, după câte se pare sunt decorat, m-am săturat, mâine îmi voi pune flanela, Manu s-a spălat pe picioare, am să mă culc, căci sunt obosit.

Duminică, 5 martie 1917

„*Babă*" frumoasă. După-amiază *patrulă de recunoaștere tare* la Mărăști, condusă de sublocotenentul Bunescu. Bilanț: cinci morți și șapte răniți.

Caracteristica acţiunii: mitralierele noastre, prost plasate, nu trăgeau spre nemţi; artileria noastră a tras destul de bine, cu excepţia unui obuz sau două care au căzut în plin în mijlocul alor noştri; aceeaşi artilerie considera că este bine în acelaşi moment să schimbe telefonul; cel de la postul de comandă nu funcţiona şi, pe deasupra, medicul nu a fost avertizat.

Răniţii sosesc şi, pentru că telefoanele nu funcţionează, a trebuit să trimitem un om care să-i caute, ceea ce, dus-întors, a necesitat cel puţin o oră sau o jumătate de oră.

Luni, 6 martie 1917

Nimic. Stă să plouă. Cad câteva picături, care îmi fac o impresie ciudată, de ceva aşteptat, de ceva prietenos. Seamănă cu primele frunze verzi pe care le-am văzut zilele trecute. Vine primăvara, cu toate promisiunile ei de victorii, şi pe urmă este acel ceva deja trăit în timp de campanie, pe care frigul cumplit şi zăpada care au coincis cu retragerea de la Azuga l-au întrerupt cu brutalitate.

Marţi, 7 martie 1917

Vreme frumoasă sau aproape.

O veste importantă: ţarul a abdicat! De ce, cum, nu se ştie nimic. Marele duce Mihail este numit ţar. Nu mai înţelegem nimic.

Altă veste importantă: pe un front de 70 km englezii sunt aici şi nemţii o şterg. 16 km în profunzime cuceriţi într-o singură zi.

Este bine!

Miercuri, 8 martie 1917

Cedez funcţiile de comandant de compánie pentru a le relua pe cele, mai contemplative, de aghiotant. Asta

nu înseamnă că nu mai continui să merg în tranșee, spre marea mulțumire a comandantului.

Vreme superbă, spre seară aproape prea cald.

Veștile se complică: după cât se pare, țarul a căzut în momentul păcii separate cu Germania. Terenul păcii era stabilit: împărțirea României!

Joi, 9 martie 1917

Vreme superbă. Adevărata primăvară de odinioară. Timp cald. Zăpada aproape a dispărut. Din loc în loc, câteva pete albe care dau impresia de transparență în paharul unui Daum (Daumier? — D.R.) perfect.

Imposibil de altfel să definești culoarea tuturor colinelor și pădurilor pe care le vezi de aici. Este atât de ternă, fără nicio tentă dominantă, încât este imposibil să-i dai un nume. Și această primă primăvară are un farmec nebun. Este cu adevărat ceva care reîncepe, poți vedea începutul unei lumi noi. În fiecare vâlcea zgomotul clar al unui pârâu care curge în cascade, vesel și mulțumit, toată ziua, pentru a seca și a dispărea seara și în timpul nopții. Și totul o ia de la capăt în fiecare dimineață cu ceva mai multă animație, cu mai mult zgomot decât în ajun.

Francezii au avansat cu 36 km spre Soissons și Arras!

Vineri, 10 martie 1917

Vreme frumoasă în continuare. Soarele strălucește ca vara. Lucrez în tranșee, dar fără tragere de inimă. Dacă era pentru mine, mai treacă-meargă, dar cu niciun preț Iacobini nu vrea să mă lase pe post de comandant de companie.

Spre seară, nori mari, de furtună. Facem tot felul de supoziții despre căderea lui Briand.

Admirăm cu toții Revoluția Rusă. Este cu adevărat expresia unei voințe, voința unui popor conștient, care,

într-un moment ca acela al acestui război, nu s-a temut de nou, nici de războiul civil, nici de represiunea în cazul unui eșec. Toată armata își exprimă adeziunea față de guvernul care dorește război până la capăt, care vrea înainte de toate să fie rus, numai rus. Este dificil de acum înainte să vorbești despre influența acestei reforme a guvernului asupra spiritului public și asupra dezvoltării modului de a gândi care va urma. Sfârșitul fericit al acestei revoluții, două dovezi ale forței acestui popor nu vor duce niciodată în toate cazurile la neplăcuta creștere a brutalității și injustiției dogmatizate a spiritului nemțesc la apogeul său. Niciodată, cred eu, un om, oricât de genial ar fi, nu va avea asupra rasei slave puterea de fascinație, până la atrofierea gândirii individuale, până la moartea oricărui spirit de analiză. Va fi întotdeauna, cred eu, emanația intelectuală a unei întregi nații rafinate și care, prin acest fapt, se va îndrepta întotdeauna spre mai bine.

Seara cinăm „în oraș", la Gavrilă (transcriere incertă — D.R.). Suntem mai mulți: com. cu barbă, zis Berenștein, Munte, Nicu (Costinescu), Bunescu, Rădulescu, Spineanu. Ultimul, cu multe grimase și tonul său fără replică, se plânge într-un mod violent de popota pe care ne-o expediază bravul Grigoriu. Masa începe cu o dispută. De altfel, disputele sunt din ce în ce mai frecvente. Eterna coabitare devine de netolerat. Niciodată un moment singur. Și am văzut destul valoarea generală pentru a ne crede înconjurați de perle, cărora am putea să le iertăm felul de a mânca și meschinăriile zilnice.

Până la urmă, onorăm meniul care este deosebit; un detaliu ajunge: pâine albă! Da, albă.

La... cafea, împușcături, grenade, rachete. Berenștein, ca de obicei, se sperie și spală putina rapid.

Cei din batalionul I rămân și își savurează cafelele. Apoi ne întoarcem, pe o noapte precum cerneala și pe ploaie.

Sâmbătă, 11 martie 1917

Cer urât, cenușiu și jos. Sunt prost dispus. Oare când se va sfârși această farsă?

Duminică, 12 martie 1917

Ceaţă s-o tai cu cuţitul. Noroi lipicios. Ca în general pe o asemenea vreme, trebuie să mă deplasez: sunt trimis la Verdea pentru cantonamentul recruţilor. La întoarcere, trec pe la postul de comandă și Sim îmi dă ultimele vești: ţarul Nicolae al II-lea a semnat pacea separată. Polonia, Galiţia și Moldova la ruși; Valahia și Serbia la Austria; Dobrogea la Bulgaria.

Înţelegerea s-a făcut de mult timp. Rușii aveau ordin să nu reziste între Buzău și Focșani (și asta au și făcut!). La 6 martie pe stil vechi, pacea trebuia să se încheie și acest act infam de trădare care trimite mai multe popoare aliate în cea mai ignobilă captivitate era consumat prin voinţa unei caste a cărei singură raţiune de a exista și singură forţă vitală este egoismul său.

Pentru a dejuca acest plan a fost nevoie de trei zile și de trei englezi. Istoria ne va da detalii.

Rusia are azi, se spune, constituţia belgiană.

Luni, 13 martie 1917

Zi minunată. Primele fire verzi de iarbă, primele insecte, primele flori mici și albastre de Carama... (? — D.R.).

Încă tremur când mă gândesc la lucrul de care a depins soarta noastră. Și fără trădare biata noastră ţară nu ar suferi ceea ce suferă azi. Mi-e tare ciudă fiindcă știu (că) atâtea sacrificii (au fost) inutile — atâta experienţă

căpătată despre noi, atâtea deziluzii. Sunt aproape dispus să cred în eroismul românesc! Și în fața trădării se va șterge toată lipsa de experiență, toată lipsa de pregătire, toată incapacitatea, toată ticăloșia într-un cuvânt, care au înflorit sub soarele războiului.

Am fost vânduți! Argument puternic! Din păcate.

Marți, 14 martie 1917

O vreme cu adevărat minunată, vreme de vară. Plec călare la faimosul cantonament al recruților. Sunt plictisoși acești recruți și m-aș lipsi bucuros de ei și de această deplasare.

Biata mea mârțoagă, care de o lună roade lemn și mănâncă ramuri de fag, abia merge și de la plecare parcă cere îndurare. O știu, vom merge la pas.

Bateriile noastre tună de dimineață. Mi se spune că este pentru *„proclamarea regatului"*! Ce eveniment politic vechi și exagerat. *Mai bine era tot domn, nu rege, și nu plăteam polița de acum.*

Primul fluture, care zboară în fața mea, primele muște care, ca în plină vară, bâzâie în jurul capului meu și vin să mi se așeze pe umăr.

La mănăstire găsesc vechi cunoștințe: eroii de pe Telejenel cu com. Stareșin. Se aud aici *zvonuri* care iau forme de realități... fericite: Averescu șef al guvernului cu Take Ionescu, occidentalul Ionescu, și Cuza. Ciudată combinație care, totuși, inspiră încredere.

Pe la ora 6, ajung la Borșani și mă instalez la Geanolu în absența acestuia.

Miercuri, 15 martie 1917

Geanolu revine în plină noapte, odată cu ploaia. *Stăm de vorbă* și îmi împărtășește dezgustul pe care-l simte. Și el!?

Dimineaţă, încep să caut pe ploaie un cantonament. Nu este deloc fermecător. Peste tot acelaşi lucru: este sau a fost bolnav.

Nu este var, în pofida promisiunii. Nici scânduri nu sunt, în pofida promisiunii. Şi raţionamentul următor pentru a te stimula: *„Păi, dacă avem de toate, e uşor. Merit şi laude pentru cel care face cu nimic"!!*

Parcă de laude îmi arde mie!

Dezinfectarea caselor cu aer şi cu bunăvoinţă este o modalitate la care Pasteur nu s-a gândit deloc şi asta pare a fi un mijloc suveran împotriva tifosului exantematic! *Ce nu se face cu şmecherie în binecuvântata Românie — mică.*

Spre seară apare soarele. Geanolu şi cu mine, *boiereşte*, mergem cu maşina până la divizie. La întoarcere, pe un timp de vară, ce am putea face altceva decât, în maşină, să ne vorbim de rău aproapele. Şi suntem de acord să-i vorbim de rău pe cei doi „camarazi" din G.Q.G. (prescurtare pentru Grand Quartier Général — D.R.). Îi explic de ce decoraţia îmi provoacă greaţă.

Masă excelentă: *mămăligă cu unt proaspăt* (*!*), *cu lapte* (*!!*) *şi cu ochiuri* (*!!!*).

Joi, 16 martie 1917

Vreme frumoasă. Trebuie să încep întotdeauna prin a nota cum este vremea! Este destul de banal şi mă întreb dacă are sens. Mie nu-mi pasă şi mă întreb ce interes poate avea. Chiar nu-mi pasă sau mai degrabă o să-mi bat joc de asta atunci când îmi vor lipsi distracţiile şi voi reciti aceste memorii. Dar ce să scriu, Dumnezeule mare, într-un carnet care nu trebuie să conţină decât impresiile de moment? A trecut ceva timp de când ideile, oricât de vagi, nu mai frecventează acest craniu — adăpostit de trei zile sub o superbă cască gri mat.

Nu mă las nici măcar să trăiesc sau, cum spunea acel delicios romantism prin pana lui T. Gauthier, nu mă mai privesc fumând ţigara vieţii mele! Singurele lucruri care se impun raţionamentului meu şovăitor sunt cele care rezultă direct din puternicul instinct de conservare, barieră de netrecut pentru cauzele pe care o imaginaţie furioasă te îndeamnă să crezi că sufletul şi eterul sunt vecine. (Starea psihică confesată de autor e confirmată de structura neclară a frazei precedente — D.R.) Să bei, să mănânci, să dormi, să faci salturi de căpriţă pentru un obuz pe care îl auzi venind sau un glonţ care vizitează locurile tale preferate — sunt preocupările aproape reflexe.

— Ce a făcut oare animalul de Nicu cu al lui caviar, pe care se pare că vrea să-l păstreze pentru Paşti?

Pic... poc... pflt! Un salt rapid şi fără a gândi în tranşeea de alături.

Mii de lovituri de bâtă pe dosul kaiserului: din nou mizerabilul ăsta de post de observaţie din ultima casă din Mărăşti mă face să sar în tranşeea care este o Mare Moartă de noroi; iată-mă din nou mânjit cu noroi ca un bursuc.

Toate astea ca să fiu iertat de acela... sau aceea în mâinile căruia/căreia o să cadă carnetul acesta.

Să revenim la 16 martie.

Plec pe la ora 1. Soare, apoi nori şi trei picături de ploaie. Ajung pe la ora 6 şi, minune, găsesc două pachete şi două scrisori.

Bietul Päp, pe lângă multe alte lucruri, a pus — atenţie înduioşătoare — două portocale. Cel de-al doilea pachet, în întregime, a fost o mare surpriză.

Vineri, 17 martie 1917

Tot vreme frumoasă. Dau cu camfor de ieri-seară. Spre seară ceai şi bridge la Iacobini, afară în parc!

Sâmbătă, 18 martie 1917

Azi se împlinește o lună de când am ajuns aici. 31 de zile nu înseamnă nici mult, nici puţin, a fost mai degrabă un fel de îndobitocire. Asta da, și în mod teribil. Am capul gol ca un clopoţel. Dar binecuvântez timpul frumos care îmi permite ca, întins pe pământ, să nu mă gândesc la nimic sau să urmăresc cu pasiune eforturile copioase ale unei mici insecte în pădurea de ierburi uscate și dese. Mă bucur de munca lui în beneficiul repausului meu.

Pe la prânz, artileria noastră, care tună de o oră, dă foc bisericii și unei case din Mărăști. Se aud cartușele care ard, dar și părerile autorizate ale tuturor șmecherilor noștri:

— *Nemţii dau foc satului! Să tragă artileria, să-i împiedice*. Și alte baliverne.

Toată după-amiaza, Nicu și cu mine am rămas întinși în faţa adăpostului, la soare. Este delicios să vezi, spre seară, tot furnicarul agitându-se, cu căștile lor; se formează grupuri, se despart. Aș găsi fermecătoare o fotografie în culori în *Illustration* cu toate astea. Dar punând un nume pe fiecare figură și intervenind persoana mea în locul imaginaţiei mele, tabloul se decolorează și trebuie să fac un efort pentru a mă bucura! Oh, meschinărie!!

Duminică, 19 martie 1917

Tot vreme frumoasă.

Autorităţile superioare au înţeles, în fine, că oamenii au nevoie de odihnă și le-au acordat-o pentru duminica asta. Iată deci o zi în care poţi hoinări fără remușcări. Profit și mă prăjesc la soare, ceea ce salvează viaţa unei insecte mici pe care un păianjen mare o prinsese.

La Iacobini, pe la ora 5, ceai și bridge. Aflu încă o veste care îmi face plăcere: Panaitescu, șeful siguranţei

generale a statului, a fost arestat ca spion și trădător. Veşti ca aceasta îţi fac întotdeauna plăcere!

În dimineaţa aceasta, asistând la slujba religioasă, mă uit la oameni. Cât de departe sunt de credinţă. Cât de departe sunt chiar de superstiţia primitivilor. Această religie în care eu nu cred, această superstiţie care, orice ar fi, are farmec pentru mine, nu mai are sau aproape nu mai are pentru ei. Nu este credinţa omului educat și cu atât mai puţin credinţa oarbă și instinctivă a oamenilor simpli. Nu cred în nimic aceşti bieţi indivizi. Ce rasă ciudată de cinici se ascunde sub prostia lor de *„netreziţi"*

Acest cinism și această uscăciune a naturii se regăsește mai sus și se vede mai clar.

Luni, 20 martie 1917

Timpul se menţine frumos. Tonurile încep să se accentueze. Puţin verde pal se amestecă cu brunul tern general. Cerul este de un albastru limpede. Plimbare în tranșee și diverse adăposturi. Ziarele nu au venit astăzi. De câteva zile, activitate intensă a avioanelor. Ieri, bombardament la Mărășești. Pregătesc ceva.

Marţi, 21 martie 1917

Vreme frumoasă. Trândăvim pe iarbă.

Miercuri, 22 martie 1917

Vreme frumoasă dimineaţă. Profit ca să fac o baie, afară, în plin soare.

După-amiază, cerul se acoperă și ploaia ameninţă să cadă la noapte. Aceeași plictiseală și aceeași continuă frecventare forţată! Nopţile sunt superbe; aproape lună plină, iar vântul, care ne-a persecutat toată ziua, încetează. În jurul focului este cel mai agreabil moment.

Joi, 23 martie 1917

Timp frumos. Plictiseală din ce în ce mai mare. M-am săturat. Dacă aș putea avea câteva ore pe zi numai pentru mine, ar mai merge.

Nemţii fac dovada unei mari activităţi aeriene de câteva zile. Consecinţe: bombardament violent la Verdea, în dimineaţa asta.

Vineri, 24 martie 1917

În timp ce ieșeam din adăpost, m-am întâlnit cu Iepurele. Scenă de mică arie de operă. Tot vreme frumoasă. Mărgineanu face turul tranșeelor. Se pare că regele a fost la Verdea ieri, în timpul bombardamentului.

Circulă un zvon: Armata I este decimată de boli; 50% pierderi. Noi, încă nerefăcuţi, și cu acest frumos amalgam, preluăm ofensiva, după cât se pare, și curând. Ceai și bridge.

Sâmbătă, 25 martie 1917

Ploaie. Nimic. Ceai și bridge la Iacobini.

Duminică, 26 martie 1917

Duminica Floriilor. Un soare radios. Azi este Paștele pe celălalt mal al pârâului. Cu toate acestea, nu se vede nimic, nu se aude nimic. Tristă zi de sărbătoare pentru ei: America le-a declarat război. Toate răutăţile inutile acumulate de ei nu pot să-i răsplătească pentru sacrificiul stupid și van pe altarul unei patrii care la capătul a trei ani de război — trei zile de Paști sub pământ —, le-a cerut sacrificiul sângelui lor, al onoarei lor și al sentimentului lor de bine și de rău!

Ce adunătură de brute, de sclavi gata de orice la un semn. Suportă tot și în asta le semănăm. Ce rasă de sclavi suntem! Rușii sub ţarism erau mai puţin sclavi. Cei de la

noi care se declară spirite libere, revoltate, sunt cei care caută mai mult recompensele, fără a vedea că un stăpân dă bijuterii și lovituri cu aceeași mână.

Oh, mici bipezi meschini care vreţi să faceţi lucruri mari fără a ieși din micimea voastră obișnuită.

Luni, 27 martie 1917

Dimineaţă frumoasă. Prima rândunică, primele berze și primul cântec de cuc. Ocupaţii zilnice: compánia de mitraliori și diverse observaţii perfide. Pe la prânz, două avioane se plimbă *ca la ele acasă* pe deasupra capetelor noastre. Lovituri de tun, detunături de arme. În acest timp plonjez în întregime într-un cazan mare și fac o baie caldă sub soarele amiezii.

Spre seară, Quennec și cu mine (ne) plimbăm. Bietul individ și-a pierdut avântul și încrederea:

— Este o nenorocire să pierzi o armată fără luptă!

Și are de o mie de ori dreptate. Speram cu toţii, mult, în această ofensivă de primăvară.

Seara, B. Se înșală din nou: un sfert de oră nu este suficient pentru a-i demonstra că luna care se ridică pe cer la est nu este un proiector al dușmanului aflat la vest!! Oh, ofiţerii ăștia de stat-major!

Marţi, 28 martie 1917

Vânt și nori care ameninţă, dimineaţă. Timp superb după-amiază. Primesc un pachet și o scrisoare de la Päp. Asta la deșteptare. Rămân să citesc scrisoarea lui și pe cele de la Odessa, pe care le conţine.

La ora 8 și un sfert, un subaltern îi spune la telefon lui B(ereșteanu): „Vine domnul colonel Epure!"

Îmi trebuie 1 minut pentru a trece din starea de nuditate la cea de ofiţer în ţinută de campanie!

Și fugi!

(Textul în diagonală — din dreapta jos a paginii — a fost desigur scris de colonelul Epure, iscălit fiind printr-un desen reprezentând, dacă este atent privit, un iepure — D.R.)

Pe la prânz, ferit de potopul de ocări, revin la adăpostul nostru și îl găsesc pe Vasilescu, întors de la Iași, cu multe scrisori și pachete pentru toată lumea. Și fiecare își despachetează bogăţiile. Buna mea mătușă N. îmi scrie, între altele: „până și devotamentul începe să cedeze când vezi că nu ai niciun ajutor și că nu apare nicio ameliorare". Aceeași nepăsare; este vesel. Ultimele vești din capitală: 1) este casat procesul lui Crăiniceanu, pentru a-l condamna la moarte. Să fie într-un ceas bun! 2) Blank a pariat 100 000 de franci că în luna mai își va redeschide banca la București.

La Odessa, este și nu este bine. În fine, sunt începuturi.

Miercuri, 29 martie 1917

Spre seară, vizită la punctul de comandă. Două vești importante: Iepurele o șterge! St Quentin este cucerit cu mult material (de luptă) și mulţi nemţi. Faimoasa linie Hindenburg este solidă!

Noaptea, încă una din seria de alerte pentru nimic. Până la urmă, noaptea este magnifică. O liniște de moarte, cu excepţia unor rare focuri de armă la stânga. Hotărât lucru, ăsta nu este război.

Joi, 30 martie 1917

Mici gânduri despre marele război: rușii sunt cu adevărat mari muzicieni. Chiar și P-urile lor sunt R-uri! (joc de cuvinte în franceză: *„leur pets sont des airs"*, cu sens de „flatulenţele lor sunt arii muzicale" — D.R.).

Anul acesta se poartă amanţii francezi sau ruși în capitala Moldovei.

Același soare și aceeași monotonie. Zilele seamănă între ele și orele sunt identice. Nimic nu rupe această monotonie. Numai soarele alungă spleenul, dar nimic pe lume nu poate trezi inteligența amorțită, îngreunată, parcă atrofiată. Mi se pare că, puțin câte puțin, de șapte luni, oasele craniului meu s-au îngroșat până la a lua locul creierului. Niciun gând, nicio idee. Privesc lucrurile așa cum se privesc probabil între ele!

Marea veste este fuga sigură și imediată a Iepurelui și venirea probabilă a lui Buttescu.

O altă veste, pe care o aflăm seara, la bridge la Iacobini: Focșani este în flăcări. Asta promite retragerea lor și vidul pe care îl vor lăsa în urma lor. De asemenea, cu atât mai rău pentru aceia dintre ei care vor cădea în mâinile noastre.

Adio, cer albastru al Germaniei!

Vineri, 31 martie 1917

Deșteptarea la ora 4.30, pentru a merge să-i arăt — la cerere expresă — Iepurelui desenul din pagina precedentă.

Timp frumos. Vinerea Mare, abrutizare. În noaptea asta „*recunoaștere ofensivă*" de către Coravu de la al 22-lea.

Sâmbătă, 1 aprilie 1917

Vreme la fel de frumoasă. Se anunță pentru după-amiază venirea unui mare mahăr.

Pe la ora 3, telefon de la Päp, care a rămas în pană la Mușunoaiele.

Sosirea p(rințului) Carol pe la ora 5. Este același. Ceai la Iacobini. La întoarcere, natural, micul bombardament nu lipsește.

Mă duc cu mașina să-l caut pe Päp la Mușunoaiele și sunt invitat cu amabilitate să iau masa la divizie în onoarea lui. Bietul Päp, a slăbit mult și este foarte obosit.

Pentru noaptea de Paşti a fost ridicată o bisericuţă din lemn de mesteacăn. În jurul ei, delegaţii de soldaţi şi ofiţeri din fiecare regiment. Compania 1 în întregime, fiind cea a p(rinţului) Carol... în timp de pace.

Este o imagine fermecătoare. Exteriorul bisericii, alb şi verde, şi toate aceste figuri pe jumătate luminate de lumina palidă şi tremurătoare a lumânărilor. Cei doi preoţi ai noştri, unul îmbrăcat în alb, celălalt în roşu şi auriu, cu cozile tăiate, dar cu barbă, ceea ce dă ceremoniei o alură nu tocmai creştină, ci asiriană. Gesturile lor sunt ample şi lente.

Corul, câţiva soldaţi gradaţi şi ofiţeri. Şi ceremonia începe.

— *Hristos a înviat din morţi, cu moartea pre moarte călcând, şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le!*

Iar răspunsurile urmând riturile sfinte se succed. Deseori acalmia, sau numai vocea gravă a preotului în alb, sau cea care cântă fals a *dascălului*, care expune, cu ezitări, un adevăr sfânt. Şi atunci, pe deasupra a toate astea, se aude corul lui Rostand, adevărat de data aceasta, al tuturor broaştelor din vecinătate.

— *Po, po, mai po!*

— *Şi iarăşi, şi iarăşi, cu pace Domnului să ne rugăm.*

În faţa altarului, simbol viu şi deci imperfect, dar frumos, izolat ca principiul pe care îl incarna, p(rinţul) Carol, cu o lumânare în mână.

La trei paşi în spate, o figură din secolele trecute, cu barbă ascuţită, foarte slab, cu ochiul rece al investigatorului, al oamenilor care au cântărit totul, un pic adus de spate atât din cauza vârstei, cât şi a înălţimii. Adevărat tip de Don Quijote rezonabil, asta e părerea mea, adevărat tip de hughenot din timpul războaielor religioase, comparaţia este a lui Vesperini.

Este generalul Văitoianu[1]. Lângă el, divizionarul nostru: lat în spate, osos și musculos. Un cap inteligent de războinic frumos. Și ceea ce dă farmec acestui cap, doi ochi albaștri cu o expresie de bunătate, de blândeţe și de hotărâre care te fac să-l simpatizezi și să ai încredere în el.

Ceva mai departe se află toţi ceilalţi ofiţeri, printre care cei de la misiunea franceză, băieţi frumoși, și foarte aproape de mine micul doctor al Casei regale (tatăl autorului — D.R.). Ușor încărunţit, foarte slab, obosit, urmărește cu un ochi vag ceremonia. Ghicesc tot ceea ce ascunde tăcerea lui: dorinţe, iluzii și deziluzii. Bietul om onest, natură alcătuită numai din bunătate, care a plătit mai mult decât partea lui de impozite în această viaţă, în această epocă și în acest colţ de omenire.

— *Și Domnului să ne rugăm.*

Lumânările încep să se stingă. Inexorabil, popa în roșu și popa în alb, urmând sfintele scripturi, ne împărtășesc toate rugăciunile și toate naivităţile credinţelor trecute. Totul îţi forţează, pentru un moment, în aceste ore tulburi, credinţa. Vechile texte citite cu o voce nazală, venind de dincolo de acest decor primitiv, aceste lumini tremurătoare și din ce în ce mai puţin numeroase te leagănă și te fac să ieși din prezent.

Slujba durează de o oră. Oboseala se face simţită, ca și frigul. Corul broaștelor se aude încă, atunci când cânturile oamenilor o permit, sau când vocea preotului în roșu și cea a preotului în alb nu lansează spre cer rugăciunea lor nazală.

— *Și iarăși, și iarăși, cu pace să ne rugăm!*

[1] Arthur Văitoianu (1864–1956), general român. A participat la Primul Război Mondial şi s-a remarcat îndeosebi în timpul bătăliei de la Mărăşti. Prim-ministru în 1919 (n. red.).

Oboseala devine insuportabilă. Călcâiele îmi ard, genunchii îmi intră în umeri. Privesc acest spectacol care mă fermecase. Un cuvânt este suficient pentru a trezi obiceiul meu de a critica: dascălul pretinde că s-a făcut lumină. *Lumina Învierii!*... Ah, asta e sigur, toţi au aerul de a fi iluminaţi prin credinţă. Şi din nou mă frapează cât de departe este poporul nostru de o credinţă oarecare, fie şi de credinţa în sine. Suntem cu adevărat fiii şi nepoţii acelei generaţii care a crezut că este bine nu să facă, ci să refacă această ţară după imaginea... Occidentului. Nu ne-au lăsat din sfinţi, din tradiţie, decât dispreţul faţă de ai noştri şi maimuţăreala servilă a creaţiilor străine. *Nicht mahl eine Nachammung; ein reines Nachaffen!*[1] (exprimare inspirată probabil de anii de studii neîncheiate de la Zürich — D.R.).

Cu ajutorul oboselii, toate imaginile nu mai sunt percepute decât *à la lettre*:

— *Şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le!*

Ce crudă ironie la adresa morţilor înghiţiţi de recele pământ străin sau de acela al ingratei, egoistei şi inconştientei lor patrii. Ce ironie faţă de cei care, mâine poate, nu îşi vor mai blestema soarta şi cărora le va lipsi învierea promisă, fie măcar în memoria neamului lor.

Gesturile ample şi lente ale celor doi preoţi, cel în roşu şi cel în alb, par meschine. Capetele lor asiriene, de apostoli, îţi permit să citeşti doar prostia şi lipsa credinţei pe care o predică. Sunt funcţionari, nimic mai mult.

Îndurare, să se termine odată, să ia sfârşit ceremonia.

— *Prea sfân-tă-nă-scă-toare-de-Dum-ne-zeu... miluieşte-neeee pre noi!*

[1] „Nici măcar o imitaţie; o curată maimuţăreală" (în limba germană în original; n. tr.).

Din nou! Din nou rugăciuni lipsite de credinţă, rugăciuni de cerşetori! Nu, destul, destul. Nu mă mai ţin picioarele și privesc silueta mică și subţire de la dreapta mea, care devine ţeapănă de oboseală. În fine, sfârșitul. Pe rând, se sărută cartea sfântă și crucea frumos lucrată. Apoi urarea tradiţională:

— *Hristos a înviat!*

— *Adevărat a înviat!*

— *Christos cocârlos! Drangavela mangalos! pe ţigănește. România Mare. Ţigănia mare!*

Apoi cina, foarte veselă. Și, în fine, la ora 4, îl instalez pe Päp pe un balot de fân în biroul informaţii — nu este potrivit pentru vârsta lui, nici pentru oboseala lui, dar suportă totul cu veselie, bucuros că a venit să mă vadă.

Mă întorc la mine, pentru a dormi 2–3 ore.

Duminică, 2 aprilie 1917

Duminica Paștelui. Vreme superbă. După o baie caldă în aer liber, o iau, frânt de oboseală, pe drumul spre divizie. Päp pretinde că a dormit bine. Dimineaţa este a noastră.

După-amiaza — la dejun căpitanul Violette face dovada unui antren infernal, mai ales pentru vârsta lui — vizită la baterii, prima furtună la ora 4.

Apoi întoarcerea și despărţirea.

Luni, 3 aprilie 1917

Dimineaţă frumoasă. Dejun pe iarbă la Gavrilă. Apoi fatalul bridge la Iacobini. În fine, cină la Berenștein și Nicu. Hotărât lucru, ies mult în oraș!

Marţi, 4 aprilie 1917

Ne trezim pe ploaie. Seara plouă în toate cele patru colţuri ale adăpostului.

Miercuri, 5 aprilie 1917

Timp frumos. Nimic nou. La ceai și bridge aflu că în jur de 15 vom fi schimbaţi.

Pe la prânz, mic, foarte mic bombardament.

Joi, 6 aprilie 1917

Vreme închisă toată ziua, cu scurte averse. Pe vremea asta, recluziune completă pe o suprafaţă de 3 metri pătraţi.

Vineri, 7 aprilie 1917

Dimineaţa timp frumos. Încă o ciudăţenie a lui B.: trebuie să preiau comanda celei de-a 6-a, căpitanul acesteia a plecat. Este a treia unitate de la sosirea noastră aici la care am plăcerea să dictez! Am oroare de această meserie de umplutură. Și pe urmă adăpostul este atât de sumbru și strâmt că nu prevăd nimic bun în această schimbare.

Spre seară începe să plouă, în același timp cu un mic bombardament.

Sâmbătă, 8 aprilie 1917

Mă trezesc cu vagi dureri reumatismale. Timp acoperit. Între regiment și II/2V se poartă o luptă surdă, după părerea mea. Va rămâne, nu va rămâne.

Duminică, 9 aprilie 1917

O ploaie blestemată! Toată noaptea și toată ziua, până la ora 16. În timpul nopţii, primesc aproximativ un metru cub de pământ pe figură. Sunt nevoit să fac din prosop un fel de cort, de o mie de ori răsturnat, care nu-mi garantează nimic. La mijlocul după-amiezii trei sferturi din acoperișul nostru lasă să treacă picături reci, care transformă, puţin câte puţin, adăpostul în mlaștină.

Azi II/2V câștigă: rămân!

Luni, 10 aprilie 1917

Tot ploaie. Adăpostul este o adevărată mlaștină. Este atât de multă umezeală, încât după o oră hârtiile devin lipicioase. Și, în plus, am purici.

Marți, 11 aprilie 1917

Același dezastru. Ploaie și purici. Seara, câteva lovituri de tun asupra tranșeelor mele.

Miercuri, 12 aprilie 1917

În sfârșit! Vremea se îndreaptă și revin la primul meu adăpost. De mult nu am mai văzut un apus de soare și nu am mai făcut o baie!

Joi, 13 aprilie 1917

Vreme închisă. Zvonuri de schimbare.

Vineri, 21 aprilie 1917

Suntem schimbați. Dăm în primire la al 28-lea și al 22-lea, juma-juma. Campăm undeva pe iarbă. Noapte superbă. De ce oare această mutare?

Dormim destul de bine în jurul focului. Vreme superbă, clar de lună.

Sâmbătă, 22 aprilie 1917

Același timp frumos. Viață de camping. Nimic, plictiseală.

Duminică, 23 aprilie 1917

Ceremonie de decorare. Apare și Păp, foarte mulțumit de escapadă: fuga de la… Varennes. Ce risipă, Dumnezeule, ce risipă.

Luni, 24 aprilie 1917. Sfânta Elisabeta

Patroana regimentului. Invitaţie la dejun a comandantului de brigadă — colonelul Calotescu — şi a ofiţerilor francezi de la divizie, părintele Vilette şi comandantul Vesperini.

Sărbătoarea începe prost. Ploaie şi frig, nimic nu este organizat. Frigul te face să bei, vinul încălzeşte şi astfel după o oră toate pisicile sunt negre! Pentru prima oară în viaţa mea, încerc apa de colonie! Este alianţa rusă în toată puterea cuvântului. În fine, la război ca la război. Rezultat imediat: trezirea la miezul nopţii cu capul cât o baniţă!

Marţi, 25 aprilie 1917

În fine puţin soare. Continuarea sărbătoririi Sfintei Elisabeta cu *domnii elevi*.

Miercuri, 26 aprilie 1917

O vreme superbă. „*Deparazitare*" la Mănăstirea Mușunoaiele. Plecare (la) ora 4 dimineaţa.

Toată ziua privim soldaţii care intră şi ies de la baie şi efectele intrând şi ieşind din etuvă. Toate aceste trupuri prost clădite şi grotești dansează, complet dezbrăcate, o sarabandă la soare. Pietrele fierbinţi se cufundă în canalul de lemn care le conduce până la cazanul în care apa clocotită se transformă în vapori înţepători.

La acest miros se adaugă, în aerul pe care îl respirăm, culcaţi pe spate, cu faţa la soare, cel al veşmintelor scoase din etuvă, un miros greţos. Este fermecător! D. Slătineanu, care este ofiţerul de orientare la bateriile grele şi, ca atare, nu îşi părăseşte bârlogul de la mănăstire,

îmi povestește conversația dintre tatăl său și generalul Iliescu[1], înainte de război: *„Lasă-l mai bine la Turtucaia. Ești tată și pot să-ți spun: Bulgaria nu intră în război. Avem asigurări.* Suntem siguri!" Oh, *sancta simplicitas*!

Vineri, 28 aprilie 1917

Vreme de noiembrie. Ceață, și burniță, și vânt. Ne reluăm sectorul — pe jumătate — de la Budui. Revin la vechiul adăpost cu G. Marinescu.

Luni, 1 mai 1917

Dumnezeule, ce tristă este această primă zi a frumoasei luni mai! O vreme sumbră, un cer jos, idei negre și o oboseală surdă nemulțumită de tot.

Toate-s vechi și nouă toate!

Eterna întoarcere a entuziasmului și a deziluziilor umane. Revoluția Rusă nu scapă acestei legi și este stupidă prin asta.

Chiar și războiul a devenit banal și, la deșteptare, ziua pe care va trebui să o petreci te obosește și te decepționează în avans. Este ori plictisul, ori o abrutizare de care nu ai cum să scapi.

Încă o zi tristă și cenușie. Câte asemenea zile voi mai petrece așa?

În timpul unui mic bombardament, un 77 nemțesc omoară un mierloi. Or, acest mierloi, fără a fi unul alb, nu era unul obișnuit. Era „mierloiul de la a 3-a". Îl cunoșteam foarte bine, pe el, nevasta lui, cuibul și puișorii rozalii și fără pene.

[1] Dumitru Iliescu (1865–1940), general român, participant la Primul Război Mondial. A fost șef al Marelui Cartier General (n. red.).

— *Dar-ar Dumnezeu să le meargă și lor așa*, strigă Ciucă atunci când, după ce fumul s-a risipit, am văzut bietul trupușor negru și inert.

Imaginați-vă drama acestei vieți: timpul friguros — deși suntem în mai — de care trebuie să-i ferim pe micuții cu ciocul mare, căscat tot timpul. În timp ce mama îi încălzea sub ea, tatăl-mierloi se ducea să caute viermii indispensabili. Acum probabil vor muri de foame sau de frig.

Fără să mai punem la socoteală tânăra mierlă rămasă văduvă în plină primăvară...

Miercuri, 3 mai 1917

Pentru a obține un surplus de vin, îi transmit „popotarului" că este aniversarea mea! Și o sărbătorim de la prânz la miezul nopții. Cu toate acestea, după-amiază fac un tur la Budui.

Seara, afară, la lumina unei lumânări și sub acțiunea vinului, a unui cântăreț și a unui flautist, imaginația noastră face nebunii. *Doinele* se succed *doinelor* și totul se termină cu o melodie de pe Olt, cântată din toți bojocii, în fața nemților din prima linie.

Probabil că este ceva contagios, căci, foarte departe, la dreapta, un alt flaut ne răspunde. Poetul nostru Al. George, născut în Bucovina — față de român inteligent —, cade pradă unui mare entuziasm. Își rotește ochii, în același timp teribili, naivi și iluminați de aceste vechi melodii. Colosul Ciucă și scatologicul Broșteanu dau chiote *de-i aud nemții la Câmpurile*. Până și scepticul Gavrilă se apleacă încetișor și privește, cu ochii pe jumătate închiși, lucruri pe care nu le va mai vedea niciodată!

Iar eu îmi spun: ce frumoase sunt toate în poezie, cum, ignorând realitatea, poți împodobi totul după voie, cu

condiţia ca imaginaţia ta să nu fie conectată la o realitate prea exigentă, prea reală.

La *Doina Oltului* cântată de noi în tranşee i se răspunde cu o ploaie de gloanţe inutile, care ne urmează în retragerea cu făclii (lumânări) prin şanţurile înguste.

O s-o luăm de la capăt!

Vineri, 5 mai 1917

Seara, după ce am înlocuit flautul în mod avantajos cu un ţigan violonist de talent mediu, auzim deodată un zgomot monstru din dreapta. Detunături de puşti şi de grenade, multe la număr. Observatorul nostru de artilerie se repede să ceară la telefon barajul nr. ...! Îl calmăm cu greutate. Este tot acel afurisit de al 28-lea speriat de o patrulă maghiară.

Sâmbătă, 6 mai 1917

Ce plictiseală, Dumnezeule!

Între timp. Călătorie la Iaşi. Întoarcere pe front marţi, 23 mai.

31 mai–4 iunie. Călătorie la Iaşi — Podul Iloaiei — din cauza procesului Penescu. Între timp, două zile la Curmătura. Ce deprimantă este mentalitatea din spatele frontului şi tot ce se petrece acolo. Cloaca este tot acolo! Nimic nu s-a schimbat, trebuie să crezi că totul este bine în cea mai mică dintre Românii.

O altă mentalitate ciudată la înaltele comandamente. Mai întâi, nimic altceva decât dispute la toate etajele, agitaţie şi intrigi febrile ale unor personalităţi mai mult sau mai puţin isterice, ale unor individualităţi pe care cercetarea de sine le înnebuneşte şi le hipnotizează.

Nefericiţii noştri soldaţi, în multe cazuri, nu au făcut dovada unor calităţi războinice absolute, este adevărat; dimpotrivă, generalii noştri, ce teribili soldaţi! (Vai, nimic mai mult!)

Iată ce mi-a spus un om simplu, Rujinski: *„Leii noştri nu cer pâine, cer atac!"* Sunt atât de prostești și atât de crude în același timp aceste gasconade mincinoase și care îi angajează pe alţii, bieţii oameni. Același Rujinski credea că plecând de la Riga prin tranșee, poţi ajunge la Galaţi fără să ieși din ele! Stat-major!

Întorcându-mă de la Borșani *na poziţia* („la poziţie", în limba rusă — D.R.), întâlnesc un neamţ prizonier. Dialog:

— *Na seit ihr bald sat?*

— *Bis über dem Kopf. Wir essen nichts, wir sind so schlapp.*

— *Was schreibt man dir von zu Hause?*

— *Die hungren. Wir sind alle vom Krieg total satt! Ich bin froh das ich jetzt hier bin.*

— *Ja was machen wir dann mit „Deutschland über alles"?*

— *No* — și zâmbește — *„alles über Deutschland" wird es werden!*[1]

Miercuri, 7 iunie 1917

Ieri-seară am luat (în primire) un sector în prima linie, în locul celei de-a 5-a. Azi, timp frumos, în pofida, în anumite momente, a furtunii zilnice care ameninţă fără să izbucnească odată.

[1] — „Sunteţi de-acum sătui?" / — „Până peste cap. Nu mâncăm nimic, suntem foarte slăbiţi." / — „Ce vi se scrie de acasă?" / — „Flămânzesc. Suntem cu toţii sătui de război. Sunt bucuros că sunt acum aici." / — „Ei da, dar ce facem atunci cu «Germania mai presus de toate»?" / — „Păi... va fi «Totul mai presus de Germania»!" (în limba germană în original; n. tr.).

În dimineaţa asta, la un moment dat, gândurile mele erau atât de departe de realitate, încât am uitat de război. Se auzeau în depărtare tunurile, spre stânga, în faţa noastră Mărăşti, mut şi lipsit de viaţă în sipetul lui de verdeaţă. În jurul nostru, pe câmpurile necultivate apăruseră, pe fiecare parcelă, după propria inspiraţie şi urmând o lege misterioasă, diferite flori. Covorul albastru al unei plante — dreaptă ca o lumânare — cu flori mici, de un albastru-închis, predomina. Şi retrăiam războiul aşa cum îl trăisem pe vremuri, când, inspirat de o descriere sau de un crochiu, imaginaţia mea părăsea viaţa mea de burghez de atunci.

Şi una dintre primele impresii despre război revine încă şi mai vie: poezia războiului nu există decât în timp de pace, într-un fotoliu confortabil, cu o carte scrisă de un autor bun pe genunchi — care te face să visezi la eroism, la sacrificiu şi agită în tine toate ideile deja exprimate şi scrise despre necesitatea acestor măceluri — şi (asta) într-o zi frumoasă. În vreme de război, urâţenia acţiunii şi toată energia cheltuită îţi pun un fel de ochelari de cal, nu vezi decât scopul pe care trebuie să-l atingi.

Joi, 8 iunie 1917

Prima zi de vară adevărată. Un soare de plumb, atmosfera transparentă şi imobilitatea completă a oricărui lucru.

Vineri, 9 iunie 1917

Spre seară, sosirea lui Buttescu.

Fac un rond de noapte pentru a vedea ce zic soldaţii mei[1]. Sunt în regulă, dar există indivizi cu adevărat uimitori! Bătrâni care nu au ţinut niciodată o puşcă în mână,

[1] *Mes poilus* în original (n. tr.).

alţii pe care o boală de inimă îi împiedică să vorbească. Marea Armată! Și pe deasupra ordine superioare incredibile. Am vrut să fac din acestea o colecţie, un colier de perle! Să notăm câteva: cel cu pantalonii vătuiţi rusești din care se pot face: o pereche de pantaloni de vară, o pereche de izmene, iar vata, dezinfectată în etuvă, este lăsată în infirmerii!! Un altul, semnat „Arthur", care se referă la jocul de cărţi, foarte răspândit printre ofiţeri (ordinul se adresează prin urmare acestora din urmă): *„Acest viţiu de kelneri și hamali de port..."* și, desigur, amenințarea — care revine în fiecare ordin — curtea marţială!

Sâmbătă, 10 iunie 1917

Uneori, ca azi, te cuprinde o lehamite enormă. Oboseală, abrutizare, plictiseală, mai ales plictiseală. De patru luni același colţ de pământ peste care au trecut viscolul, dezgheţul, ploaia și soarele primăverii; au venit vara și furtunile ei, soarele implacabil a readus la viaţă insectele și plantele, care deja încep să dispară — unele (dintre ele) — și singurul lucru invariabil pe acest colţ de pământ este R 2V „R.E." (Regimentul 2 Vânători „Regina Elisabeta").

Odată cu căldurile au revenit amintirile plecării din urmă cu un an. *Ce jale!* Ce deosebire între aceste prime ore de campanie ușoară pe drumurile prăfuite ale Transilvaniei și băltoaca stătută din prezent, lipsa de entuziasm și de încredere pe care o experienţă nefericită ne-a înșurubat-o în cap. Asta nu ţine de raţiune, ci de intuiţie, de instinct, care îţi spune că nu se schimbă un popor și educaţia acestuia de o jumătate de secol în haosul unei înfrângeri, în șase luni.

...Zilele următoare căldură și un cer de secetă.

Marți, 13 iunie 1917

Iarăși la Curmătura, pentru a mă odihni și a-mi destinde nervii! Nu am adăpost și, în dimineața asta, ploaie și un vânt de infern. Evident, dacă „dușul" continuă, nervii vor fi calmați și chiar diluați peste puțin timp!

„...El poate, din chiar acea zi, să se considere retras din rândul oamenilor; acțiunea în cazul lui se oprește, nu mai trăiește; este spectatorul vieții. Orice senzație devine un motiv de analiză. În mod involuntar, se dedublează și, în lipsa unui alt subiect, devine spionul lui însuși..." (T. Gautier).

Sâmbătă, 17 iunie 1917

Încă o zi superbă de vară. Au trecut zece luni de război și mai bine de patru luni de tranșee fără odihnă. Căpitanul Violette și Douglas Căpităneanu mi-au spus că datorăm toate acestea avansărilor din iunie. Acum că au un galon în plus, strigă toți că trebuie să fie schimbați! Numai că acum este prea târziu, nu mai există nimic disponibil! Și, încă o dată, noi plătim oalele sparte. Quennec are dreptate: au galonul, dar îl vor plăti poate scump. Nu se atacă cu soldați în această stare!

Un mic detaliu, de altfel: lista avansărilor din iunie a fost uitată probabil într-un dosar, căci dintre toți ofițerii diviziei nimeni nu a fost avansat, cu excepția: colonel Mărgineanu, com. Rujinski, com. Diaconescu, sublocotenent Urdăreanu (ofițer de artilerie al lui Mărgineanu), toți de la cartierul diviziei! Câteva zile mai târziu, cade încă un galon: Manolescu-Cheraculea, tot la cartierul diviziei, pe o *„listă de înaintare la P.S."*

Și pentru toți, același lucru. Acum ni se suprimă vinul, nu știu sub ce pretext. În acest fel, la următoarea mare ofensivă vom face minuni!

Duminică, 18 iunie 1917

Timpul frumos și ploaia alternează odată cu orele zilei. Enervarea crește pe măsura trecerii timpului. Uneori îmi doresc ordinul „într-o oră atacăm" și aș vrea să știu că după asta cel puţin mă voi odihni. M-am săturat, sunt cu nervii la pământ. Fiecare lovitură de tun trasă la 1 km distanţă mă face să tresar și mă exasperează. Nu mă mai recunosc și regret calmul și indiferenţa de altădată. Cum nu cred că sunt singurul în acest caz, atacul de la Mărăști va veni la timp. Măcar să se producă odată și totul să se sfârșească după aceea. În pofida tuturor acestora cred că înainte de sfârșitul lui iulie nu va fi nimic. Nimic nici în spatele nostru pentru a ne înlocui, așa încât uzura își urmează calea și nu se știe unde vom ajunge.

Luni, 19 iunie 1917

În seara asta trecem în prima linie. Și apoi vom merge la Curmătura, vom reveni aici și pe urmă același lucru, repetat de un număr nedeterminat de ori, ne va conduce la marea ofensivă, în reușita căreia eu nu cred. Mai întâi, înainte de iulie până la sfârșitul său, nimic de făcut. Până atunci, trupa va fi istovită și noi de asemenea. Un fapt destul de curios, dar exact, este că în Franţa, Anglia și chiar în Germania, se pare că spatele frontului nu mai rezistă și că frontul este plin de încredere. La noi, contrariul, frontul este sumbru, percepând mai bine situaţia; cât despre spatele frontului, este de un optimism surâzător și mulţumit de sine! Este traducerea incapacităţii sale, a superficialităţii sale.

„Avem 320 de tunuri, vom fi mai bine decât la Verdun, vom intra ca-n brânză, ei s-au săturat și nu așteaptă decât asta pentru a se preda" etc. etc.

Eu văd lucrurile altfel, să dea Dumnezeu să nu fie adevărat. Mai întâi, mai mult ca niciodată, încrederea în comandament este mai mică. Și pe urmă tunurile, dacă va exista o contrabaterie, vor trage ele? Având în vedere pierderile artileriei (în oameni, nu în tunuri) de la început până acum, mă îndoiesc. Apoi, oare infanteria noastră va lupta? Cunoscând al 28-lea și cazul de *recunoaștere ofensivă* al căpitanului Coravu, din 30 martie, mă îndoiesc. Și primele pierderi odată înlocuite de cei recrutați în 1918, de unde vom găsi oameni, căci cred că vor rămâne destul de mulți pe pantele de la Mărăști?

Miercuri, 21 iunie 1917

Nu mai putem trimite oameni la Iași și scrisorile noastre care pleacă și sosesc rămân opt zile în carantină! Prin urmare, pentru o scrisoare expediată de aici, pentru a primi răspuns, este nevoie de 24 de zile! *Pe cât ne-au cumpărat??*

Rușii au început ofensiva pe 30 km la Tarnopol: 30 000 de prizonieri.

Noi o începem în noaptea de 30 iunie/1 iulie. Este ultima informație oficială și confidențială — mai ales — pe care Marinescu mi-a dat-o în această după-amiază. Cu patru zile înainte plecăm de aici la... Curmătura! O fi pentru repaus, pentru instrucție *sau pentru o după-amiază*! În fine, din fericire, este sfârșitul acestei stări de enervare. După asta, dacă nu va fi repaus, va fi fuga precipitată din partea mea.

Duminică, 25 iunie 1917

În prima linie până ieri seara. Un adevărat potop a căzut din cer ieri după-amiază. Culoarele de comunicare erau într-o stare lamentabilă. Adăpostul a fost inundat: 10 cm de apă care curgea de pe acoperișul spart. *A fost o jale.*

Ultima informaţie confidenţială: nu mai mergem la Curmătura. Rujinski consideră că trupa, perfect instruită, nu prezintă nici măcar un singur semn de oboseală! Astfel, pentru a o antrena — probabil — lucrări intensive. În patru zile toţi participă la săpat, la depozitat material... și la paza frontului pe deasupra. Totul este bine.

În Rusia, se pare că lucrurile merg bine. Primele contingente de americani au ajuns în Franţa.

La noi, după ultimele jurnale de azi, politica a învins. Guvernul tremură, Iorga latră în foaia lui împotriva crizelor etc.! Pe front, micile probleme care pasionează sunt cele ale anchetei împotriva lui Ghiţă Vasile din (regimentul) al 4-lea Argeș, cel din comandamentul lui BI/2V.

Luni, 26 iunie 1917

Vreme superbă. Săpăm adăposturi de artilerie în noul nostru sector. Un cuvânt de critică — natural: după ce am pregătit defensiva timp de patru luni și jumătate într-un sector, în zece zile trebuie să pregătim ofensiva... într-un sector necunoscut! *O, ţară românească, o, Ţigănie Mare!*

Activitate mai intensă de artilerie de ambele părţi. Tiruri de reglaj. Seara, anunţul unui foarte mare succes rusesc între Halici și Tarnopol: frontul austro-german rupt; nouă linii de tranșee cucerite; 48 de tunuri din care 12 de 305! Acești sanculoţi moderni sunt epatanţi când își pun mintea.

Marţi, 27 iunie 1917

Același timp radios. Aceeași muncă de ocnași. În fine, întoarcerea pe front. Găsesc regimentul încă la Curmătura. Apoi, vineri 7 iulie, îmi reiau poziţia, în prima linie, la Mărăști.

Sâmbătă, 8 iulie 1917

În două zile, după cât se pare, vom ataca și oamenii mei — primul val — petrec încă nopți albe făcând de gardă în timp ce (regimentul) al 28-lea, care este rezerva diviziei în timpul ofensivei, se odihnește!

O ploaie torențială. Într-o clipită, totul este inundat. La prânz, tunul începe să bată cu salve destul de rare. Ne repezim cu toții pe creastă, pentru a vedea (ce se întâmplă). Ca pregătire nu promite, salvele sunt rare și intermitente. Ne uităm unii la alții, surâzând, gândindu-ne că ni s-a dat vată ca să ne astupăm urechile! Va servi la altceva!

Duminică, 9 iulie 1917

Toată noaptea, la intervale, (tunul de) 75 sfâșie aerul. La deșteptare, timp frumos. Bombardamentul devine ceva mai intens. Seara, sunt schimbat de a 5-a și mă duc să ocup poziție în tranșeele de plecare. Noroi lipicios pe toate culoarele. Găsesc un capăt de adăpost unde mă cazez de bine, de rău.

Luni, 10 iulie 1917

La deșteptare, bombardament din ce în ce mai susținut. Un bubuit continuu în care se disting cu ușurință, cu puțină abilitate, (tunurile) 75, 120 lung sau scurt, sau 152 rusesc. Nemții răspund slab. Un unic (obuz) trece pe deasupra capetelor noastre, tăind frunzele arborilor. Focosul său explodează la 4–5 metri de groapa mea, rănește mortal un nefericit de la a 2-a și, cum ordonanța mea era la câțiva pași de acolo, se întoarce surd și vag iritat. *Un mic șoc nervos* atât de la modă.

Mâncăm, cu toții, dintr-un iepure pe care Costinescu l-a adus de nu se știe unde! Mitraliorii ăștia sunt destul de șmecheri. Se vede cum Mărăștiul arde în mai multe

locuri, într-un nor gros de fum și praf. La lizieră (marginea satului — D.R.), altădată albă, nu se mai vede nicio casă, niciun perete întreg; nimic decât linia verde a copacilor.

Pe la ora 5, ordin să trimitem patrule în tranșeele nemțești. *„Divizia este informată că nemții au părăsit poziția!"* Natural, același etern și stupid optimism, aceeași superficialitate inconștientă a decidenților. Bieții nemți care nu știu cum să se poarte în război s-au speriat de bombardament, de magnificele planuri concepute de Mărgineanu și elaborate de Rujinski.

Trimitem patrulele, aceleași care, noaptea trecută, constataseră situația breșelor. Sunt primiți cu grenade și focuri de pușcă și se întorc cu răniți. *Comandamentele superioare erau — ca niciodată — prost informate.*

Luăm cina *in corpore*. Ordin să trimitem aceleași patrule să supravegheze breșele. Nu mai pleacă nimeni în noaptea asta.

Vârtej (Eugen Vârtejanu — D.R.) și cu mine ne culcăm unul lângă altul: primul val doarme!

Într-adevăr, Vârtej și cu mine suntem primul val.

Marți, 11 iulie 1917

Deșteptare în trombă la ora 3 dimineața. Atacăm la ora 4! Probabil că diavolul face parte din comandament. Într-o oră trebuie să echipăm compánia și să parcurgem drumul până la breșe, pe o noapte neagră. Eu protestez. Marinescu se agită și încearcă să fie energic. Quennec, calm la suprafață, consideră — și i-o spune lui Vârtejanu — că „nu este momentul să discutăm"!

În fine, plecăm pe la ora 3 și un sfert. Înaintăm, înaintăm, în timp ce tunurile fac un vacarm nebun deasupra noastră (prin) cele două explozii, cea de la plecare și cea

de la sosire, legate prin firul invizibil, în cer, al șuieratului obuzului. Îmi amintesc că, în timpul bombardamentului, în unele momente, mi se părea ceva teatral, ca o farsă de iarmaroc căutând să-și facă efectul.

În sfârșit, iată-ne, în coloană câte doi, traversând Alba. Sunt în mijlocul companiei mele, împing primul val și îl trag pe al doilea. Alături de mine, sublocotenentul Dimitriu.

— *Dimitriule, ține-ți oamenii!*

— *Lasă, dom' locotenent. Mă știi, sunt vână. Mă duc sus cântând!*

Ne angajăm într-o râpă plină de mărăcini. Rachetele de semnalizare luminează tot timpul, tunul și grenadele pe care nemții încep să le arunce fac un zgomot infernal. Prima mea impresie: aceste lumini izbucnind din toate părțile și zgomotul acesta care nu are nimic pământesc... o adevărată noapte a lui Dante. Nu mai gândim, acționăm dintr-o voință acumulată dinainte: nimic nu contează, trebuie să mergem înainte *orice o fi și orice ai simți.*

La un moment dat, agitație. Este ora 4 fix, ar trebui să trecem prin brețe...

Am greșit râpa.

Întoarcere de 180 de grade. Îl ocărăsc pe ghidul meu: *elevul Ionescu.* Ordin al com. Marinescu să sărim în tranșee cu orice preț, cu primii trei oameni aflați în frunte, dacă trebuie.

Este ora fixată pentru asalt. De două ori trebuie să-l împing pe elevul Ionescu, care o dată se oprise la margine, așezat, și care, la invectivele mele, răspunde:

— *Dar am ajuns!*

Cred că, dacă ar fi fost zi, ai fi putut vedea cât este de palid.

Dimitriu este în spatele meu, cu al doilea val. În fine, după terminarea întoarcerii de 180 de grade, ne găsim deodată în afara crângului, deasupra faimoasei *râpe în inimă*.

Este momentul marelui efort moral.

— *Pă ei, băieți, f... le muma în c.. de măgari!* am strigat, se pare. Plastic.

Mi se răspunde cu un „*Ura!*"

Încă o dată îl împing pe elev, îi oblig pe doi sau trei oameni să urce, trăgându-i de încheietura mâinii și iată-ne la prima rețea de sârmă ghimpată. Breșa este prost tăiată. Dimitriu și cu mine împingem oamenii prin firele de fier, așa cum împingi oile prin poarta fermei. Alergăm câțiva metri și dăm peste a doua rețea de sârmă ghimpată, prost tăiată și aceasta de tirul nostru. Dar elanul a fost impus, iar *leții* (plural articulat de la *leat*, care înseamnă, în argou militar, recrut — D.R.) trec mai ușor. Dimitriu trece la dreapta, urmat de al doilea val. Alexandrescu a trecut și el la dreapta, așa cum era stabilit. Este ora 4.05. Cele două valuri ale mele sunt aici. Uf.

Opresc mișcarea la marginea drumului, așa cum o prevedeau ordinele. Îndoi aripile pentru a face față pe flancuri, căci sunt singur pe această colină. În fine, fortificația nemțească nr. 76, cum am numit-o, este în spatele meu, deci mascată, eu mă aflu pe marginea drumului, cum ar fi trebuit să fiu, nu mai lipsește decât legătura la dreapta și la stânga. Va lipsi multă vreme!

Strigătele, gemetele răniților. Deja? Numai atunci remarc că suntem în plin sub focul artileriei noastre. Proiectile fuzante mari, de 150, veneau ca tunetul, luminau cu o mică flamă și trimiteau asupra capetelor noastre o grămadă de mici mizerii, numite schije. Și asta continua. Oamenii mei deveneau nervoși.

— *Artileria să tragă mai lung! Să tragă mai lung!*

— *Fă-ți șanț, băiete, și nu mai țipa!*

Văd un soldat care, în patru labe, era gata să o șteargă, urlând ca un posedat:

— *Ne bate cu artileria noastrăăă!*

Mă arunc peste el și, aplicându-i trei lovituri de baston peste dosul încordat, îl întreb, în doi peri:

— *Vrei să te bată cu bățul? Poftim!*

Asta îl calmează, ca și pe cei din jur.

Un sergent, cu jumătatea lui de grupă din compania a 2-a, își caută, deși rănit la genunchi, unitatea și nu vrea să-și părăsească oamenii înainte de a o găsi.

Încet, încet, se ivesc zorii. Pe la ora 5 și jumătate, al 22-lea apare la stânga noastră, pe șapte mii de valuri, ultimii trăgând în primii și toți de-a valma trăgând în față și asupra noastră.

— *Agavriloaiei, sună încetarea!*

Și bravul meu gornist începe să sune, din toți bojocii, „Încetați focul"

Îi descopăr în fine pe Vârtejanu și Marinescu și, astfel, ordinea este într-o oarecare măsură restabilită. Prelungesc la dreapta, pentru a ne acoperi pe partea lui 4 Argeș, care nu își face apariția. Schimb de impresii cu Vârtej și bravul Bălan. Bem ceva. Mă duc spre aripa dreaptă, căci încă primim focuri de armă (venind) de acolo. Așezat pe marginea unui șanț de fir telefonic, am la stânga mea o mitralieră. În acest moment, un zgomot puternic de împușcături și mișcare de oameni. Mă ridic să privesc prin binoclu; pic-poc. Mitraliorul este atins de un glonț care îi taie centironul; un recrut, așezat alături de mine, primește al doilea glonț în ceafă. Acesta face un zgomot surd, el lasă capul în jos, corpul i se prăbușește în timp ce un jet roșu iese din rană și îmi pătează mâneca.

În acest timp, (regimentul) al 4-lea Argeș, care apare în fața noastră, căci el este — mă uit la ceas: este ora 6.30 fix —, ne antrenează înainte. Coborâm la Dracea Mare, ne pierdem în tufișuri, urcăm și, în fine, ajungem la faimosul D(ealu) Teiș, unde ne așteaptă fortificații teribile; nu văd nimic.

Artileria reîncepe să tragă asupra noastră. Este ora 7.45.

În fine, un avion!! Repede, panourile. Ne vede, așa sper. Unde sunt oare avioanele infanteriei? Unde sunt cele ale artileriei? Neant.

Mi se aduc trei prizonieri. În timp ce îi interoghez, un proiectil percutant șuieră și cade la 6 m. Și uite-i pe mândrii mei prusaci prosternați în fața mea, cu fruntea în țărână. *Na ihr Lauhunde, ihr habst gewollt!*[1]

Mă privesc cu teamă.

Ora 10. Marinescu sosește cu telefonul său. Reformăm companiile. Ne numărăm. Aflu de moartea lui Dimitriu. Bietul băiat; Pencea foarte grav rănit.

Rămânem puțin, până pe la ora 3, și apoi plecăm pentru a ocupa o poziție în fața (satului) Roșculești. După ce suntem desfășurați, taca-taca-taca: mitralierele din față. Unul sau doi oameni rămân în picioare, restul dispar în ierburile înalte.

O clipă de respiro și coborâm o râpă adâncă, pentru a urca din nou. Ajunși sus, trebuie să executăm o mișcare de rotire al cărei pivot este stânga mea. Al 4-lea Argeș, care trebuie să se plieze, *pisează pe loc.* Nemții au blestematele lor de râșnițe de cafea deasupra satului Roșculești și trag foarte bine. Unul dintre oamenii mei rămâne întins pe drum, aproape tăiat în două. Toată

[1] „Na-vă, căței păduchioși, voi ați vrut-o!" (în limba germană în original; n. tr.).

după-amiaza trece așa. Trebuie să intervin, și din greu, pentru ca a 5-a companie din A. 4 (*com. faimosul locotenent Ghiță Vasile!*) să ocupe creasta și să nu tragă în aer din fundul râpei. În plus, se amuză să tragă din flanc vizându-l pe nefericitul meu mort rămas pe drum! *Dl elev plutonier* Dumitrescu Niculae încasează ceva ca mustrare și familia lui are de suferit.

Noaptea rămânem în aceeași poziție. O noapte rece și neagră. Se aude un bombardament în spatele nostru, inexplicabil pentru noi. Bunescu, Diaconescu și cu mine ne strângem unul în altul pentru a ne mări capitalul de căldură. Este inutil și dimineața ne găsește clănțănind din dinți.

Miercuri, 12 iulie 1917

Plecare spre Roșculești la ora 10. Ocuparea primului sat recucerit de noi! Găsesc și capturez în beneficiul (companiei) 1/2V un depozit nemțesc de echipament: mantale, vestoane, ciorapi etc. Spre bucuria soldaților, care vor cu toții o manta în culorile regelui Prusiei.

Còna Mòșa ne povestește despre sejurul trădătorului Sturdza, care a locuit în sat.

Pe la orele 18, plecare pentru repaus la Mărăști. Ne cazăm la Valea Șușiței, care este o mare grădină de zarzavaturi.

Contraordin. Divizia este ambițioasă, plecăm spre Vizantea Răzășească-Găurile, în marș de noapte. La Găurile, câteva ore de repaus.

Joi, 13 iulie 1917

Găurile-Purcei-Scătura-Părosul, unde ne oprim la intrarea de la Sila Mare. Ordin să astupăm breșa între al 22-lea I, la dreapta și al 30-lea Muscel la stânga, care nu pot avansa în fața Teiușului.

Plecăm pe o ploaie puternică. Direcţie prost dată şi 1/2V se rătăceşte în mod lamentabil prin coclauri. Mai întâi mă lovesc de al 30-lea M(uscel). Ei bine, sunt prea la stânga. Ne reluăm peregrinările, tot pe ploaie, şi cădem pe flancul stâng al (regimentului) al 22-lea, care are un aspect lamentabil, fără ofiţeri şi fără legături cu nimic. Ei bine, sunt prea la dreapta. Locul potrivit trebuie, prin urmare, să fie între cele două, în fundul Văii Sila Mare. Din fericire, o patrulă de la 3/2V mă conduce, până la urmă, acolo unde trebuie să mă aflu. Un fund de pâlnie.

Bunescu, foarte demoralizat şi foarte ud, îmi oferă o pânză de cort pe care ne întindem, eu după ce mi-am masat compánia în spatele unui mamelon, la fel ca Vechea Gardă. Abia auzită, o salvă de focuri de armă ne face să sărim în sus. Mitraliere, puşti, grenade, ale noastre, dar şi ale nemţilor, fac un zgomot infernal. Gloanţele se lovesc de copaci.

Dându-mi seama că este panică, îmi scot fluierul şi modulez notele cele mai convingătoare posibil. Mă întorc spre Bunescu, pentru a-i spune să facă la fel şi văd un spectacol care îmi arată atât partea serioasă, cât şi pe cea comică a situaţiei: în spatele unui copac gros, Bunescu, lungit cât era de mare, pe burtă, cu capul lângă copac; Diaconescu întins pe deasupra în aceeaşi poziţie! Cei doi, urmându-mi exemplul, fluieră din toate puterile. Instinctiv, dându-mi seama de situaţie şi de motivul acestei superpoziţii, alunec în râpa de alături!

În fine, calmul se restabileşte şi adormim, uzi până la piele şi tremurând.

La ora 5.30 atacăm.

Vineri, 14 iulie 1917

Atacăm şi nu mai găsim pe nimeni pe Teiuş. Mergem mai departe şi ocupăm Frăsinet, lăsând, natural, dreapta

și stânga departe în urmă. Marinescu trimite prima mea grupă în patrulă dincolo de Bârsești, iar el și cu mine plecăm, cu mâinile în buzunare, *să vedem satul.*

Satul nu l-am văzut, dar era să-l vedem pe dracul! Trei mitraliere seceră patrula mea, îl rănesc pe Alexandrescu în trei locuri și ne fac să batem în retragere în mod precipitat. Mă aleg cu o entorsă după ce sar ca o capră într-o viroagă plină de pietre, pentru a scăpa de blestematele râșnițe de cafea.

Restul după-amiezii ne fortificăm pe Frăsinet. Suntem sleiți.

Comandantul regimentului este la Scătura! Infirmeria idem. În linie dreaptă, 7 km pe drum, dar de fapt 9 km cel puțin de parcurs. Rușinos. Dacă este așa, era mai bine să rămână la armata rusă, la Roman.

Sâmbătă, 15 iulie 1917

Poziție și zi minunate. Dominăm Valea Putnei și suntem acroșați pe flancurile stâncoase și abrupte. Seara, ordin de plecare.

Al 22-lea ne înlocuiește. Discuție aprinsă, căci vrea să ne conteste cucerirea Teiușului.

Duminică, 16 iulie 1917

Ajungem înaintea zorilor în Valea Poeniței, unde un fuzant cade în plin pe a 3-a și rănește 11 oameni.

La ora 16, ca de obicei, plecare în trombă să ocupăm *cota* 611. Acolo, disperarea căpitanului Turbeţeanu, alias Teribilescu, din al 22-lea I.

— *Ne atacă nemții pe trei coloane!*

Conform ordinului de operații, trebuie să ocup cota 421. Sunt trimis, fără alte detalii, pe Dealul Chiliilor! Diferența: 2 km pe munți și văi. Și ce farsă sinistră dacă a fost deja ocupată. Abia instalați, contraordin, ne

întoarcem, și ce mai întoarcere! În sat, un neamţ turbat se străduia să obţină la capătul firului — pe care noi îl tăiasem — pe amicul său Ludwig!

Luni, 17 iulie 1917

De pe poziţia noastră, urmărim lupta între (regimentul) al 22-lea, care se află la dreapta noastră, și al 42-lea german, proaspăt trimis pentru a ocupa Dumbrava și cota 628. O ocupă pe aceasta din urmă, dar fug precipitat de pe Dumbrava în cursul după-amiezii, în faţa unui baraj al unei singure baterii. Artileria noastră nu poate să tragă... căci nu a venit încă!

Cea din divizia 1, dimpotrivă, este în Topești și colonelul Banciu de la 1 Artilerie își exprimă mirarea puţin măgulitoare pentru al 75-lea din a 3-a, în acest caz al 6-lea Artilerie.

Joi, 20 iulie 1917

Se anunţă un succes mare, enorm al francezilor: pe 40 km de front, 30 km în profunzime. Mulţi nemţi capturaţi, dar fără alte detalii.

Vineri, 21 iulie 1917

De când suntem aici, mă bucur în mod particular de un lucru complet uitat: de singurătate.

În contrapantă, *chipurile defilat* (neologism din franţuzescul *se défiler*, „a se sustrage" — D.R.), am dispus să mi se sape o groapă; o pânză de cort pe deasupra, iată palatul sau templul în care am regăsit-o pe zeiţa Solitudine.

Toată ziua singur, mă bucur. Nici măcar un gând, cât de mic, nu îmi trece prin minte; nu. Sunt incapabil să reflectez sau să urmăresc un vis. Dar sunt singur, în fine!

Oamenii care nu au fost în campanie și pe care eterna coabitare și eternul schimb de idei și de vorbe meschine

nu i-au bântuit nu înţeleg ce voluptate simţi atunci când nu te gândeşti la nimic de unul singur! Este fericirea de care mă bucur de trei zile. O voi plăti poate, dar, în fine, este aici, o simt şi mi se pare că o voi apăra, dacă va fi cazul, cu ferocitate. Şefii mei de grupă nu se apropie de templu decât la un apel special. Şi fumez interminabile ţigări „singur" Voluptatea, spunea Pierre Louÿs[1], şi singura modernă!

Totuşi un gând mă obsedează în acest neant: înlocuirea şi fuga unde ştiu eu. Dar asta e tot; şi, *să-mi fie cu iertare*, este puţin!

Cu regularitate, între orele 12 şi 13, aceeaşi rază albastră de soare pătrunde prin fanta din dreapta şi de sus. Spun albastră deoarece, ca să o văd mai bine, trimit volute de fum de ţigară... din Orient (!), (volute) pe care le urmăresc apoi urcând, silenţioase şi rapide. Acestea nu te învaţă, este sigur, înţelepciunea omenească. Dar o clipă fericită este mult, furată plictiselii şi eternităţii (care este a noastră!)

Marţi, 25 iulie 1917

După toate aceste zile în care soarele, ploaia, furtunile şi vântul au dat bătălii îndârjite deasupra capetelor noastre, a venit în sfârşit fuga, ÎNLOCUIREA!

În fine! De la 15 februarie oamenii sunt la breşă. Nu îmi cred ochilor şi urechilor. Ne ducem la Roşculeşti ca rezervă a armatei cu (regimentul) I Vânători „R.F." („Regele Ferdinand").

Nu sunt supărat că părăsesc acest sector care ar mai fi trebuit organizat. Şi pe urmă este exasperant tunul care bate tot timpul. Atât ai noştri, cât şi ai lor se amuză să

[1] Pierre Louÿs (1870–1925), poet şi romancier francez (n. tr.).

tragă *în vânt*, zi și noapte. Nu face rău nimănui, dar îți strică somnul.

De altfel, se aude tot timpul, bubuind departe, la dreapta sau la stânga.

Abia aștept momentul în care voi fi într-un sat, în care nu voi mai auzi ordine, nu voi mai da și nu voi mai veghea la executarea lor.

Voi privi cum se coace grâul (în aceste locuri este încă verde), voi urmări zbenguiala puișorilor de găină, ochii mei se vor opri cu plăcere asupra unei tinere ţărănci trecând!

Pe scurt, va fi pacea separată.

Mai ales, voi merge în permisie.

Orele 18. Mi-am făcut bagajele. Pânza de cort care apăra groapa de intemperii nu mai este. Culcat pe spate, văd un colţ de cer între pereţii de pământ. O vreme radioasă.

O mulţime de amintiri vechi, din zilele frumoase, mă asaltează. Este curios cum un lucru neînsemnat, un copac, o frunză, un nor au puterea de a crea în tine farmecul unei amintiri a trecutului. Știi că nu este același lucru, dar este aceeași atmosferă recreată în jurul tău. Aproape te dedublezi, nemaitrăind în clipa prezentă, ci într-un trecut vag, vaporos, făcut din impresii, din lumină și care, orice s-ar întâmpla, este aici, este aproape tangibil în asemenea momente.

Ah, dacă ne-am putea bucura de prezent în mod absolut! Dacă prezentul ar avea pentru om forţa, puterea imperioasă a trecutului sau a speranţei, ce altă culoare, ce altă bogăţie, ce altă intensitate și farmec ar avea viaţa pentru oameni! Dar cred că este imposibil, căci ar fi raiul pe pământ.

Încerc să reflectez, căci, așteptând ora plecării, „n-am nimic mai bun de făcut" (Reflecţia vagă, care este mai degrabă o analiză a impresiilor, care nu are un obiect bine determinat ca scop — socialismul sau drepturile femeii, de exemplu! — face parte din timpul nostru, din lumea noastră, o pură pierdere de *„times"*, o crimă împotriva moralei unei vieţi active!)

Îmi este foarte greu să reflectez acum. Urmăresc cu ochii un norișor alb, gonit leneș de vânt. Încerc să citesc ceva, o prevestire, căci timpurile sunt zbuciumate și orizontul este sumbru.

Însă norișorul o șterge încetișor, fără să ia o formă pe care imaginaţia mea să o poată interpreta. Încet, încet, se estompează, se rarefiază, lasă să se vadă cerul prin ţesătura lui, nu mai este decât un mic filament alb și apoi dispare complet în azurul cerului.

Iar gândul meu în căutare de filosofie rămâne perplex: cu ce să compari micul nor alb care a dispărut fără să lase urme? Cu răul care, puţin câte puţin, va dispărea dintre oameni? Nu; era prea drăguţ norișorul meu. Sau poate cu binele care, în pofida tuturor eforturilor, nu va lăsa niciodată urme și nu va putea lupta împotriva răului din jur? Nici asta. Nu sunt chinez pentru a-mi imagina soarele — pe care eu îl iubesc — ca un monstru care înghite binele!

Dar azi gândului meu îi este sete de reflecţie, de filosofie și mă tracasează.

Uite, i-am cerut o prevestire acestui smoc alb care trecea. Nu mi-a răspuns nimic, a devenit vag, a dispărut, lăsându-mă muncit de gânduri, cu ideile mele negre. Nu există deci un mijloc de a obţine viitorul de la un nor care se mișcă în voia vântului și care pare că știe perfect unde se duce?

Dacă l-aș compara cu înțelepciunea umană, cu raționamentul pur, cu prezicerile logice ale unui spirit bine organizat?

De unde vine? Nu se știe. Comparația este valabilă până aici. Unde se duce? Nu se știe. La un moment dat, când omul angoasat îi cere ajutorul, o explicație, dispare fără zgomot, fără a spune nimic. Mi se pare că și aici comparația este valabilă. Ceri cu anxietate o lămurire, urmezi logica proprie ție, cea a istoriei și a filosofiei, cea a moralei, învățate pe băncile școlii, și în clipa în care urmărești cel mai bine ansamblul compus din toate acestea, după ce ai schimbat de o sută de ori formele, oh, nu brutal, foarte încet, îți este greu să observi, te găsești în fața neantului, în fața naturii enigmatice, care singură îți răspunde: „Nu încerca să înțelegi, să explici. Totul urmează o lege care mă conduce și tu nu poți nici să analizezi, nici să o diseci. Nu încerca să înțelegi, nu încerca să vrei să conduci lumea, nici măcar propriul destin. Totul are un curs propriu, nu vei schimba nimic, nu ai niciun rol, oricât de mult îți rănește asta orgoliul. Fă ceea ce trebuie..." Pan! Trebuie să merg să predau sectorul noului locatar. Adio, norișorule, „fumul" autorului rus.

Miercuri, 26 iulie 1917

Este înlocuirea, este ceva serios. Plecați ieri pe la orele 22, după un ocol enorm — *oh, știința citirii hărții și orientarea!* —, campăm la Scătura. Spre dimineață, *„ordin de operații"* Sfântă Rezervă și Dumnezeu al repausului, vă invoc. În același timp, la Vizantea, aflăm despre dezastru: aripa dreaptă din Bucovina rămasă în aer, din cauza dezertării rușilor. La Mărășești-Tecuci, fuga rușilor, front rupt! La Vizantea este golit depozitul divizionar

în profitul trupelor care trec și al populației. Totul are aspectul unui dezastru. Suntem consternați de aceste vești.

Îl găsesc aici pe fidelul meu Negroiu, întors de la Iași. Iată ce vești îmi aduce: evacuarea a tot ce este oficial, iminentă plecarea alor mei.

Pentru noi se formează o divizie de vânători care, căzând din flanc, va restabili lucrurile în sud, pentru a permite, se spune, retragerea pe Prut. Vom trece în Rusia. Regele se opune, i se scrie de la Iași lui Marinescu, cu toate că Päp nu îmi spune asta. Câtă dreptate are. Putem merge să-i căutăm — la discreția acestei enorme mase anarhizate de socialiștii și criminalii liberi, care nu mai vor să lupte — pe acești 150 000 de români, pierduți, înecați și fără niciun sprijin? Cu cine vom trata acolo? Ce garanție avem că acești nebuni nu ne vor dezarma?

În fine, cu aceste idei negre care ne trec prin cap ne îndreptăm spre Răcoasa, unde avem ordin să ne odihnim, să dormim. Vom pleca în timpul nopții.

Noaptea plecăm, într-adevăr... dar înapoi, spre Putna. La Mărășești, lucrurile au intrat în normal.

Joi, 27 iulie 1917

Marș istovitor în noaptea asta, de la Răcoasa la Părosul. Ajungem pe la ora 5.30, morți de oboseală. *Se zvonește că divizia a 5-a a făcut 5 000 de prizonieri ieri.*

Schimbăm divizia a 15-a rusă azi, deasupra (localităților) Ruget și Tichiriș.

Rușii — regimentul al 57-lea de la Cherson — ne spun că veștile din Bucovina sunt mai bune.

Noaptea îi înlocuim. Sector enorm.

Vineri, 28 iulie 1917 și sâmbătă, 29 iulie 1917

Nimic. Suntem suspendați deasupra Putnei.

La ora 3, ordin de plecare: *rezerva diviziei*! Din nou, nu miroase a bine.

Predăm frontul unui batalion al (regimentului) al 30-lea Infanterie.

Ajunși la Purcei, aflăm vești proaspete. Nu cine știe ce. Nemţii au renunţat la Tecuci și atacă acum Valea Șușiţei! Rușii, primind ordin să atace din flanc, au reunit comitetul și au decretat că nu mai vor război. Noi, *„toată nădejdea e în voi"*, spune Văitoianu, vom ocupa Momâia, barând trecerea.

Sus, lucrurile nu merg nici ele prea bine. Așezat în pădure, îl chem pe Petrescu Cezar, *să-mi dea în bobi*. Gras, bucălat, foarte pătruns de știinţa lui ocultă, prezice, grav: *„Drum cu bucurie. Veste de care vă îndoiți. Staţi puţin și iar plecaţi cu bucurie."* Ce vrea să însemne asta, Dumnezeule? Lui Dumitriu i-a prezis de bine înainte de Mărăști: *„Însărcinare înainte cu bucurie. Plutonul are drum bun. Dumneavoastră nu faceţi drum cu plutonul!"*

Însă aceste preziceri capătă înţeles numai după petrecerea evenimentelor. Îmi amintesc că înainte de ofensivă spuneam: *cu ce vom ţine frontul?* (Un regiment rusesc cu patru batalioane a patru companii pe care l-am înlocuit este ţinut acum de un batalion cu trei companii de la al 30-lea Infanterie).

O altă întrebare pe care mi-o puneam: mergem, da, dar sunteţi siguri de ruși? Răspunsul era: da!!

Dar nu sunt decât un prost care a avut dreptate, care a avut instinct, care și-a dat seama ce se întâmplă în momentul respectiv.

Fiindcă am pierdut firul evenimentelor, din cauza învălmășelii, transcriu din carnetul — ţinut la zi — al lui Vârtejanu.

Pro memoria!

30 iulie 1917. Duminică. De pe poziție la cota 406 deasupra Părosului-Scătura. Repaus în pădure. Vești proaste. Marș de noapte — care nu este decât un lung ocol spre Momâia.

31 iulie 1917. Luni. Rezervă pe Momâia. Veștile bune și rele vin cu rapiditate. Repaus!

1 august 1917. Marți. Popa îmi dă cu bidineaua în cap! Nu pot să scap de oboseala care mă copleșește și mă demoralizează. Trupa și noi suntem la capătul puterilor.

Ordin de la M.C.G (Marele Cartier General): „*în vederea operațiilor se va evacua zona de operații (Moldova!)*" de familiile ofițerilor. M.C.G. garantează... bunăstarea.

„*Sunt demoralizat*" (spune Vârtej în carnetul lui).

Plecăm spre Valea Alunei pe la orele 14. Căldură îngrozitoare. Începem să dormim la cota 330.

2 august 1917. Miercuri. Continuăm cu un marș. Cantonul nr. 11. Sosire dimineața, la ora 3 sau 4. Sunt sleit de puteri.

Ora 8. Plecare în Valea Alunei, cota 330! Of, ce tembelism. Atac asupra satului Muncelu & cota 395. Ajungem la cota 462, mai mult morți decât vii. Pe la orele 13, pe o căldură toridă, plecăm la cota 422. Ajungem, iar eu mă clatin pe picioare și mă simt destul de rău. Mai mulți soldați și gradați idem. Bombardament formidabil. Seara, (la) ora 19.25, ordin să atacăm la 19.30, în legătură cu... și cu..., și toate astea în cinci minute.

Ieșim la creastă și atacul se produce pe la orele 20-20.15. Trebuie să ajung la Repedea. Implor explicații, spunând că putem ajunge la Repedea, dar că nu ne putem menține. Inutil, veți merge la Repedea *lautet de(r) Befehl*[1]! Acolo...

[1] „Grăiește ordinul" (în limba germană în original; n. tr.).

Plecăm. Baraj nebun pe Muncelu. La cota 395 ameţesc și cad de două ori. Imposibil să merg mai departe. Sunt speriat.

Predau comanda și plec încet la P.C.

3 august 1917 și 4 august 1917. Din ce în ce mai rău. Rămân la P.C.

5 august 1917. Sâmbătă. Reiau comanda. Aflu despre bombardament și fuga batalionului.

La ora 9.30, ordin să ocupăm *la nord de cota 395, în pădure, „o poziţie pregătitoare de atac"*. Notaţi că ordinul a venit la miezul nopţii și a fost transmis la 9.30 cu siguranţă fals (6 ore după ordin!)

Teren absolut descoperit, nemţii văd tot. Din fericire, plouă și este ceaţă. *Suntem toţi extenuaţi*, spune Vârtej în carnetul său.

Ne ocupăm poziţia *pregătitoare de atac*, fără să știm pe cine și unde atacăm. Când am întrebat, am fost trataţi ca civili de către colonel. *Măști individuale.* Bombardament.

6 august 1917. Duminică. Bombardament toată dimineaţa, am mai mulţi oameni înnebuniţi și care au surzit.

Continuăm să ne aflăm pe acest teren de operaţii fără a putea să ne mișcăm, *„în poziţie pregătitoare de atac"*! 24 de ore *fără rost* într-o poziţie stupidă.

Trebuie să fim înlocuiţi de ruși. Ana, sora mea, nu vezi pe nimeni venind?[1]

Noaptea trece și nici urmă de ruși.

7 august 1917. Luni. Bombardament. Încă unul sau doi (oameni) îndobitociţi de obuze. Toţi ofiţerii și toţi oamenii au purici, mulţi și, ca artileria germană, de

[1] Trimitere la povestea lui Charles Perrault, „Barbă Albastră" (n. tr.).

diferite calibre. Spre seară, bombardament destul de intens, destul de scurt, cu fuzanţi-brizanţi.

Seara, suntem înlocuiţi. De ruşi, care sunt de şase luni... la odihnă.

Brigada a 2-a vrea să ne oprească pe drum din cauza câtorva focuri de armă în stânga.

Munte se smulge din îmbrăţişare!

8 august 1917. Marţi. Repaus la Verdea. Păruială serioasă între colonel şi noi.

În fine, o baie caldă. Nu mi s-a mai întâmplat de pe 17 luna trecută. Ce faună, Dumnezeule!

Nu îl mai transcriu pe Vârtejanu, căci nu vreau să-l urmez într-o disertaţie despre răutatea umană inspirată de un depozit de obuze de 250 mm capturat de la nemţi.

Miercuri, 9 august 1917

Verdea, repaus.

Joi, 10 august 1917

Idem. Încercăm să mergem până la Mărăşti cu Vârtej. Nu avem timp. Mare succes italian şi francez la Verdun.

Vineri, 11 august 1917

Vizita preotului Văleanu seara. Este grotesc. Generalul Durakin[1], mai puţin farmecul slav şi prestanţa cazacă.

Sâmbătă, 12 august 1917

La ora 8, plecare spre Valea Repejoarei. Repaus toată ziua.

Duminică, 13 august 1917

Tot repaus. Profetul meu, caporalul Petrescu Cezar, îmi dă în bobi. *„Drum deschis pe diseară!"* Şi era atât de bine aici.

[1] Personaj al cărţii cu acelaşi nume, semnată de Contesa de Ségur (n. red.).

Într-adevăr, la orele 18 ordin să plecăm „imediat" la Rotilești.

Marșul se execută *pe compănii*. Pe drum aflăm că nemții vor să-i facă reginei un cadou de Sfânta Maria. Trebuie să atace pe toată linia, spun prizonierii. Toată linia e cam mult!

O furtună în toată regula cade peste noi. Și marșul — după un sfert de oră de oprire într-un sat, dificil de identificat pe întunericul ăsta — continuă prin noroi; „ne bălăcim"! Fulgere imense își desenează pe cer zigzagurile luminoase și, în imaginația mea, semne de întrebare de foc: unde mergem, ce se va întâmpla? Poate că punctul final este acest Răchițași pe care trebuie să-l atacăm mâine. Și sfârșesc prin a mă întreba ce mă face să țin atât de mult la această viață pe care multă vreme am disprețuit-o și care nu avea nimic fermecător pentru mine. Spiritul meu de aventură, care dădea o notă pasionantă vederilor mele politice, a dispărut. Visez la altceva, îmi doresc un alt viitor și puținul care a făcut din mine un om de acțiune a dispărut cu totul. Îi spuneam zilele trecute lui Munte: dacă războiul ar fi izbucnit cu un an mai devreme, aș fi urmat aventurile cu pasiune. Azi, țin să trăiesc după război. Urăsc aceste forțe stupide și străine care mă împiedică să acționez cum vreau eu, să-mi aparțin. Această pierdere de timp mă exasperează. Colonelul Huchet are dreptate, acest timp care zboară, această forță care a pus în lanțuri voința noastră, a tuturor, iată ce nu pot să iert.

La sosire, bâjbâim din ce în ce mai tare. Destinația a fost schimbată, natural, în ultimul moment și mergem cu o viteză infinită pentru picioarele noastre obosite, pe un teren stâncos, nu pe drum.

— *Să vede că capul coloanei merge călare*, face maiorul din a 2-a — care merge în faţa mea.

Şi toată coloana râde!

Marşul continuă, în ritm sacadat, aruncaţi cum suntem de pe o piatră pe alta, lovindu-ne unul de altul, uzi, istoviţi, furioşi.

— *Capu' coloanei, pasu' mai miiic!*

Ordinul se pierde în noapte, fără a ajunge la destinaţie.

— *Ordinu' domnului locotenent Romalo: capu' coloanei, pasu' mai miiic!*

Nu se întâmplă nimic. Este ora 2 dimineaţa.

— *Domnii comandanţi de compánie la ordine!*

Plec, păşesc pe picioare, mâini, puşti şi raniţe.

Iată ordinul: fiecare compánie, două case. Nu ieşim, nu ne mişcăm toată ziua din cauza aeroplanelor nemţeşti care ne bombardează.

În regulă, îmi cazez oamenii cât mai bine, într-o casă şi un staul de vite şi mă lungesc şi eu între Marinescu şi Vârtej, într-un grajd de cai. Instantaneu, sunt invadat şi muşcat de un nor de purici. Nu închid ochii decât la răsăritul soarelui.

Luni, 14 august 1917

Aşteptăm ordinele. Spre seară, vizită, împreună cu Costinescu şi Vârtej, la casa cerchezilor, căci am uitat să spun că ieri schimbarea direcţiei ne-a condus la Gura Văii.

În casă, aproape fără nicio mobilă, îl găsim pe Pierre Coandă, care se distra ascultând un fonograf nemţesc. Discutăm şi bem ceai. Ne spune că G. Creţeanu a murit. Bietul tânăr. Cu această ocazie ar trebui să notez şi moartea lui Cinciu. Un băiat excelent mai puţin. Am primit vestea la Verdea de la Crise-Mitro (? — D.R.).

Deodată, infanteria cere intervenţia lui Coandă, care, fără să se mişte, ia telefonul:

— *Baraj nr. 2; la 6 500 din dreapta, trage!*

Asta e tot. Exploziile ne asurzesc şi fac să tremure pereţii. Cred că prefer acest gen de acţiune foarte modernă celei barbare care ne este rezervată: să participăm la asalt.

Seara, colonelul îmi explică de ce nu am primit decoraţia alături de ceilalţi: pentru că s-a dorit să se facă o listă specială *ca să nu se spună că este favoritism*!

Lista specială (tocmai) asta va face. Şi pe urmă, ar fi putut s-o păstreze pentru ei. Ce ţară ciudată, în care nu poţi decora fiul unui medic al Palatului fără să-ţi fie teamă că se va spune că îi faci o favoare. De altfel, nu am ce face cu *tinicheaua* lor nenorocită.

Marţi, 15 august 1917

La ora 5 dimineaţa, plecăm în mare grabă spre... Varniţa.

Un an de război. Sfânta Maria; mobilizarea, cucerirea Braşovului — cât sunt de departe! Ce frumos era, cât este de urât şi sumbru astăzi. Câtă sârmă ghimpată pe drumul parcurs şi câte zdrenţe au rămas agăţate acolo. De câte ori am blestemat — în cursul acestui an — ceea ce adoram pe atunci, lucruri în care credeam orbeşte. Cât de indiferent sunt la ideile care, atunci, mi se păreau vitale.

Într-adevăr, ce departe e totul.

Ce facem aici, de fapt? Ce principiu destul de solid, destul de puternic ne împinge să ne lovim de neant tot timpul? Ce forţă ne obligă să nu ne mai cunoaştem, să fim *„o daltă în mână necunoscută"*, săgeţi oarbe, toate aruncate spre aceeaşi ţintă? Acum un an o ştiam şi îmi amintesc de plecare. Acum un an aş fi răspuns cu siguranţă la toate

aceste întrebări, acum nu mai știu. Cine și-a bătut așa joc de noi? Soarta sau noi înșine?

În timp ce visez așa, în fruntea oamenilor mei, străbatem drumul bătut alaltăieri.

Profetul meu mi-a arătat carnetul lui și acolo scrie: *„15 august. Rău. Drum tăiat. Necazuri mari."*

Ce-o mai fi? Nu sunt liniștit decât pe jumătate.

Când apar zorile, auzim focuri de armă dinspre Varniţa. Este o pregătire de artilerie și făcută cu grijă — calibre mari —, deci nemţească. În sector sunt ruși. Prin urmare, Cezar s-ar putea să aibă dreptate: *Necazuri.*

Oprire zece minute la Roșculeţi, unde ni se dă ca punct de adunare Răcoasa.

Plecăm din nou pe drum, în șir, câte doi. Suntem mai puţin vizibili și facem mai puţin praf.

Da, 365 de zile de ideal naţional cu beţe-n roate, pe care a trebuit să le suportăm!

La nord de Răcoasa explodează câteva obuze mari. Ne întâlnim cu răniţi din al 4-lea Argeș.

Abia câteva minute de odihnă, focul de la bucătării este aprins și, natural, un alt ordin, să plecăm în Valea Repejoarei. Plecăm în șir câte doi, cu opriri în tufișuri, din cauza aeroplanelor.

La pod, un alt ordin: oprire pe dreapta, în timp ce colonelul se duce după ordine.

Tirul de artilerie nu încetează. Este puţin alungit și barează Șușiţa, spre sat. Este ca o orchestră înfricoșătoare, un zgomot continuu.

În fine, ordinele: rușii au cedat sub bombardament; sunt la cota 461 cred, la nord de Muncelu.

Nu știu ce regiment atacă 422, iar noi, înfruntând pantele, trebuie, ca un uragan, să urcăm de la Mangalaciu

spre cota 395, să o cucerim și să rămânem acolo. *Veni, vidi, vici*. Semnat: Cezar Alexiu!

Primul batalion, prima linie.

Barajul continuă. Vârtej la comanda batalionului 1. Mă uit la el.

— Este un ordin de neexecutat, îi spun.

— De ce?

— Ai să vezi.

Și cu această profetică enigmă, sau problemă enigmatică, plecăm, tot în șir indian, pe versantul drept al Șușiței. Mai întâi a 2-a, căci cunoaște drumul, apoi eu, apoi a 3-a; urmăm în tăcere liziera pădurii. După o oră de marș, pam!, cădem pe baraj sau mai degrabă el cade pe noi la Mangalaciu.

Ne adăpostim cum putem, a 2-a are pierderi. Încă un contraordin: trebuie să traversăm Șușița și să atacăm cota 395 prin flancul Dealului Rotunda. Va fi ceva curat. Rușii trebuie să fie la 422 conform ordinului. Efectiv — după tirul greilor nemți — sunt la 406 și 461!

Zgomotul este infernal și continuu. Durează de dimineață, sunt năuc.

Traversăm în grupuri mici și ajungem la un post de comandă rusesc de la 494. Este un amestec extraordinar de soldați, de ofițeri, de telefoane, care miroase — cât colo — a haos.

Întâmplarea face să vorbesc la telefon cu locotenentul Paris.

— Atacați cota 395, în caz contrar, suntem terminați.

Cum i-aș mai lăsa să bâjbâie pe porcii ăștia dacă acel suntem terminați li s-ar fi adresat lor! Dar acest suntem reprezintă teritoriul acestei biete Moldove, peticul ăsta de pământ care este încă al nostru, prin urmare să mergem, să atacăm!

Însă contraordinul o mie unu vine și reține patrulele, deja pe punct de plecare, și produce în mintea mea o a mia una noapte din punct de vedere al logicii conducerii unei operații.

Deci ordin al Corpului 2 Armată să nu atacăm, să ocupăm frontul 461–406 și să stabilim legătura cu rușii la dreapta.

Plecăm din nou cu dosul vecinului în față, sub amenințarea să vedem lungindu-se un tir de baraj de 150, căci aeroplanele se plimbă acum ca la ele acasă.

Munte, în frunte, ia 461--406. Apoi eu 406 — Valea Alunei. A 3-a Valea Alunei — Varnița. A 2-a în rezervă. Rușii sunt încă la dreapta, în fundul văii. În timp ce îmi instalez compánia, un avion nemțesc mare ne survolează la 300 m, trăgând cu mitraliera asupra soldaților, apoi, ca o pasăre prost crescută, se duce să lanseze trei „*noroace*" sub formă de bombe pe Dealul Porcului.

Ne-a văzut, căci tirul ne atinge. Obuze 150 lovesc în plin o baterie rusească din spatele nostru, baterie fără tir rapid, și aprind ceva.

Compánia mea (odată) dispusă pe cel puțin 1 km (este grotesc), mă instalez cu grupa mea de rezervă într-o groapă și trimit după Vârtej și telefonul lui. Ne întindem ca să dormim. Îmi este imposibil; fumez și pufnesc de furie împotriva puricilor, împotriva puricilor care mă torturează.

Miercuri, 16 august 1917

La răsăritul soarelui, închid în fine ochii și mă trezesc scuturat nervos de Vârtej, agitat de un ordin de operații. Într-adevăr: *2 divizii atacă în stânga noastră; divizia a 9-a română și a 15-a rusă. Direcția de atac, Muncelu. Regimentul 2 Vânători „R.E." va ataca păstrând legătura la stânga cu*

Regimentul 18 Gorj, care atacă cota 422, în dreapta cu rușii, care se îndreaptă spre Mangalaciu. I/2 Vânători va ataca Dealul Rotunda și cota 395.

Această cotă este, cu siguranţă, fascinantă.

Ordinul de operaţii vine, natural, cu câteva ore prea târziu. Trebuie să stabilim rapid legătura cu rușii, să-i atragem până la noi. A 3-a trece la stânga mea, îmi strâng un pic oamenii, îi dispun în două valuri și apoi așteptăm ordinul de plecare, care trebuie să vină din stânga.

Nici măcar un gând nu îmi trece prin minte. Cu ochii fixaţi pe Dealul Porcului, privesc jerbele de pământ și de fum, poate de mâini și de picioare, pe care artileria germană — tot 150 și chiar 210, se pare — le lansează spre cerul albastru. Totul îi dă crestei un aspect schimbător de jocuri de apă, murdare, negre, pe un cer de o puritate cum n-am mai văzut de mult.

Privesc multă vreme această fantezie a unui geniu al răului, așteptând clipa plecării.

În fine, pe la ora 11, vine! *Facem nastuplenie!* Dau și eu ordine: *înaintarea*, și, urmat de cei cinci agenţi fideli, mă îndrept spre dreapta pentru a mă asigura că aliaţii ruși fac și ei *nastuplenie*.

Fac. Este minunat!

Ajung pe Dealul Porcului cu cele două valuri. Un tir de baraj puternic ne oprește. Sunt (obuze) 150. Ne aruncăm la pământ și primesc vestea că aripa stângă este în aer. A 3-a nu a intervenit și, în același timp, mi-a oprit cele două grupe din stânga.

Spumeg! Trimit ordin după ordin și raportez la batalion. Unul dintre oamenii mei de legătură abia plecat este aruncat ca o bombă la picioarele mele, cu gâtul deschis de o schijă enormă. Moare fără să spună un cuvânt, din cauza hemoragiei. Ordon să fie îngropat pe loc.

Brusc, pic-poc, pic-poc. Sunt nemţii care se infiltrează în stânga mea graţie (companiei) a 3-a.

Încă un raport către Vârtej. Fiecare dintre aceste cuvinte scrise și purtate de un agent este, pentru omul acesta, ca o condamnare la moarte. Ei primesc ordinul fără să crâcnească, pleacă hotărâţi, fără acea privire de câine bătut pe care, adesea, am văzut-o la oameni.

Mă adăpostesc în spatele unui fag bătrân de gloanţele venite din spate — o râșniţă de cafea s-a alăturat petrecerii — și îi ordon bravului meu Agavriloaiei, gornist la Mărăști, să sape o groapă. Zgomotul este infernal din cauza barajului devenit, din fericire, ceva mai lung. Pentru prima dată am impresia că devin surd și cer vată.

Pe la ora 2, în fine, vin grupele mele — nu și a 3-a.

— *M-am asigurat personal că a 3-a este în stânga voastră*, îmi răspunde Vârtej.

Curios, dar nu e acolo, de vreme ce nemţii sunt (în acel loc). Oamenii încep să devină nervoși.

Pe la orele 16, nemţii s-au apropiat și mitralierele mele sunt nevoite să pună pe fugă o patrulă gata să pună mâna pe câţiva ruși. Încep și bombardamentele.

Știre: în dreapta Șușiţei rușii se retrag. Această retragere devine o fugă care antrenează, de la dreapta la stânga, linia rusească precum un fir prins de copita unui cal în galop.

Știre: în dreapta mea nu mai am decât vreo 20 de ruși. Constantinescu mă anunţă asta. Drace!

Al 8-lea val rusesc de lângă mine rezistă.

Bombardamentul german cu obuze de calibru mic se intensifică *și o altă pacoste*. De o oră. Tirul artileriei noastre este destul de dezlânat, dar minunat reglat asupra liniilor noastre. Am protestat deja la batalion, dar (tirul) continuă.

Detaliu: la stânga noastră nu se aude nimic de faimoasa acţiune a celor două divizii. Și îmi amintesc faimoasa mea superstiţie — pe care i-am împărtășit-o lui Vârtej înainte de plecare: *noi atacăm azi, deci nemţii vor fi înaintaţi cu 1–2 km azi seară!* Toată acţiunea noastră este atât de prostească, atât de dezlânată, fără artilerie (cu excepţia tunurilor care trag în noi de nu știu unde, nicio lovitură de tun toată ziua), că va fi fatalmente un fiasco.

Oamenii devin foarte nervoși:

— *Să tragă artileria mai lung!*

— *S-a spus*, răspund fără convingere.

Nu miroase-a bine. Mitralierele au vrut deja să o șteargă sub pretext că sunt inutile. A fost nevoie de ameninţări din partea mea pentru a le menţine pe loc și ordinul meu scurt: „*Vei trage fără buloane — les Pâques de votre mémère*" („mama mă-tii", înjurătură românească clasică, edulcorată în limba franceză. Cât despre buloane, probabil că era vorba despre buloanele de asamblare a mitralierei pe afet — D.R.).

Ceea ce s-a petrecut ulterior a fost atât de rapid și atât de neașteptat, că îmi este greu să îl pun pe hârtie.

Grupa lui Constantinescu (primul val), văzând că nu mai este nimic la dreapta, că nemţii avansează, părăsește creasta și coboară în râpă. La vociferările și înjurăturile mele, vrea să adune grupa, care... nu mai era nicăieri. *Umpluse tufișurile*. Amicul său, Petrescu, din același (al doilea val), lasă locul liber. În timp ce mă agit, se declanșează, din spate, cel mai îngrijit tir de baraj românesc pe care l-am văzut vreodată. Faimoasa și necunoscuta baterie trăgea, nu știu la indicaţiile cui, în plin asupra liniilor noastre (mai ales al doilea val rusesc). Asta a produs o panică justificată. Nemaiștiind cum să-i ţin, dau ordinul de retragere:

— *Retragerea pe vechile poziții!*

Începe o cursă furioasă prin râpă și se aud până și strigătele celor care seamănă panica:

— *Vin nemții! Vin nemții!*

Cred că unul dintre primii care au strigat a fost chiar tânărul Petrescu.

Cu siguranță nu era compánia cu care plecasem de la Mărăști: Alexandrescu rănit, Dimitriu și Pencea morți. Și mai bine de 100 de soldați veniți din batalionul de marș și dintre albaștri (recruți — D.R.). Pe scurt, aleargă ca iepurii printre tufișuri și nu se opresc decât la vechiul meu P.C. Acolo este Vârtejanu. Îi explic situația. Ordin să reocupăm vechiul sector cu a 3-a la stânga. *Ia-o de unde nu-i.*

Trebuie să notez între timp breșa, fisura făcută între II/2V și 18 Gorj, astupată cu 2/2V. Și aici începe drama: îmi plasez compánia și fac legătura cu rușii pe Vrânceanu. Asta durează o oră. În momentul în care, foarte mulțumit, îi raportez lui Vârtej, un fel de ființă hibridă, jumătate român, jumătate rus, cu sufletul la gură — notați că, prin natură deja, se împiedică în limba lui — vine, cu strigăte sacadate, și-i spune lui Vârtej:

— *Că n-am... făcut leg...ătura cu ru...ski și nemții sunt la bar...ăci! În Valea Alunei!! Da!*

— Omul ăsta e nebun, spun eu, fiindcă tocmai am făcut legătura cu *ruski.*

În fine, după parlamentări, este trimis înapoi cu o patrulă pe Vrânceanu, iar eu trimit o patrulă puternică spre barăci.

Și începe noaptea cea mai murdară, căci se lăsase noaptea. Grupa Pencea din 2/2V, trimisă în recunoaștere, distrusă în timp ce își făcea cu eleganță datoria la baionetă. *Știrile de la patrule*: nemții aduc artilerie pe pod;

(că) micul sublocotenent Bârlădeanu, în timp ce se întorcea, fără să știe nimic, cu grupa a 5-a de mitraliere de la Bâlca, (este) primit cu foc în plin la Varniţa; (de asemenea) vestea că rușii sunt *dincolo de monument*, deci la mai bine de 2 km de noi. Nicio legătură cu „colonelissimul" (nu se știe cine este — D.R.), Iacobini nevrând să ia nicio hotărâre (*„Nu comand eu regimentul, sunt o simplă centrală telefonică!!"*), consiliul de război al lui Vârtej și Munte prin telefon, ordinul de a rezista până la ultimul om, toate acestea alcătuiesc în amintirile mele ceva haotic, al cărui fir normal îmi scapă, dar despre care am păstrat impresia de coșmar.

La un moment dat, se aude un pic-poc în spatele nostru. Am aflat după aceea că erau patrule germane care trecuseră pe la stânga lui Munte, se plimbaseră în Valea Alunei — ca la ele acasă — și atacaseră P.C.-ul lui Iacobini, care fusese obligat să-și facă bagajele și să se instaleze, cu telefonul în spate, pe creasta vecină.

Poziţia noastră era precară. Întorși la stânga, întorși la dreapta, fără legătură cu comandamentul. Unul dintre sergenţii mei spune:

— *Domnule locotenent, mâine ne trage în spate și ne ia pe toți prizonieri. Eu nu stau aici, nu vreau să fiu prizonier!*

— *Când o pune mâna pe tine, pui pușca la tâmplă și tragi!* îi spun cu ironie, căci nu este unul dintre cei mai buni sergenţi ai mei.

În orice caz, oamenii înţeleseseră situaţia*: ordin să reziști până la ultimul.* O găseau amară — și eu la fel.

Intervenţia grupelor Bârlădeanu pe Vrânceanu; dispariţia — misterioasă pentru noi toţi — a lui Iacobini și pe urmă… sfârșim prin a adormi profund.

— *Găsesc că e nesimțire să dormi în astfel de momente și cu răspunderea (pe) care o ai!* îi spusesem lui Vârtej.

— Ce vrei să fac?

Răspuns care are asupra mea un efect soporific, în ciuda puricilor care mă devorează.

Ca pierderi în ofiţeri, acest nefericit Petrică Ştefănescu, mort după ce a primit trei gloanţe de mitralieră în pântec; Costinescu, rănit la picior, mi se spune.

Joi, 17 august 1917

O vreme superbă. Suntem treziţi de telefon; este Buttescu, care îi dă un ordin lui Vârtej:

— *Vă fac direct răspunzător de infiltraţia nemţească de la Varniţa!?!*

Iacobini asezonează asta cu un:

— *Să poate să alarmaţi comandamentele cu ştiri d-astea!*

Este fermecător. În noaptea asta nu voia să dea nici cel mai mic ordin, azi face pe severul. *Vanitas vanitatum...*

Ordinul de operaţii care trebuia să ne parvină la ora 3 ne parvine la ora 9! Trebuie să atacăm. La stânga, „*divizia a 9-a română atacă spre Muncelu*"; la dreapta, „*regimentul al 22-lea atacă spre sud, împingând pe nemţi afară din Varniţa*". Noi, noi vom ataca atunci când ceilalţi vor fi în dreptul nostru.

Spunem, explicăm că nu avem efectivele necesare pentru a ataca, că oamenii noştri sunt la zece paşi unul de altul, că terenul este foarte prost, „ţâhlă"[1], şi că nu avem nici cea mai mică rezervă în spate.

— *Ordin să atacaţi!*

— *Bine!*

Oamenii se strâmbă la aflarea veştii.

Dar nici la dreapta, nici la stânga nu mişcă nimic. Şi asta durează mai multe ore. Prindem fragmente de conversaţie la telefon: injurii între regiment şi brigadă. Este

[1] Ţâhlă sau sihlă — hăţiş (n. tr.).

minunat. Brigada este convinsă că noi nu suntem la cota 406 și o bombardează tare și metodic cu baterii necunoscute. Este minunat. Degeaba protestăm la regiment, nu are nicio legătură cu artileria și crede că bateriile care ne bombardează trebuie să fie nemțești. Altfel nu se explică!!! Într-adevăr, acest mod de a comanda este inexplicabil și destul de decepționant.

Brigada, care este isterică, pretinde că a primit un raport de la al 22-lea Dâmbovița spunând că au atacat, au depășit podul de pe Valea Alunei și... au fost nevoiți să se oprească... pentru că le-o ceream noi, care nu puteam avansa! O minciună gogonată. Ei nu s-au mișcat deloc. La stânga, aceeași minciună de la (regimentul) 18 Gorj. Deci brigada, care este isterică, face o criză și, în ciuda protestelor noastre, forțează cele două grupe Bârlădeanu să atace.

Cost net — căci acestea nu fac nici 100 m și sunt respinse: 59 de oameni din 130 scoși din luptă.

Totul a durat cinci minute!

Ordinul revine: *„Veți rezista pe poziție până la ultimul!"*

Fac tot ce pot pentru ca acest *ultimul* să fie cât mai repede posibil și ca să ajungă acolo mai bine, artileria noastră începe din nou să tragă asupra noastră. Este criminal; Vârtej îi scrie „primului comandant de artilerie", iar eu expediez o patrulă în direcția punctului de pornire.

Apoi, continui, ca un animal în cușcă, să privesc într-un punct fix, mereu același, Dealul Porcului. În lumina apusului de soare, această răvășire perpetuă, fantezistă a crestei este fantastică și fascinantă, totul în sunetul celei mai brutale orchestre umane.

Câtă angoasă și suferință la câteva mii de metri, din care nu vedem și nu auzim nimic. Trebuie să fi trecut prin asta ca să-i poți înțelege pe bieții oameni. Câteodată

parcă înnebunești. Acest război este considerat ca o calamitate inumană, ceva ce trebuie să înduri, ca un mare flagel medieval. Sfârșești prin a te crede fratele dușmanului, gândindu-te că și el împărtășește soarta aceasta monstruoasă. Ţi se pare imposibil că voinţa umană este cea care a declanșat asta și o întreţine cu dragoste. Aproape că ura faţă de inamic dispare instinctiv.

Nu, cu siguranţă, este în afara voinţei umane faptul că acest flagel ne distruge pe toţi, este inuman!

Poate că înnebunesc.

Noaptea, ploaie și furtună, care nu calmează, din păcate, puricii!

Atac de noapte, ca de obicei: al lor.

Vineri, 18 august 1917

Aceeași poveste: atacăm și noi, la stânga, la dreapta, două ore mai târziu rezistăm până la ultimul, apoi atacăm din nou, apoi rezistăm! Este stupid.

Ancheta unui trimis de la divizie în legătură cu (regimentul) 18 Gorj și compania a 10-a din al 22-lea Dâmboviţa. Am avut dreptate. Asta nu înseamnă că o minciună mizerabilă nu a costat viaţa multora dintre cei 59 dispăruţi ieri.

II/2 V trebuie să vină la dreapta, pe Vrânceanu. Spre seară, la căderea nopţii, Vârtej îl aduce pe Bălănescu să împartă cu noi sectorul.

Râdem și discutăm așteptând să plecăm (la atac). La căderea nopţii, atac de noapte cu surle și trâmbiţe.

— *Du-te, Bălane, la compánie, să nu fie ceva.*

— *Să termin ţigara, domnule căpitan!*

Suntem așezaţi toţi trei la marginea șanţului. Un fulger, o explozie. Este o bombardă.

— *De unde dracu' trag?* întreb.

Bălan se ridică și se prăbușește lângă mine, cu mâinile la gât.

— *Domnule căpitan, sunt rănit la gât!*

Și atât. Moare în mod absurd, fumându-și țigara, în adăpost, după un an de lupte!

Ironia sorții. Fratele lui a venit chiar azi să ocupe sectorul din stânga noastră. Ce s-a mai bucurat să-l vadă!

Sâmbătă, 19 august 1917

Același cântec, identic: ordine, contraordine, bombardament începând în zori pentru a se termina odată cu ziua.

Azi minciuna devine mai violentă: atacă trei divizii în stânga. Nu auzim nimic! Este rușinos, parcă ne cred copii.

Profetul meu îmi arată carnetul: *1 septembrie: foarte bine. Cei mari într-un gând cu noi. Pace!!!* Ce vrea să spună cu asta? Îmi prezice *o veste și un drum deschis.*

Duminică, 20 august 1917

Nicio schimbare de program. Același timp frumos, același bombardament infernal și aceleași mizerii.

Seara, brusc, Mincioiu zis Știrbei îmi spune:

— *Locotenent Romalo mutat la C.4A ca aghiotant al domnului general Văitoianu!*

Sar în sus.

Ce să mai spun: cuvintele de rămas-bun, suferința gradaților mei și a mea — amestecată la mine cu un „uf"!?

Groapa lui Iacobini, uimirea mea când îmi spune că B. (localitatea unde se află C.4A — D.R.) este la 7 km!

Plimbarea de noapte ca să ajung acolo.

Și este sfârșitul. Nu mai notez nimic.

Încheiere

Acum, că am încheiat redarea însemnărilor din filele cuprinse între vremuitele coperţi, îmi pare că prin ele privesc la o fereastră dând direct pe un aievea trecut. Privesc la un peisaj de încă vii iluzii, de entuziasme, anxietăţi, micimi omeneşti şi crunte chinuri, toate ţesute pe trama unui zilnic reînnoit curaj, ţinut, acesta, cu dinţii, clipă de clipă. Privesc la dubii stârnite de vecinul de luptă, la intransigenţe şi reconsiderări ale acestuia, ca şi ale inamicului, vrăjmaş ideologic, dar amărât rob, şi el, al sorţii prea des lipsită de orice coerenţă, de orice noimă. E ca o fereastră prin care văd o lume mărturisită doar în aparenţe şi sentimente de moment, fondul faptic, de motivaţii adânci, rămânând ascuns sub greaua cergă a interdicţiilor impuse de secretul militar.

Văd cum sub învelişul impresiilor de suprafaţă şi al anecdoticului adesea comic — comic cultivat parcă în scop terapeutic, ca să rupă firul îngrozirilor ţâşnind sub orice pas — se ascunde fondul tragic al realităţilor cauzale ale evenimentelor. Fond schiloditor al firescului şi al omeniei din insul crescut în crez tolerant, fond dureros doar în parte mărturisit în carnete, dovadă acel eveniment amintit în însemnări numai prin două lapidare

aluzii lăsate în vag: 13 februarie 1917 — „Micul voiaj cu sania la Roman și funestele consecinţe ale acestuia!" și „Durerea de la Roman îmi frământă creierii"

Ce a fost acest eveniment, ce era acea durere, nu știu; cu mine de faţă nimeni din familie nu s-a referit la ele. Și nici despre un alt eveniment din aceeași perioadă nu am auzit vorbindu-se în copilăria mea. Tot ce am aflat de la ai mei a fost că, în timpul războiului, tatăl meu, din ordinul superiorilor lui, ar fi fost implicat în executarea unei fapte a cărei amintire i-a chinuit conștiinţa până la capătul scurtei lui vieţi. Despre ce se petrecuse în fapt am aflat doar când, ieșind din adolescenţă, am citit schiţa, cu subiect nedestăinuit în Carnete, scrisă de Ion Pascu (republicată mai târziu în volumul *Scrieri*, vol. 2, *Zilele vieţii tale*, pp. 127–139) și, mai apoi, din precizările destăinuite, la rugămintea mamei mele, de Eugen Vârtejanu, nașul meu. În sfârșit, și prin *Amintirile* lui Constantin Argetoianu (Editura Humanitas, p. 24).

Vârtejanu — „Vârtej" în textele aici prezentate, ofiţer de carieră și mai mare în grad, în 1917, decât tatăl meu — mi-a relatat cum, iniţial, el fusese cel desemnat să execute sentinţa hotărâtă de superiori, fără o judecată de curte marţială legal constituită, dar că, în lipsa unui ordin scris, el putuse evita executarea ordinului. Acesta a fost trecut o treaptă mai jos, ajungând la tatăl meu, care s-a supus ordinului primit verbal — ca foarte multe alte ordine operative, de altfel — de la superiorii indirecţi, urmările fiind nefaste pentru toţi participanţii.

Nu vreau — în gând — nici să-l condamn, nici să caut să-l absolv. Vreau numai să pătrund în modul lui de gândire desprins din notele sale din timpul războiului, încercând doar să le completez, explicativ, cu tot ce, bun sau rău, îmi pare că îl poate explica mai bine ca ins care

caută să-și configureze un crez moral-filosofic, modelat sub vâltoarea unor împrejurări cumplit de grele.

Acestea sunt motivele care m-au determinat să nu las în umbră episodul amintit, totodată însă și din intenţia de a lăsa aceluia sub ochii căruia ar ajunge această evocare libertatea de a-și formula singur propriile judecăţi de valoare. Și, pentru ca acesta să-și poată însuși măcar în parte spiritul și ambianţa acelor vremuri, reproduc aici mărturia unui alt participant la evenimentele de atunci. Este evocarea datorată lui Ioan Missir, redată în cartea sa *Fata moartă*, prefaţată de Nicolae Iorga. Reproduc textul din volumul citat, gândind că acesta redă starea de fapt și de descumpănire morală de atunci; că acest pasaj poate contribui la înţelegerea stării de spirit a participanţilor la evenimente, implicit și a aceleia de moment a autorului carnetelor. Că poate explica de ce autorul carnetelor considera propaganda de nesupunere la cerinţele războiului de întregire ca un atât de mare pericol pentru tinerii sub arme — pasibili de a fi aduși în faţa plutonului de execuţie pentru act de lașitate în faţa inamicului — încât n-a acordat o importanţă absolută dreptului la o judecată în forme legale a unui contemporan al său *fidel altor opinii social-politice*.

În continuare este redat textul mai sus amintit:

„... În Grozăști se pregătesc lucruri mari. Peste câteva ceasuri are loc executarea automutilaţilor, cuvânt care încă nu spune nimic.

— Ce-s ăștia otomutilaţi, don sublocotenent?

— Nu știi, mă? face altul mai căpăţânos. Un fel di șoferi!

— Ba-s un fel de ticăloși. Oameni care s-au împușcat singuri!

— Din greșeală?

— Ba cu tot dinadinsul...

— Se poate una ca asta?...

Din toate unităţile diviziei vor lua parte delegaţi, să ia aminte cum se pedepsesc fugarii și lașii...

E duminică și satul e pe uliţi. Clopotul bisericii îndeamnă credincioșii la slujbă, dar pâlcuri, pâlcuri, bătrâni, fete și femei, silesc spre cimitir... Mulţimea se îndeasă ca la paradă...

Pregătiri nu se văd și, dacă zvonul n-ar fi așa de temeinic, aș crede că-i numai o sperietoare.

Nu trece mult și, încadrată între sentinele, o stranie echipă trece.

Vreo treizeci, patruzeci de soldaţi și gradaţi, toţi tineri. Unii speriaţi, alţii înlăcrimaţi, palizi, abătuţi... Mai toţi poartă bandaje la mâini, șchiopătează ori, sprijiniţi într-un băţ, merg târâind piciorul...

Cine i-a judecat? Când i-a judecat? Nu știu, dar merg la moarte, la moarte rușinoasă. Frica ori ticăloșia le-a luat minţile și, într-o clipă de rătăcire, au tras, proptind arma în podul palmei ori în macra piciorului...

Râsetele, glumele și răutăţile încetează când ajung în dreptul mulţimii. Convoiul, sinistrul convoi, iese din sat și se îndreaptă spre cimitir. Pe toloacă tot norodul se dă în lături, deschide drum condamnaţilor și, în tăcere, îi urmărește cu privirea...

N-am curajul să merg mai aproape. Văd, de la distanţă, careul trupelor. Un ofiţer cu o hârtie în mână citește desigur numele nenorociţilor ce vor muri fără să aibă dreptul de a fi cinstiţi. Îl văd gesticulând și întorcându-se către trupe.

Desigur, înfierează lașitatea...

Și, de-a lungul gardului cimitirului, aliniaţi pe un singur rând, condamnaţii privesc plutonul de execuţie.

— Un rând în genunchi, al doilea în picioare! La ochi, daţi... foc!

Un răpăit sinistru, o clipă de tăcere și... urlete groaznice înfioară pe toţi cei de faţă.

N-au căzut decât puţini; răniţii caută să fugă... Soldaţii din pluton rămân buimăciţi, dar din nou își încarcă armele și, vreme de zece minute, trag în șirul de fantome înnebunite de groază...

În fine, s-au prăbușit toţi în spasmuri oribile.

Fug femeile, astupându-și urechile și strigând sălbatic, ieșite din minţi; bătrânii rămân prostiţi, făcându-și cruce cu capetele descoperite, și în ochii multor soldaţi vezi nouri de lacrimi...

Rând pe rând, în pas de defilare, pleacă trupele și lângă cimitir rămân chircite mogâldeţele însângerate..."

Am reprodus această mărturie nu pentru a dovedi un paralelism de semnificaţii, ci, după cum am scris mai sus, pentru a ilustra pericolul pe care îl constituia, în acele zile, propagarea în rândul tinerilor soldaţi a ideologiei revoluţionare, socialist-comuniste, practicată de elemente politice din cadrul trupelor rusești, preluată însă și de unii propagandiști români. Pericol amplificat dramatic, adeseori în mod incoerent și inuman, de condiţiile de luptă nemiloasă, devenită în acele clipe mai nemiloasă ca urmare a răsturnării sorţilor războiului de întregire, ajuns atunci în faza acută de luptă pentru „apărarea ultimei redute naţionale". Un război care, în opinia publică, apărea ca o prelungire a războiului de independenţă, asta deoarece ambele încleștări s-au sprijinit pe același sentiment de apartenenţă la o etnie constituită și menţinută unitară de o limbă comună, unitară și ea; o limbă atât de permanent-unitară încât, de-a lungul multor secole,

poate al unor milenii, nu a dezvoltat dialecte pe un areal geografic imens. Un areal semnificativ mai larg decât cel recunoscut prin criteriul delimitativ adoptat la Versailles și Trianon.

Nouă, celor de azi, ne apare ca o stranie anomalie a sorții faptul că doi oameni cu același grad înalt de cultură, dar cu crez politic reciproc ireconciliabil, prinși fiind în nemiloasele împrejurări de atunci, ajung ca unul să fie instrument de pieire al celuilalt. Încă și mai anormală încălcire în firele mentalului de atunci, în existențialul zdrobit fărâme de răvășeala în destinul scos din fire, este determinarea lor de a scrie, aproape în aceeași clipă și absolut independent unul de celălalt, unul:

„...Dorim din tot sufletul ca evoluția Europei să-și grăbească pașii și mai cu seamă semnalul Revoluției Ruse să fie dat cu o oră mai înainte..." (Max Wexler, „Neutralități și realități", în *Convorbiri sociale*, an 1 (1916), nr. 4, pp. 89–100), iar celălalt:

„Admirăm cu toții Revoluția Rusă. Este cu adevărat expresia unei voințe, voința unui popor conștient, care, într-un moment ca acela al acestui război, nu s-a temut de nou, nici de războiul civil, nici de represiunea în cazul unui eșec" Și încă: „Niciodată, cred eu, un om, oricât de genial ar fi, nu va avea asupra rasei slave puterea de fascinație, până la atrofierea gândirii individuale, până la moartea oricărui spirit de analiză. Va fi întotdeauna, cred eu, emanația intelectuală a unei întregi națiii rafinate și care, prin acest fapt, se va îndrepta întotdeauna spre mai bine" (citate preluate din notele zilei de 10 martie 1917 ale lui Grigore Romalo), gând care pare azi o dovadă de naivă, de oarbă încredere în aliații de atunci.

Încă mai anomal ne pare nouă azi, nouă, care beneficiem de reculul pe care îl acordă trecerea timpului

înţelegerii cauzale a evenimentelor trecute, să constatăm că, la încheierea ostilităţilor, s-au împlinit *ambele crezuri* — antagonice în zilele războiului — slujite cu dăruire de sine de către două infime personaje prinse în vâltoarea unei monstruoase încleştări de puteri contrarii. În esenţă:

Idealul naţional *s-a realizat*,
Revoluţia Rusă *a izbutit*.

În sfârşit, ca o uimitoare incoerenţă în politica statelor, ca o de neînţeles bâlbâială în administrarea marilor naţiuni, ca un destrăbălat joc al absurdului în istorie stă înlănţuirea care a făcut ca, pe de o parte, după doar două decenii, *idealul naţional* să fie sfârtecat la voia unei tâlhăreşti întovărăşiri între o mare putere din Apus şi una foarte amplă de la Răsărit, pentru ca, după un nou şi cumplit război, el să se regăsească, peticit şi incomplet împlinit, supus timp de jumătate de veac îmbrăţişării unui regim abuziv rezultat din Revoluţia Rusă, după care, printr-o nouă tumbă a urzelilor universale, se regăseşte în grea recumpănire în vederea reintegrării naţiei în comunitatea mondială, apartenenţa ancestral firească. Acestea toate în timp ce, altcumva, „împlinirile Revoluţiei Ruse" se fărâmiţau până la inconsistenţă şi largă reprobare etică de moment. „De moment", adăugat din prudenţă de gândire previzională, deoarece chiar prezenta rememorare arată cât de precare sunt evaluările de clipă curentă ale evenimentelor istorice.

Ce dăinuie din marile idealuri ale unei epoci pe drept cuvânt evaluată ca eroică? Ce se alege din idealurile unor oameni mărunţi care şi-au riscat sau şi-au pierdut viaţa în vâltoarea luptei pentru împlinirea unor idealuri contradictorii? Ce se statorniceşte din succesiunea năzuinţelor idealurilor naţionale?

Privind la desfășurările istoriei, rămân descumpănit în cuget, descoperind cum precarul și derizoriul destinelor individuale se regăsește aidoma, la altă scară, în soarta naţiunilor. Cum istoria își rostogolește și își schimbă, cumplit de iresponsabil, valorile. Cum crezuri îndârjite pot măcina, în chin și irosire, nenumărate destine. Și mă întreb: cât de adânc se cuvine să ne avântăm într-un crez? Cât de aprig e îngăduit să-l slujim pentru a nu fi amăgiţi de soartă până la oarbă neomenie, sau abătuţi din firească înţelepciune către trufașă nesăbuinţă?

Nu mă încumet nici să judec, nici să sugerez răspuns. Mă delas în minunata seninătate de cuget a îndemnului dăruit urmașilor lui de către Neagoe Basarab, așa după cum a rămas, prins din zbor, în memoria mea: „Cel ce trăiește fără îndârjire, acela vede pe Dumnezeu."

DAN ROMALO

CUPRINS

PREFAŢĂ de Dan Romalo. 5

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI de Dan Romalo 17

CAPITOLUL I
(scris pe foi volante) 21

CAPITOLUL II
(Carnetul II) 27

CAPITOLUL III
(Carnetul III) 61

CAPITOLUL IV
(scris cu peniţă și cerneală pe foi volante cu antetul Corpului 4 Armată) 84

CAPITOLUL V
(scris pe foi volante liniate) 89

CAPITOLUL VI
(Carnetul VI) 105

ÎNCHEIERE de Dan Romalo 181

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, Bucureşti, cod poştal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/54x84;
Coli tipo: 12

Tiparul executat la:
Tipografia REAL
Excelenţa în tipar!

GRIGORE ROMALO s-a născut în București, în 1890, ca urmaș al mai multor familii boierești românești. A fost nepotul lui Iancu Bălăceanu, om politic cu rol determinant în aducerea Principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen pe tronul României, în 1866, și fiul lui Eduard Romalo, medicul Curții Regale.
A făcut parte din „Birjărie", grupul de prieteni ai Principelui Moștenitor Carol, viitorul Rege Carol al II-lea.
A studiat la Institutul Politehnic din Zürich, iar între 1916 și 1918 a luat parte la Primul Război Mondial. A luptat pentru eliberarea Transilvaniei, apoi pe frontul din Moldova, distingându-se în bătălia de la Mărăști, și a fost aghiotantul generalului Văitoianu. După pacea separată a României cu Puterile Centrale, a plecat cu misiunea militară a generalului Berthelot și s-a înrolat voluntar în armata franceză. A fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" și cu Legiunea de onoare franceză. A murit în 1928. Carnetele sale de război sunt o mărturie prețioasă și inedită despre Primul Război Mondial.

Istoria cu blazon este istoria elitelor autentice. Este povestea unei lumi care a strălucit prin stil, prin inteligență, bun-gust și subtilitatea conversației din saloane. Este istoria unor oameni care au fost binecuvântați nu numai cu avere și ranguri, ci și cu patriotism, spirit de sacrificiu și simțul datoriei.

Studii istorice, jurnale, memorii, monografii, evocări, literatură „cu șlaif", reeditări sau mărturii inedite ne vor ajuta să recuperăm istoria dramatică și plină de farmec a vechilor elite românești sau de pe alte meleaguri.

Purtați de dorința de a ne aminti cine suntem, să deschidem vechile cufere rămase de la bunici, să suflăm praful de pe blazon și să-l purtăm, cu mândrie, pe o carte.

Carnete de război

„Am crescut cu un tată... legendar, un tată imaginat din povestiri de familie, recreat din crâmpeie de conversații surprinse întâmplător, întruchipat în mintea-mi de copil din fotografii arătate sau aflate pe dibuite. [...] Așa s-a împlinit ca, sortit fiind de a copilări fără tată, firea lui să-mi fie totuși mereu aproape. De deslușit însă în profunzime nu am deslușit-o decât atunci când mama mi-a încredințat carnetele cu însemnările lui din timpul războiului pe care l-a trăit. [...] Am putut astfel simți bucuria lui din zilele de pătrundere în Ardeal și de eliberare a sudului acestuia; dezamăgirea uriașă resimțită de el la retragerea pe Valea Oltului; deziluziile sale descoperind deficiențe de caracter la unii colegi de luptă; uluirea sa la gafele unor comandamente în timpul apărării trecătorilor din Munții Buzăului. Mi-am imaginat efortul și anxietățile lui din timpul rezistenței disperate de la Azuga și de pe Valea Cerbului, apoi incomensurabila dramă morală, totodată și schiloditoare fizic, a retragerii, de-a lungul unei singure nopți de iarnă, infinit de lungă, pe Valea Prahovei, ce se deschidea în câmpie printre câmpurile petrolifere în flăcări, abaterea către Buzău, urmată de istovitoarea mărșăluire în retragerea către Moldova."

DAN ROMALO

ISBN: 978-606-793-240-9

Carte recomandată de
Historia

www.edituracorint.ro